

KrFs stortingsprogram
2025 – 2029

*Tryggleik
i kvardagen*

Innleiing.....	3
Ein god barndom varer heile livet	4
Familie og oppvekst	4
Barnehage.....	8
Grunnskule	9
Vidaregåande opplæring	11
Friskular	12
Trygge og kompetente lærarar	13
Eit samfunn med plass til alle	14
Retten til liv	14
Teknologi som fremmar menneskeverd.....	15
Inkludering	16
Tryggleik i kvardagen	19
Justis	19
Ungdoms- og gjengkriminalitet	22
Menneskehandel	23
Rus og rusomsorg	23
Eldre	24
Helse	27
Eit inkluderande arbeidsliv.....	34
Asyl, innvandring og integrering.....	35
Teknologi.....	38
Forvaltaransvaret teke på alvor	41
Klima	41
Natur og miljø	44
Energi.....	46
Trygg økonomisk styring.....	49
Levande lokalsamfunn over heile landet	54
Lokaldemokratiet.....	54
Bustad	56
Tru og livssyn	57
Frivilligheit og ideelle.....	59

Kultur	61
Samferdsel	64
Næring og skaparkraft	67
Høgare utdanning og forsking	70
Landbruk	73
Sjømatnæringa	74
Mineral i bakken og på havbotnen	75
Noreg i verda	77
Utvikling	81
Forsvar	83
Beredskap	84
Eit liberalt demokrati	87

Innleiing

Kristeleg Folkeparti er eit kristendemokratisk sentrumparti. Politikken vår skal verna menneskeverdet og bidra til at alle menneske får oppfylt rettane sine og erfarer rettferd. Den skal forvalta naturen, ressursane og kulturen til det beste for alle menneske og framtidige generasjonar. Løysingane våre skal visa tillit til enkeltmenneske, familiar og lokalsamfunn, og solidaritet med alle som er avhengige av støtta frå fellesskapa, og dessutan vår vilje til å byggja eit sterkt velferdssamfunn og skapa ei betre framtid.

Me vil byggja eit varmare samfunn

Dei viktigaste fellesskapa i samfunnet er dei nære og naturlege fellesskapa. Me vil byggja sterkare fellesskap med tillit mellom menneske, og med tryggleik og tilhøyrse til nokre felles verdiar og mål. For kristendemokratar vil dei kristne og humanistiske verdiane vera naturlege utgangspunkt. Dei nære fellesskapa blir bygde nedanfrå gjennom å finna ein god balanse mellom fridom og personleg ansvar. Fellesskapet blir styrkt når enkeltmenneske blir viste tillit og får ta ansvar, når familien, naboskap og lokalsamfunn blir bevart og når sivilsamfunnet blir anerkjent som ein viktig aktør i fellesskapen. Tillit og tryggleik blir bygd når me tek vare på eit samfunn med små forskjellar. Samfunnet er i endring, og dei siste åra har det vore ei uheldig retningsendring, der staten har hatt større innblanding i å løysa utfordringane til enkeltmenneske. Dette har medført mindre valfridom og meir rigide system der fleire opplever at dei står på utsida av fellesskapa. Aukande mangfald er eit gode, men som samfunn treng me noko felles som bind oss saman. Me vil verna om våre verdiar og tradisjonar som bind Noreg saman, og skaper ei tilhøyrse til eit «me» på tvers av alle forskjellane.

Me vil skapa ei betre framtid

Kristendemokratar er opne mot verda og tek ansvar for framtida. Menneskeverdet gjeld alle, og nestekjærleiken er grenselaus. Vårt ansvar er å etterlata til etterkommarane våre ei verd som er betre enn den me overtok. No står verdssamfunnet overfor store utfordringar. Verda er meir uroleg og tryggingssituasjonen meir uoversiktleg. Me har ei klima- og naturkrise, og jorda sitt økosystem er i ein kritisk situasjon. Talet på fattige aukar, og rekordmange menneske blir tvinga til å leggja på flukt på grunn av krig og klimaendringar. I møte med desse utfordringane vil me ha ein politikk basert på FNs berekraftsmål. Me treng meir samarbeid mellom land for å løysa store utfordringar, og me må slå ring rundt menneskerettar og demokrati. Me vil at ny teknologi skal fremma likeverd, menneskerettar og fellesskap.

Me vil byggja og trygga landet

Kristendemokratar vil vera verdimedvitne forvaltarar som bruker moglegheita til å byggja eit samfunn med velferd for alle, verdiskaping, arbeidsplassar og god infrastruktur. Dei felles ressursane våre skal brukast for å byggja og utvikla landet, sikra kongeriket Noreg eit godt forsvar og rusta oss for framtida. Norsk økonomi står overfor ei heilt nødvendig omstilling, og me går ei stor demografisk endring i møte i åra som kjem. I møte med

desse utfordringane treng me ei omstilling av oljenasjonen Noreg, som bidreg til å sikra det økonomiske fundamentet til velferdssamfunnet. Me må satsa på eit skapande og innovativt næringsliv som lèt oss bu og byggja i heile landet.

Ein god barndom varer heile livet

Familie og oppvekst

Ein god og trygg barndom varer livet ut. Sterke og trygge familiar er den beste føresetnaden for å gi alle barn og unge ein god start på livet. Det er viktig at me som fellesskap tek ansvar for at alle barn blir sett og får like moglegheiter.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Følgja prinsippet i barnekonvensjonen om at alle handlingar og avgjerder som rører ved barnet, skal ha det beste for barnet som grunnleggjande omsyn.
- Styrkja familiane og gi foreldra støtte, valfridom og tid saman med barna.
- Gi alle barn og unge ein god start på livet, uavhengig av økonomi, bakgrunn og funksjonsevne.

Styrkja familiane

Familien er den naturlege og grunnleggjande eininga i samfunnet og den første og viktigaste sosiale fellesskapen til menneske. I familien kan menneske møta vilkårslaus kjærleik, omsorg og aksept og få den støtta dei treng for å utvikla seg og meistra livet. Over lang tid har det vore ført ein aktiv politikk som har svekt rolla til familiane i samfunnet: Familiane har fått mindre ansvar og handlingsrom, og omsynet til «arbeidslinja» har vore prioritert før behovet til familiane. KrF vil gå motsett veg. Politikken skal støtta familiane, ikkje styra dei. Me vil styrkja familiane og løfta foreldrerolla, visa familiane tillit og gi dei ansvar, og sikra at foreldre, barn og andre familiemedlemmar har tid til å vera saman.

Det blir født færre barn i Noreg no enn før, og undersøkingar viser at folk ikkje får så mange barn som dei eigentleg kunne ønskja seg. For mange er det økonomisk vanskeleg å få barn før dei har komme i gang med yrkeslivet, og det kan vera ei økonomisk påkjenning å få ein stor familie. Kostnader til større bustad, stor bil, fritidsaktivitetar, mat og klede aukar med talet på barn. KrF ønskjer å leggja betre til rette for at familiar kan få fleire barn dersom dei ønskjer det, mellom anna gjennom å sikra betre støtte til studentar som får barn, og sikra økonomisk støtte til barnefamiliar.

Ekteskapet som ordning mellom mann og kvinne har djupe røter i tru og tradisjon, og familien er det mest grunnleggjande fellesskapet i samfunnet. I dag er familieformene mangfaldige. For alle typar familiar må det leggjast til rette for forplikting, stabilitet rundt familielivet og sikring av barn sine rettar. Det er i familien dei første og nære relasjonane utviklar seg, og det er familien som har hovudansvaret for barna og oppsedinga deira. Foreldreretten og privatlivets fred er sentrale menneskerettar som må varetakast. Det er

derfor viktig at samfunnet legg til rette for at familien har fridom til å fylla og utvikla rolla si.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Fjerna tredelinga og ha fri fordeling av foreldrepermisjonen.
- Utvida foreldrepermisjonen med fire veker, til totalt 53 veker.
- Gi fedrar sjølvstendig uttaksrett til foreldrepermisjon.
- La foreldre behalda retten til foreldrepengar som ved førre barn når det er mindre enn to år mellom fødslane.
- Erstatte eingongsstønaden og innføra rett på foreldrepengar til alle. Minstenivå på foreldrepengar skal vera på 3G.
- Auka barnetrygda til 2500 kr i månaden.
- Auka foreldrefrådraget til 50 000 kroner for barn éin og to, og til 100 000 kroner for barn tre og vidare, og dessutan forenkla foreldrefrådraget slik at det blir gitt utan krav til kostnader eller dokumentasjon.
- Utvida retten til kontantstønad til å gjelda til barnet fyller to år, og auka han.
- Lovfesta retten til å jobba redusert dersom ein har omsorg for barn under 12 år.
- Gi ein av foreldra med barn under tre år rett til å redusera stilling til 80 prosent med statleg lønskompensasjon.
- At foreldre som får trillingar (eller fleire) har rett på 15 timar i veka med avlasting/praktisk hjelp fram til barna er eitt år, uavhengig av kvar i landet dei bur.
- Tilby foreldrerettleiingskurs for alle førstegongsforeldre der anten éin eller begge foreldre får barn for første gong.
- Styrkja familievernatenesta, følgja opp tilrådingane frå utgreiinga av familievernatenesta (NOU19:20) og gi alle foreldre og par høve til å vera med på samlivskurs.
- Auka talet på sjukt-barn-dagar til 15 for to barn eller meir, og 20 for fire barn eller meir, og gjera det mogleg å overføra sjukt-barn-dag til andre omsorgspersonar.
- Forma ut samværsreglane slik at barn skal ha høve til å ha kontakt med begge foreldra sine, også etter eit samlivsbrot. I fordelinga av samvær mellom foreldra må barnet bli høyrte og barnet sitt beste leggjast til grunn.
- Sikra at økonomi ikkje blir eit insentiv gjort til for å hindra samvær med den andre forelderen. Det må gjerast ved å revidera lovverket som blir lagt til grunn ved berekning av barnebidrag.
- Ha gode ordningar for hjelpetiltak og foreldrerettleiing for foreldre som går frå kvarandre med heimebuande barn.

Alle barn skal ha ein trygg oppvekst

Ikkje alle barn og unge opplever familien som ein trygg stad. Når barn og unge lever under forhold som kan skada helsa og utviklinga deira, er det nødvendig at samfunnet grip inn for å sikra familieane støtte og gi barna den rette hjelpa og omsorga. Tryggleiken til barna skal alltid prioriterast. Det beste for barnet må alltid leggjast til grunn i tilfelle der alternativ omsorg blir vurdert.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Styrkja tidleg innsats, førebyggjande tiltak og støtte til familiar, slik at flest mogleg kan veksa opp i familien sin og nærmiljøet sitt.
- Forsterka rettane til barnevernsbarn, rett til å bli høyrd og involvert, og moglegheit for å klaga på tenestene dei får.
- At barn og foreldre skal ha rett til fri rettshjelp frå sak blir oppretta. Barna si meining skal bli høyrd, og barn skal sjølv avgjera talspersonane sine.
- Ha tilgang på barne- og familiehjelp i alle kommunar slik at fleire foreldre kan få hjelp i foreldrerolla før det er nødvendig at barnevernet gjer ei undersøking. Kommunane må tilby sårbare familiar heilskapleg hjelp frå svangerskap fram til barnet er tre år og tilby familiar i barnevernet med samansette utfordringar å ha ein fast koordinator i det kommunale apparatet.
- Styrkja samarbeidet mellom helsetenester som helsestasjon, familietenester, utekontakt og politi for å komma tidlegare inn og at barnet skal bli betre vareteke.
- Leggja til rette for å halda oppe kontakt med biologiske foreldre og ei mellombels omplassering av barn i dei situasjonane der det vil vera mogleg for barnet å flytta tilbake til dei biologiske foreldra sine.
- Arbeida for tilstrekkeleg behandlingsskapasitet i det kommunale barnevernet.
- Sørgja for nok fosterheims plassar og institusjonsplassar til å gi alle barn eit tilbod tilpassa behovet til den enkelte.
- Sikra god kapasitet i fylkesnemndene til å sikra rask saksbehandling.
- Sikra betre tilsyn, opplæring og rettleiing for fosterheimar.
- Sikra rett til ettervern og fokus på oppfølging og samtale med den enkelte barn.
- Leggja til rette for barnevernseiningar på ein storleik som sikrar gode og trygge nok tenester til barn og familiar, og som sikrar at tilsette har eit stort nok kompetansemiljø.
- Gi kommunane rammar til å kunne redusera talet på igangverande saker som kvar tilsett arbeider med.
- Auka delen institusjonsplassar i barnevernet som blir drive av ideelle, mellom anna ved å styrke rammevilkåra for ideelle aktørar og oppretta ei låneordning for etablering av ideelle institusjonsplassar.
- Høgna rekrutteringa av fosterheimar, forbetre vilkåra for fosterfamiliar og betre ettervernet for barn i fosterheimar.
- Sikra at adopsjonsprosessar alltid skjer i samsvar med det som er best for barnet
- Styrkja hjelpe- og behandlingstilbodet for barn og unge som er offer for eller vitne til vald i nære relasjonar.
- Sikra ei lovfesta tverrfagleg rutinemessig kartlegging av helse- og omsorgsbehov hos barn etter omsorgsovertakinga til barneverntenesta.
- Sikra gode rutinar for oppfølging av foreldre etter omsorgsovertaking.
- Sikra at dei grunnleggjande rettane til barnet etter FNs barnekonvensjon (barns rett til å få informasjon, barns rett til privatliv, barns rett til å snakka fritt og barns rett til at avgjerder blir tekne til barnets beste) blir tekne inn i alle lover og forskrifter som omhandlar barn.
- At alle barn i Noreg frå barnehagealder av skal vita kva andre ikkje har lov til å gjera mot dei. Arbeidet med vald og overgrep må sikra at barn kan fortelja trygt, veit kva som skjer og får best mogleg hjelp.
- Sikra at tilsette i barnehagar har kompetanse til å oppdaga seksuelle overgrep, og får opplæring i rutinar rundt korleis dette skal handterast.

- Halda fram arbeidet med omlegginga av institusjonsbarnevernet i tråd med Barnevernsinstitusjonsutvalgets utgreiing for å sikra eit betre helsetilbod, meir stabilitet og færre flyttingar av barn.
- Sikra stabilitet for barna under omsorga til barnevernet ved å gå gjennom alle sidene ved fosterheims- og institusjonstilbodet for å få slutt på unødvendige flyttingar.
- Tilby undervisning om vald og overgrep mot barn til leiarar og frivillige i lag, foreiningar og ideelle organisasjonar.

Like moglegheiter for alle barn

Alle barn og unge i Noreg skal ha dei same moglegheitene og den same fridommen til å skapa si eiga framtid. Dei skal få god omsorg, bu trygt, kunne delta i sosiale fellesskap, etablera stabile vennskapar i oppveksten og kjenna seg verdifulle. Dessverre er det for mange som blir haldt utanfor på grunn av økonomi, fordommar, mangelfull tilrettelegging og språklege barrierar.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Styrkja økonomi til låginntektsfamiliar, mellom anna ved å auka barnetrygda og gi rett til foreldrepengar for alle (sjå også: styrke familieane).
- Forbetre bustøtteordninga for barnefamiliar.
- Ha gode moderasjonsordningar som gjer barnehage og SFO-tilbodet tilgjengeleg for alle.
- Arbeida for at alle barn og unge over skulealder skal ha høve til å delta på minst éin organisert fritidsaktivitet saman med andre, mellom anna ved å innføra ei nasjonal ordning med fritidskort på opptil 3000 kroner.
- Auka tilskotet til ordninga for fritidstilbod for barn og unge med nedsett funksjonsevne.
- At teiknspråkbrukarar må få rett til teiknspråktolk etter klokka 16.00 på ettermiddagen.
- Bryta ned barrierar unge med funksjonsnedsetjingar og kronisk sjukdom møter på i fritidsaktivitetar, og sørgja for at fleire aktivitetar blir tilrettelagde for alle.
- Gi alle barn, uavhengig av økonomi og funksjonsevne, moglegheit til eit meningsfylt ferietilbod, i samarbeid med ideelle aktørar.
- Vurdera å oppretta eit nasjonalt feriefond der låginntektsfamiliar kan søkja om ein årleg ferie, gjerne i samarbeid med frivillige organisasjonar.
- Sikra at alle barn i barnehage med vedtak om spesialpedagogisk hjelp får den oppfølginga dei treng.
- Vurdera endringar i kulturskulelova som gjer tilbodet tilgjengeleg for alle barn.
- Endra opplæringslova, slik at barn med rett til SFO utover 4. klasse på grunn av funksjonsnedsetjingar, får rett til skuleskyss også til SFO i feriane til skulen.

Ei betre barne- og ungdomstid

Barn og unge veks opp i ei digital verd der dei byggjer kunnskap, vennskap og sosiale nettverk gjennom mobiltelefonar og sosiale medium. Samtidig fortel mange barn og unge om stress, press og psykisk uhelse, og mange gruar seg ofte til å gå på skulen. Mange opplever at barne- og ungdomstida blir kommersialisert og seksualisert. Barn og unge

lever ein stadig større del av livet på nettet, og det gjer dei meir utsette for mobbing, hatefulle ytringar og skadeleg innhald.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Styrkja etablerte tilbod til barn, foreldre og pedagogar som gir råd om nettvett og nettbruk.
- Ha ei verifiserbar aldersgrense for sosiale medium på 15 år, der brukarar må verifisera seg gjennom til dømes Min-ID, Bank-ID eller andre former for verifiseringar.
- Sikra eit godt samarbeid mellom skule og heim, mellom anna gjennom å stimulera til foreldreavtalar mellom heim og skule.
- Ha eit nasjonalt mobilforbod på alle grunnskular.
- Forsterka innsatsen mot marknadsføring som kan føra til auka kroppspress blant barn og unge, særleg i sosiale medium.
- Sikra personvernet til barn og unge, mellom anna ved å skjerpa personvernkrav i produkt og tenester som er retta mot barn og unge.
- Greia ut konsekvensane av at stadig fleire barn og unge ser pornografisk innhald på nett og korleis ein kan møte denne utviklinga med betre opplæring og tiltak for å forhindra ei seksualisering av barne- og ungdomstida.
- Forby pornografisk innhald på kommunale og statlege trådlause nettverk.
- Innføra krav om det beste tilgjengeleg filteret mot uønskt innhald på alle skjermane til skulen, også når eininga blir brukt utanfor skulen.
- Hindra heimsending av nettbrett og andre digitale verktøy frå skulen med mindre det kan bevisast at nødvendige filter er installerte.
- Arbeida aktivt for å verna barn mot skadeleg innhald på nett og ansvarleggjera teknologiselskapa på feltet, og dessutan innføra reguleringar på styremaktnivå.
- Innføra strengare regulering for marknadsføring og datainnsamling retta mot barn.
- Innføra skjerpa retningslinjer som regulerer influencerar si moglegheit for marknadsføring av produkt til barn, og ei tydelegare merking av kva som er innhald og kva som er reklame, spesielt for innhald retta mot barn og unge.
- Innføra lovregulert filter på TikTok, Instagram og andre algoritmeregulerte appar som hindrar videoar med grovt valdeleg, suicidalt, terroristisk eller torturistisk innhald å spreia seg.
- Krevja at alle nettsider som tillèt pornografi krev verifisering av alder på minst 18 år, etter modell frå Storbritannia.
- Innføra 13-års aldersgrense for kjøp av smarttelefon.
- Auka kompetansen for helsepersonell, lærarar og føresette i trygg bruk av internett for barn.
- Sikra den digitale kompetansen til barna til å orientera seg i ei digital kvardag og framtid, med fokus på kjeldekritikk, mediepåverknad og konsekvensar av digital sosialisering.

Barnehage

Mange barn har store delar av kvardagen sin i barnehage. Barnehagen skal gi trygg og god omsorg. Barnehagen skal ikkje vera skule, men la barn vera barn. Den skal stimulera til læring og utvikling av språk og sosiale ferdigheiter gjennom leik og kreativ utfolding.

Lærelyst hos barn skal givast rikeleg rom, og ulike interesser og ferdigheiter må sikrast plass. Me må sikra ei god bemanning i barnehagen slik at barna kan bli sett og varetekne. Gode barnehagar blir skapte i eit samspel mellom barn, foreldre og trygge og kompetente vaksenpersonar. Valfridommen til barnefamiliar er sentralt i KrFs politikk. Valet til foreldre bør styra utviklinga av kapasitet og mangfaldet i barnehagesektoren i dei ulike kommunane.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Sikra alle barn over eitt år rett til ein barnehageplass. Retten gjeld uavhengig av når på året barnet er fødd og ved kva alder familien ønskjer å nytta seg av barnehagetilbodet.
- Gi gratis barnehage og SFO frå barn nummer tre. Ein moderat auke av maksprisen kan akseptierast dersom låginntektsfamiliar blir skjerma og det blir satsa på auka bemanning.
- Jobba for å styrkja vaksentettleiken i barnehagane.
- Ha ein høg nok del barnehagelærarar i alle barnehagar. Pedagognorma må fullfinansierast.
- Sikra at barnehagar stimulerer til læring og språkutvikling gjennom frileik og kreativ utfolding, og ha mindre fokus på dokumentasjon, språknorm og skuleførebuing i barnehagen.
- Halda fram arbeidet med kompetanseheving av personalet i barnehagane.
- Innføra tilvenning på premissane til barna, med lengre foreldreaktiv tilvenningsperiode etter prinsippa frå «liten og ny i barnehagen».
- Gi foreldre rett til permisjon med lønn inntil tre dagar i tilvenningsperioden.
- Leggja til rette for eit mangfaldig barnehagetilbod av offentlege, ideelle og private barnehagar. Finansieringa av private og ideelle barnehagar må styrkjast, og alle barnehagar må ha likeverdige rammevilkår som bidreg til føreseielegheit og berekraftige barnehagar.
- Begynna tidleg med aktivitetstiltak mot mobbing.

Grunnskule

Ein god skule tek alle barn på alvor og ser dei som heile menneske. Skulen skal gi alle barn kunnskap og grunnleggjande ferdigheiter, oppleving av meistring og stimulera livslang lærelyst. Samtidig skal skulen ha eit breitt syn på kunnskap og kompetanse. I samarbeid med heim og familie skal skulen bidra til danninga til elevane som ansvarlege, deltakande, forankra og reflekterande samfunnsborgarar. KrF vil at norsk skule skal byggja på grunnleggjande verdiar frå den kristne og humanistiske kulturarven vår.

Grunnskulen skal gi alle elevar ein god start på skuleløpet og førebu elevane på læring gjennom heile livet. For mange blir tidleg hengande etter og går ut av grunnskulen utan god nok kompetanse på grunnleggjande ferdigheiter. Det auka fråværet i skulen har store konsekvensar, og dette må møtast gjennom målretta samarbeid og dialog mellom elev, foreldre og skule. Skulen må leggja betre til rette for elevar som er praktisk innretta, og ha eit auka fokus på praktisk-estetiske fag og alternative læringsarenaer.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Ha ein skule som gir eleven både utdanning og danning, som lèt læraren vera lærar.
- Sørgja for at alle elevar kan få støtte av trygge lærarar, tilstrekkelege spesialpedagogiske ressursar og eit auka nærvær av skulehelsetenesta. Skulen må ha rom for å tilsetja også andre relevante yrkesgrupper for å vareta eit godt skule- og læringsmiljø
- Vera ein garantist mot heildagsskulen.
- Erstatte den nåverande førsteklasse med ein «førskuleklasse». Førskuleklassen skal ha timeplanfesta frileik minst halve skuledagen for å sikra at læringstrykket ikkje tek over. Læringsøktene kan gjerne ta utgangspunkt i leikbasert læring og liknande pedagogikk. KrF vil gjera det mogleg for barnehagelærarar å vera kontaktlærar i "førskuleklassen".
- Gjennomføra kvalitetsheving av skulen med fokus på læring og frileik, gjennom mellom anna å:
 - Ha ein kraftig reduksjon i talet på veketimar på grunnskulen og innføra førskule for 6-åringane.
 - Auka lønningane til lærarane.
 - Sikra frileik for alle trinn på barneskulen.
 - Ha ei stor satsing på trykte lærebøker.
 - Gi lærarar større fleksibilitet i kvardagen.
 - Gi kontaktlærarar betre tid til å følgja opp elevane.
 - Arbeida for fleire miljøarbeidarar på barneskulen.
- Sikra at det er gode moglegheiter for fleksibel skulestart.
- Sikra tilstrekkeleg vaksentettleik i grunnskulen.
- Sikra at elevane gjennom KRLE-faget og ein livssynsopen skule blir sikra kunnskap om den kristne kulturarven, trusfridom og plassen til trua i samfunnet.
- Prioritera tidleg innsats dei første skuleåra, for å sikra alle elevar god oppfølging.
- Halda fram med å ha eit tydeleg skilje mellom skulekvardagen og skulefritidsordninga, slik at SFO ikkje blir rekna som ein del av skulekvardagen og blir oppfatta som «obligatorisk».
- Gi høve til å bruka lekser som eit viktig verktøy for samarbeid mellom heim og skule.
- Gi elevar med høgt læringspotensial betre oppfølging og fleire moglegheiter til å ta enkeltfag på høgare nivå.
- Ha ei stor satsing på trykte lærebøker, og redusera forstyrringar frå digitale læremiddel.
- Gi skuleeigar større fleksibilitet i fag- og timefordeling, og styrkja rammene rundt lokal læreplan for kvar skuleeigar.
- Ha meir fysisk aktivitet i skulekvardagen.
- Leggja til rette for auka bruk av karakterdempende skule.
- Styrkja det tverrfaglege temaet «livsmeistring i skulen».
- Behalda eigen karakter i norsk sidemål, hovudmål og munnleg.
- At teiknspråk skal bli ein del av norskfaget, på lik linje med samisk, kvensk, romani, romanes og nabospråka våre.
- Leggja til rette for samarbeid mellom ungdomsskular og nærliggjande vidaregåande skular om språktilbodet på ungdomsskular.
- Styrkja opplæring i samisk og kvensk språk og kultur, gjennom kompetanseheving, læremiddelutvikling og økonomiske verkemiddel.
- Påleggja skulane å bruka evidensbaserte antimobbe- og skulemiljøprogram.

- Ha mobbeombod i alle fylke og styrkja kompetansen deira, under dette helsefagleg og juridisk kompetanse.
- Greia ut moglegheita for å gi mobbeomboda instruks- og sanksjonsstyresmakt i mobbesaker.
- Auka delen praktiske og kreative opplæringsaktivitetar i skulen, og sikra midlar til dette.
- Ha eit nasjonalt mobilforbod på alle grunnskular.
- Styrkja seksualundervisninga og ha meir fokus på grensesetjing, relasjonar og etikk, og dessutan styrke anna undervisning som set elevane i stand til å ta vare på eiga helse, meistra livet og setja grensar for seg sjølv og andre.
- Alle elevar skal møtast med respekt og anerkjenning for den dei er.
- Sikra at skulen legg ei biologisk kjønnsforståing til grunn for undervisninga. Undervisninga bør skje utan bruk av eksterne miljø og interesseorganisasjonar.
- Erstatte kurs for skule- og barnehagetilsette i regi av organisasjonar med kurs frå offentlege institusjonar som sikrar ei fagleg fundert undervisning.
- Sikra at skulane er opne for skulelagverksemd og andre livssynsbaserte elevaktivitetar.
- Gi alle elevar høve til å vera med på skulegudstenester.
- Sikra at elevars rett til medråderett blir vareteken, og gi elevråda tid til å vera eit godt bindeledd mellom elevane og skuleleiinga.
- Innføra raskare skulebyte for elevar med vedvarande valdeleg åtferd. Krava for skulebyte må bli lågare, og prosessen må bli enklare enn den er i dag.
- Berre tillata det norske, samiske og kvenske flagget på alle offentlege skulars flaggstenger.
- Inkludera kvinnehelse og kvinnesjukdommar som ein del av pensum i seksualundervisninga.
- Styrkja samarbeidet mellom PPT, BUP, barnevern og skule slik at det blir avsett meir tid til å vera til stades på skulane og rettleia før ein opprettar sak.
- Leggja til "entreprenørskap og privatøkonomi" i læreplanane for valfag, slik at dette kan tilbydast på ungdomsskulen.

Vidaregåande opplæring

Den vidaregåande opplæringa skal førebu kvar enkelt elev på vidare utdanning eller arbeid. Opplæringa skal vera av høg kvalitet, og det skal vera god lærartettleik i klasseromma. Ei hovudprioritering må framleis vera å redusera fråfallet frå vidaregåande skule. Elevar som har hatt fråvær på grunn av skulevegving på grunnskulen må sikrast god oppfølging og tilrettelegging vidare i utdanningsløpet.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Styrkja program som hjelper sårbare elevar med overgangen frå ungdomsskulen til vidaregåande opplæring. Elevar med skulevegving må sikrast god oppfølging.
- Styrkja rådgivings- og rettleiingstenesta før og under vidaregåande opplæring.
- Leggja til rette for betre samanheng mellom opplæring i vidaregåande skule og i bedrift gjennom å styrkja moglegheita skulen har til å laga vekslingsmodellar lokalt.
- Styrkja skular som tilbyr alternative løp for å oppnå yrkes- eller studiekompetanse.

- At fylkeskommunen sjølv skal kunna bestemma inntaksordning og kunne tilpassa det til lokale forholdet som tek omsyn til ein spreidd skulestruktur.
- Behalda fråværgrensa, men byta ut tiprosentgrensa med 15 prosent i to- og tretimars fag.
- At skulelevar med annan religiøs tilhøyrse enn kristendom skal få ein utvida fråværskvote ved markering av religiøse høgtider.
- At personleg økonomi skal vera ein del av alle linjer ved vidaregåande opplæring i Noreg.
- At elevane skal ha krav på samtale med skulepsykolog eller helsesjukepleiar innan 48 timar etter at personen har teke kontakt.
- Styrkja tilbodet som blir gitt av aktørar som «Vidareskulane», og sikra slike tilbod trygge økonomiske rammer.
- Styrkja vidaregåande utdanning i yrkesfag, og sikra at alle fag har oppdatert utstyr slik at dei yrkesfaglege programma blir attraktive og lærlingane har den kompetansen næringslivet har behov for.
- Innføra ein nasjonal lærlinggaranti.
- Fjerna arbeidsgivaravgifta for lærlingar.
- Leggja betre til rette for utveksling og internasjonalisering i den vidaregåande skulen.
- Flytta russetida til etter eksamen.
- Arbeida med ei ny avgangsfeiring – gjerne etter modell frå Sverige eller Danmark.

Friskular

Foreldre har rett til å velja alternativ opplæring for barna sine gjennom at retten til å velja skule er nedfelt i den europeiske menneskerettskonvensjonen. Friskular bidreg til mangfald, og er eit viktig supplement til den offentlege skulen.

Kristeleg Folkeparti vil:

- At friskulane må sikrast økonomiske rammer som gjer dei til reelle alternativ for alle delar av befolkninga, også dei med svak økonomi.
- Ha ein formålsstyrt friskulelov som legg til rette for skular med alternativ pedagogikk eller livssyn, eller skular med ein spesiell eigenart.
- Auka kapitaltilskotet til friskulane.
- Auka statsstøtta til friskulane slik at tilskotssatsen blir 90 prosent av driftsutgiftene per elev i den offentlege skulen.
- Sikra full dekning av spesialpedagogiske utgifter ved friskulane.
- Sikra friskular som etablerer SFO rett til offentlig støtte, på linje med offentlege skular.
- Sikra friskulane framleis tilsetjingsfridom på bakgrunn av formålet med skulen.
- Endra trekkmodellen til kommunane som gir elevvar til friskular, slik at trekket ikkje blir større enn faktiske elevkostnader i kommunen.
- Endra privatskulelovas § 2-1 som i dag gir kommunane og fylkeskommunane veto rett mot nye friskular.

Trygge og kompetente lærarar

Ein føresetnad for ei god utdanning, og eit skuleløp som førebur elevane på læring og meistring gjennom livet, er gode lærarar. KrF vil styrkja lærarrolla, og meiner trygge og kompetente lærarar er avgjerande for å byggja morgondagens samfunn.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Styrkja lærarrolla og gjera læraryrket meir attraktivt.
- Gi kontaktlærarar betre tid til å følgja opp elevane, mellom anna gjennom å redusera undervisningstida for kontaktlærarar.
- Leggja til rette for at skuleleiarar har kompetanse innan både pedagogikk og leiing, og moglegheiter for å tileigna seg kompetansen om dei manglar ein av dei formelt.
- Føra vidare eiga rådgivarutdanning, og stilla krav om at rådgivarar i skulen har kompetanse innan rådgiving og karriererettleiing.
- At alle nyutdanna barnehagelærarar, lærarar i grunnskulen og i vidaregåande skule har tilgang på mentorordning og rett til kvalifisert rettleiing dei første åra av jobben sin.
- Jobba for at kompetanse om praktisk-estetiske læringsprosessar blir ein obligatorisk del av lærarutdanningane.
- Sikra nødvendig kompetanse og lesetid for lærarar i praktisk-estetiske fag.
- Sikra at læraren har tid til å systematisk diskutera, vurdera og vidareutvikla pedagogisk praksis i ein læringsfellesskap.

Eit samfunn med plass til alle

Retten til liv

Retten til liv er den mest grunnleggjande av alle menneskerettar, og er nedfelte i grunnlova. KrF vil arbeida for ei mest mogleg inkluderande forståing av retten til liv i lovverk og i praktisk politikk. Den mest alvorlege forma for diskriminering er når nokon blir nekta sin rett til liv på bakgrunn av kven dei er, og kva slags eigenskapar og funksjonsevne dei har.

Svangerskapsavbrot

KrF ønskjer eit samfunn med færrest mogleg svangerskapsavbrot, og vil leggja til rette for eit samfunn med plass til alle, uansett eigenskapar. Me må motverka alle tendensar til å gjera skil på menneske og gradera verdien til menneske. Me ønskjer eit samfunn med rom for mangfald og annleisheit. Kombinert med stadig aukande moglegheiter innan fosterdiagnostikk, legg utvidinga av grensa for fri abort frå hausten 2024 til rette for ei slik diskriminering. Utvidingane av grensa for sjølvbestemd abort i abortlova frå hausten 2024 legg til rette for ei slik diskriminering. KrF vil reversera den radikale utvidinga av grensa for fri abort vedteken i desember 2024.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Ha eit tverrpolitisk løft for eit samfunn med færrest mogleg svangerskapsavbrot og førebyggja uønskete graviditetar.
- Arbeida for å erstatta dagens abortlov med ei lov som legg til grunn at fosteret har menneskeverd, verdi og rett til liv, og den nødvendige varetakinga av kvinners tryggleik og helse på ein forsvarleg og etisk måte. Ei slik lov må komma som eit resultat av ei brei forståing for og tilslutning til ein ny, oppdatert og meir etisk forsvarleg lov, ei grundig offentleg utgreiing og ein ansvarleg lovprosess. Den radikale utvidinga av rett til fri abort frå desember 2024 må reverserast.
- Førebyggja uønskete graviditetar gjennom rådgiving, rettleiing og informasjon, og sikra at prevensjon er lett tilgjengeleg. Alle mellom 16 og 30 år skal ha rett til gratis prevensjon.
- Sikra at ordningane rundt svangerskap og fødsel bidreg til at ingen opplever at abort er det einaste alternativet.
- Styrkja samtaletilbodet rundt abort i heile landet, gjennom mellom anna å styrkja arbeidet til Amatheia.
- Forsterka oppfølginga av familiar som ventar barn med behov for ekstra oppfølging. Foreldre som får barn med nedsett funksjonsevne, må sikrast tilrettelegging og nødvendig hjelp gjennom heile oppveksten til barnet og inn i vaksen alder. Alle familiar med samansette behov skal sikrast «ei dør inn» til det offentlege og ein fast koordinator.
- Etablere ei kontaktfamilieordning for foreldre som ventar barn med kromosomvariasjon eller som får ein diagnose påvist under svangerskapet.
- Gi alle foreldre som ønskjer det etter provosert eller spontan abort rett til samtalar med helsepersonell.
- Sikra at all informasjon som blir gitt i samband med tidleg ultralyd og NIPT er balansert og nyansert, slik at foreldre ikkje blir utsette for press frå helsepersonell.

- Styrkja foreldre sin rett til informasjon og rettleiing under svangerskapet, og klargjera ansvaret til helsepersonell.
- Ha auka forskning på årsaker til og etterverknader av både provosert og spontan abort.
- Styrkja seksualundervisninga, og sikra at ho vektlegg grensesetjing.
- Framleis lovfesta helsepersonell sin rett til reserverasjon i samvitsspørsmål.

Dødshjelp

Alle må sikrast god informasjon om behandling og sjukdomsforløp. Det må tilbydast god smertelindring og hjelp til å førebu seg på døden. Det bør leggjast til rette for at pasientar kan medverka i avgjerder om behandlingsnivå når livet nærmar seg slutten, mellom anna gjennom såkalla førehandssamtalar.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Seia nei til både dødshjelp (eutanasi) og legeassistert sjølv mord, og i staden leggja til rette for livshjelp og lindrande behandling.
- Byggja ut og styrkja tilbodet om palliativ behandling til alle som har behov for det.
- Sikra eit godt og likeverdig tilbod innanfor barnepalliasjon i heile landet.
- Sikra gode rettar til sjuke og døyande personar, og dessutan deira pårørande, og styrkja kjennskapen til rettane dei allereie har.
- Ha auka bruk av førehandssamtalar.
- Etablera ein eigen medisinsk spesialitet for palliativ medisin i Noreg.

Teknologi som fremmar menneskeverd

Teknologi skal brukast for å fremma menneskeverd og eit samfunn med plass til alle. God bruk av bioteknologi og annan medisinsk teknologi bidreg til å redda liv og sikra god helse og omsorg med færre feildiagnosar og betre oppfølging av kvar enkelt. Men teknologien kan også brukast til å velja bort menneske med visse eigenskapar, prøva å skapa nye og «forbetra» menneske i samfunnet sitt bilete, og redusera mennesket til eit middel for interesser utanfor det sjølv.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Gå gjennom og vidareutvikla bioteknologilova slik at ho sikrar at medisinsk bruk av bioteknologi blir nytta til det beste for menneske i eit samfunn der det er plass til alle.
- Tillata bruk av fosterdiagnostikk når det er grunngitt ut frå helsegevinst for mor eller foster, men avvikla ordninga med tidleg ultralyd til alle.
- Avvikla tilgangen til NIPT for alle gravide.
- At assistert befruktning skal givast som eit tilbod til par som av medisinske årsaker ikkje kan få barn og der ein nyttar paret sine egne kjønnseller for å sikra retten barnet har til å kjenna foreldra sine i tråd med Barnekonvensjonen artikkel 7.

- Seia nei til genredigering (CRISPR) som har som formål å endra eller forbetra eigenskapane til menneske, og føra vidare eit forbod mot å skapa genetiske endringar som går i arv til kommande generasjonar.
- Halda oppe forbodet mot gentesting av barn sitt arveanlegg og sikra alle retten til å ikkje vita om arvelege eigenskapar og sjukdomsrisikoar.
- At surrogati framleis skal vera forbode i Noreg. Det bør vurderast sanksjonar mot intenderte foreldre som nyttar ulovleg surrogati, også der surrogatmor held til i utlandet. Marknadsføring og formidling av utanlandske surrogatitenester i Noreg må forbydast.

Inkludering

Alle menneske har same verdi og like menneskerettar. All form for ufridom og diskriminering på bakgrunn av kven ein er og kva slags eigenskapar ein har, er ei uakseptabel krenking av verdigheita og rettane til menneske. Me må motverka alle tendensar til å gjera skil på menneske og gradera verdien til menneske. Mange digitale verktøy har bidrege til inkludering, men dei kan også bidra til utanforskap. Overgangen til eit digitalt samfunn må ikkje skje så fort at fleire blir ståande utanfor på vegen.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Sikra likestilling, likeverd og like moglegheiter for alle, uavhengig av kven ein er og kva slags eigenskapar ein har.
- Arbeida for eit samfunn med plass til alle, med rom for mangfald og annleisheit.
- Sørgja for at FN-konvensjonen om rettar for menneske med nedsett funksjonsevne (CRPD) blir inkorporert i norsk lov.
- Føra ein aktiv politikk for å sikra like moglegheiter mellom kjønna på alle arenaene i samfunnet. Rammene og forventningane samfunnet har til kjønnsrollene må ikkje vera for smale. Dei som opplever manglande samsvar med det biologiske kjønnnet sitt, skal møtast med respekt. Det er framleis behov for tiltak som aukar livskvaliteten for denne gruppa og som kjempar mot hatefulle ytringar og hatkriminalitet.

Personar med nedsett funksjonsevne

Nedsett funksjonsevne skal ikkje vera til hinder for å lykkast i det norske samfunnet. Offentlege styresmakter, sivilsamfunnet, organisasjonar og næringslivet må arbeida for å redusera menneskeskapte barrierar som stengjer menneske ute frå aktiv deltaking i samfunnet. Ein god stad å bu, og moglegheita til å sjølv velja utdanning og arbeidsliv er viktig for alle menneske. Me har alle eit ansvar for å leggja til rette for at menneske med nedsett funksjonsevne kan leva frie og sjølvstendige liv.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Greia ut lovfesting av krav til universell utforming av arbeidslivet.
- Leggja til rette for personar med nedsett funksjonsevne i arbeidslivet, mellom anna gjennom å styrkja funksjonsassistentordninga og praktikant-ordningar i offentlig forvaltning.
- Flytta BPA-ordninga til statleg regi, for å sikra eit likare tilbod i heile landet.
- Vurdera korleis BPA-ordninga kan brukast under utdanning.

- Styrkja satsinga på rehabilitering og habilitering for å sikra aktive daglegliv for menneske med nedsett funksjonsevne.
- Gi menneske med nedsett funksjonsevne eit tilpassa og likeverdig nærmiljøtilbod i barnehagen og gjennom heile utdanningsløpet.
- Utvikla ein heilskapleg plan for høyrselshemma som sikrar eit einskapleg og kvalitetssikra tenestetilbod, og sikra framleis finansiering av tolketenester og hjelpemiddel over folketrygda.
- Utvida støtteordningane til universell utforming til å også omfatta forsamlingshus.
- Nedfella forskrifter med tidsfristar for universell utforming av alle grunnskular.
- Inkludera alle fylke i den utvida TT (Tilrettelagd transport)–ordninga, og sikra ei likare teneste i heile landet.
- At alle med nedsett funksjonsevne, uansett alder, skal sikrast tilbod og eigna buforhold, og at dette må speglast i overføringane til kommunane.
- Styrkja ordningane med refusjon til kommunane for særleg ressurskrevjande tenester, inkludert for personar over 67 år.
- Betra pakkeforløpet for menneske med nedsett funksjonsevne mellom oppfølging, skule, jobb og bustad i overgangen mellom barn og vaksen.
- Menneske med nedsett funksjonsevne som får offentleg omsorg skal sikrast moglegheit til deltaking i kulturliv, idrett, utøving av tru og aktiv samfunnsdeltaking.
- Styrkja ordningane til Husbanken for finansiering av universell utforming av bustader, både ved forbetring av eksisterande bustader og ved å auka tilgangen på universelt tilrettelagde bustader på utleigemarknaden.
- Styrkja ordningane til Husbanken for finansiering av privateigde bustader der familiar kan gå saman om å byggja felles bustader til barna sine, og dessutan styrkja samarbeidet om slike tilbod med bustadbyggjarlaga.
- Vurdera korleis Norsk Lyd og Blindeskriftbibliotek (NLB) best kan produsera pensum til fleire grupper.
- Auka bruken av kompetansebevis der eleven av ulike grunnar ikkje har høve til å fullføra fagprøve.
- At personar med Downs syndrom og andre kroniske lidingar må sleppa å dokumentera diagnose kvar gong dei søker staten om hjelpemiddel eller anna behov for hjelp.

Likestilling og vern mot diskriminering

Noreg er eit av dei mest likestilte landa i verda, men framleis er det formelle og uformelle strukturar i samfunnet som gjer det vanskeleg å oppnå reell likestilling og likeverd. KrF vil jobba for like moglegheiter for alle. Rasisme og diskriminering må nedkjempast. I Noreg skal alle kunna vera seg sjølv, og kjenna seg trygge, uavhengig av etnisk bakgrunn, hudfarge, seksuell orientering, funksjonsevne, kjønn, religion eller alder. KrF vil ikkje fjerna biologisk kjønn frå lovverket.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Følgja opp handlingsplanen mot diskriminering og rasisme, og nedkjempa haldningar og strukturar som fører til at menneske blir behandla ulikt på bakgrunn av hudfarge og etnisk bakgrunn. Styresmaktene må samarbeida tett med partane i arbeidslivet og sivilsamfunnet for å motverka diskriminering og rasisme på ulike arenaer.

- Sikra Noregs urfolk, samane, og dei fem nasjonale minoritetane, jødane, kvenene, romar, romani og skogfinnane, retten til eige språk, kultur og samfunnsliv, slik det er forankra i internasjonale konvensjonar
- Nedkjempa jødehat, mellom anna gjennom å forsterka handlingsplanen mot antisemittisme gjennom å:
 - Styrkja det førebyggjande arbeidet til skulen og lærarutdanninga og lokal historie der undervisning om Holocaust inngår.
 - Styrkja tiltak mot mobbing av jødiske elevar.
 - Gi laupande støtte til tryggingsutgifter ved jødiske institusjonar.
 - Vurdera endringar i straffelova for å sikra sterkare reaksjonar på hatkriminalitet, i tillegg til vald og truslar.
- Innføra obligatorisk skuletur for alle ungdomsskuleelevar til menneskerettssenter i Noreg eller med Hvite busser eller Aktive Fredsreiser e.l. for å besøka konsentrasjonsleirar og for å lære om Holocaust. Støttetilskotet må aukast etter behov.
- Følgja opp handlingsplanen mot diskriminering av, og hat mot, muslimar for å førebyggja og hindra diskriminering.
- Verdsetja og dokumentera historia og kulturen til romanifolket og romeinest i Noreg , og sikra eit nasjonalt minnesmerke for norske romar som vart drepte under andre verdskrigen.
- Innføra ein kjønnsnøytral formålsregel i likestillings- og diskrimineringsloven.
- Ha meir forskning og kunnskap om menn sine likestillingsutfordringar, under dette rolla til menn i familien, barnløyse, skuleprestasjonar, vald og helse.
- Auka kunnskapen om samisk og kvensk kultur og historie i det norske samfunnet gjennom utdanning og offentleg informasjon. Både reindriftssamisk, men også sjøsamisk og skoltesamisk kultur må belysast.
- Styrkja samarbeidet med andre urfolk internasjonalt for å utveksla erfaringar og fremma urfolks rettar globalt.

Tryggleik i kvardagen

Justis

Den enkelte og samfunnet har behov for tryggleik og rettferd. Kriminalitet truar livet, helsa og fridommen til menneske, og dessutan deira verdiar. Den undergrev tilliten i samfunnet. Me må få bukt med kriminalitet gjennom førebygging, eit tilgjengeleg og nærverande politi i heile landet og på digitale flater, ein effektiv straffeprosess og ei kriminalomsorg med kapasitet til å ta imot og rehabilitera straffedømde.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Prioritera arbeidet med å førebyggja kriminelle handlingar.
- Sikra kapasitet og kompetanse i Politiet til å etterforska og straffeforfølgja i eit kriminalitetsbilete i endring.
- Sikra effektivitet og rettstryggleik i straffesakskjeda samla sett, og sjå ressursar og verkemiddel til politi, påtalemakt, rettshjelp og domstolane i samanheng.
- Styrkja rehabiliteringstilbodet i kriminalomsorga og hjelpa straffedømde i overgangen frå fengsel til lauslating. Styrkja og føra vidare fengselsprestetenesta.

Førebygging av kriminalitet

Førebygging er det beste verktøyet i kampen mot kriminalitet. Kriminelle handlingar blir mellom anna førebygde ved å byggja moralske barrierar mot kriminalitet, hindra rekruttering til kriminelle miljø og avskrekking gjennom straff og andre negative konsekvensar. Tiltaka bør først og fremst rettast mot barn og unge, og familiane deira. Eit godt førebyggjande arbeid treng nærverande politi som samarbeider med ei rekkje aktørar for å skapa trygge lokalsamfunn.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Sikra god responstid og synleg politi i heile landet, og ei bemanning på to polititeneestepersonar pr. 1000 innbyggjarar.
- Sikra og styrkja brei kapasitet på innsatspersonell kategori 3 i heile landet.
- Sikra at Politiet har tilstrekkeleg med ressursar til å prioritera det førebyggjande arbeidet, mellom anna gjennom styrking av politikontakt-ordninga.
- Føra ein skjenke- og alkoholpolitikk som reduserer talet på kriminelle handlingar gjort i alkoholpåverka tilstand.
- Ha eit målretta førebyggjande arbeid som inkluderer «førebyggjande dagar» for elevar på 5.-10. trinn og vidaregåande skule med tema som vald, seksualisert vald, kriminalitet, rus og grensesetjing.
- Styrkja rettane til utsette grupper i den nye krisesenterlova. Sørgja for at alle i Noreg har tilgang på eit krisesentertilbod som er tilrettelagt for kvinner med ulik funksjonsvariasjon; kvinner i aktiv rus, med kjent psykisk lidning, med funksjonsnedsetjing eller utviklingshemming, og personar med uklar opphaldsstatus.
- Sikra system som gjer det lett å melda frå om mobbing, krenkingar, overgrep, rus, hatefulle ytringar, uønskt seksuell åtferd og vald.
- Ha eit tett samarbeid mellom politi og skular, med jamleg besøk av politiet for å etablera respekt og tillit.

- Arbeida for å førebyggja radikaliserings ved å forska meir på radikaliserings og sørgja for gode sosiale sikringsnett rundt unge og unge vaksne som står i fare for å bli radikaliserde.
- Styrkja kapasiteten i tollvesenet på grensene, under dette både personell og maskiner.
- Oppretthalda Utrykkingspolitiet (UP) som særorgan.
- Innføra ei lovføresegn som gjer det tydeleg at valdtekt blir definert som seksuell omgang utan samtykke.
- Arbeida for at SLT-modellen (Samordning av Lokale rus- og kriminalitetsføbyggjande Tiltak) skal nyttast i alle kommunar.

Kamp mot kriminalitet

Dei siste åra har kriminaliteten vorte stadig meir mobil, og tek nye former. Digitalisering gjer både tradisjonelle og nyare former for kriminalitet mogleg, og politiet må sikrast moglegheit til å forfølgja nye former for kriminalitet.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Ta opp kampen mot vald og overgrep på nett.
- Jobba mot eit bemanningsmål på to påtalejuristar i politiet per 500 straffesaker i året.
- Framleis leggja til rette for godt samarbeid mellom politiet, skattestyresmaktene, Nav og Arbeidstilsynet for å få bukt med arbeidslivskriminalitet.
- Styrkja innsatsen med å førebyggja, forhindra og oppdaga økonomisk kriminalitet i skatte- og velferdssystemet, mellom anna gjennom auka informasjonsdeling mellom politiet, Skatteetaten, Nav og finansnæringa.
- Innføra generell væpning.
- Behalda det generelle straffenivået, men vurderer behovet for ein generell gjennomgang av straffenivået for seksuallovbrot; særleg straffeboda som omhandlar overgrep mot mindreårige og omgang med overgrepsmaterial. Straffene skal ha både ein individualpreventiv og ein allmennpreventiv effekt.
- Påleggja mindreårige som har gjort seg skuldig i seksualbrottsverk oppfølging og tett rettleiing for å forhindre nye overgrep.
- Greia ut korleis ein kan gjennomføra nødvendige reguleringar for å halda overgripingar ute av arenaer på nettet som er meint for barn.
- Ha eit tett samarbeid og betre informasjonsdeling med EU og internasjonale organisasjonar for å få bukt med grenseoverskridande kriminalitet og handel med narkotika, våpen og menneske.
- Ha ein ny opptrappingsplan for førebygging og etterforsking av vald og overgrep i nære relasjonar mot barn, unge og kvinner. Kompetansen og kapasiteten politiet har til førebygging og etterforsking må styrkjast.
- Vurderer nye verkemiddel for å få bukt med grov kriminalitet gjort av barn, mellom anna ved å styrkja samarbeidet mellom politiet, barnevern og skule, og forbetra ordninga med ungdomsstraff og ungdomsoppfølging.
- Styrkja hjelpe- og behandlingstilbodet for barn og unge som er offer for eller vitne til vald i nære relasjonar.
- Oppretthalda forbodet mot kjøp av seksuelle tenester.

- Ha ein gjennomgang av oppgåvene til Politiet, og sikra meir langsiktig planlegging i politietaten.
- Auka innsatsen for å stoppa digitale forsøk på svindel og utpressing mot sårbare grupper.
- Styrkja politiinnsatsen for å få bukt med alvorleg miljøkriminalitet.
- Styrkja innsatsen for å få bukt med fiskerikriminalitet.
- Innføra ei minimumsstraff for sal av narkotika på seks månader for medlemmer av kriminelle nettverk.
- Gi politiet heimel til å kunna inndra verdisaker ved bruk av omvend bevisbyrde.
- Styrkja kompetansen på grenseovervaking i politiet.
- Auka samarbeid på tvers av landegrensene mot overgrepshandlingar av barn.

Ei alvorleg form for negativ sosial kontroll og vald er æreskultur. Denne typen kultur utfordrar menneskeverdet, og tek fridom frå både vaksne og barn, og ofte er det kvinner som er mest sårbare for æresrelatert vald og kriminalitet. Målet må vera at æreskultur ikkje er akseptert i noko miljø.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Skjerpa straffene for grov æresmotivert kriminalitet.

Rettargang og kriminalomsorg

Rettsstaten skal sikrast kravet frå den enkelte på rettstryggleik, rettferd og likskap for lova, og behovet i samfunnet for vern. Domstolane og kriminalomsorga må sikra ein rettferdig og effektiv straffeprosess, soning med godt innhald utan nemneverdig kø, og hjelpa innsette til å komma tilbake til eit liv utan involvering i kriminalitet. KrF meiner dagens domstolsstruktur skal liggja fast.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Sørgja for god samanheng mellom ressursar til dei ulike aktørane i straffesakskjeda slik at auka ressursar éin stad ikkje fører til kø eit anna, til dømes hos domstolane.
- Styrkja ordninga for forsvararar i straffesaker og auka den offentlege salærsatsen til eit forsvarleg nivå.
- Gå gjennom ordninga med bistandsadvokatar i straffesaker for å sørgja for at ordninga blir brukt mest mogleg effektivt for å sikra rettstryggleiken til kriminalitetsoffer.
- Sikra at innsette får tilbod om utdanning, arbeidspraksis, helsehjelp, tilbod om rusbehandling og eit godt samtaletilbod i fengselet.
- Sørgja for at personar som er ferdig med soninga si blir følgde opp med tilbod om arbeid, bustad og butrening og hjelp til å komma i kontakt med nettverk utanfor kriminelt miljø.
- Auka støtta til frivillige organisasjonar som arbeider for å hjelpa innsette under soning og med å komma tilbake til samfunnet etter enda soning.

- Redusera bruken av isolasjon i politiarrest for pågripne i saker det ikkje er nødvendig på grunn av fare for bevisøydelegging.
- Løyva midlar til lyd og videoopptak av alle rettssaker.
- Gå gjennom forholdet mellom førsteinstansdomstolane og ankedomstolane, spesielt i sivile saker, med sikte på ei gjennomgripande reform for å redusera ressurs- og tidsbruk i enkeltsaker hos ankedomstolen.
- Utvida hurtigdomstolar for ungdomskriminelle til heile landet, og sikra rask rettargang for kriminelle under 30 år.
- Styrkja tilbodet om fri rettshjelp ved å auka inntekts- og formuegrensene for dette.

Ungdoms- og gjengkriminalitet

Dei siste åra har ungdomskriminaliteten auka. Fleire stader i landet har gjengkriminaliteten stor påverking på lokalsamfunna, og det er ein trend som må s. Unge som står i fare for å bli rekrutterte til kriminelle gjengmiljø må følgjast opp.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Redusera gevinsten ved kriminelle handlingar, ved å gi heimel for inndraging for fleire lovbrøt enn i dag.
- Sikra at kapasiteten i ungdomsfengsel samsvarer med behovet, slik at unge lovbrøytarar får nødvendig oppfølging innanfor trygge rammer.
- Støtta jobbtreningstiltak i regi av frivillige organisasjonar retta mot ungdomskriminelle som er med i kriminelle gjengmiljø.
- Styrkja det internasjonale politisamarbeidet for å få bukt med etablering av internasjonale gjengforgreiningar i Noreg.
- Etablera eit nytt program for involvering av foreldre og andre rollemodellar i lokalsamfunnet i det kriminalitetsførebyggjande arbeidet.
- Gi Politiet styresmakt til å sjekka eigedelar ved mistanke om innehaving eller bruk av rus, og gi forenkla førelegg eller anna oppfølging.
- At all bruk og innehaving av narkotika skal vera forboden.
- Sikra Politiet nødvendige heimlar til å avdekkja og førebyggja rusbruken til barn og unge.
- Ha ei sterkare regulering av lystgass, og hindra at lystgass blir brukt som rusmiddel.
- Leggja til rette for eit godt samarbeid mellom rektor og rådgivande eining for rus slik at unge som blir tekne for bruk eller innehaving av narkotika raskt blir følgt opp.
- Ha fleire soningsplassar for ungdommar under 18 år.
- Sikra utvising av utanlandske statsborgarar som reiser til Noreg for å driva kriminell verksemd.
- Behalda dagens kriminelle lågalder.
- Gjera det straffbart å rekruttera mindreårige til å utføra kriminelle handlingar eller bli ein del av eit kriminelt gjengmiljø.
- Vidareutvikla MST (Multisystemisk terapi) og gi auka støtte slik at fleire kommunar kan få MST-tilbod.

Menneskehandel

Menneskehandel er grov kriminalitet, og er både eit nasjonalt og internasjonalt problem. Få ting er ei så direkte krenking av menneskeverdet som kjøp og sal av menneske. Kunnskapen og kompetansen på menneskehandel må styrkjast, og oppfølginga av offera må vera koordinert og samanhengande.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Ha ein nasjonal strategi mot menneskehandel som sikrar auka ressursar, styrkja overordna styring og eit forsterka tverrsektorielt samarbeid med tydeleg sektoransvar for tiltaksoppfølging og eit betre system for koordinering.
- Etablera ein nasjonal, uavhengig rapportørfunksjon som kan rapportera til Stortinget om innsatsen på menneskehandelsfeltet og forbetningsbehov.
- Ha ein gjennomgang av rettar og tilbod til antekne offer for menneskehandel.
- Sikra at politiet har kapasitet til å etterforska og straffeforfølgja bakmenn i menneskehandelssaker.
- Følgja opp det internasjonale arbeidet mot menneskehandel i organisasjonar som Europarådet og OSSE.

Rus og rusomsorg

Ruspolitikken skal setja menneskeverdet i sentrum. Hovudmålet til rusomsorga er å redde liv og sikra verdigheit, gjennom å førebyggja rusproblem og å hjelpa rusavhengige til eit liv i fridom frå rus. Personar med tunge rusutfordringar skal ikkje møtast med straff, men med tiltak som omsorg, hjelp, behandling og oppfølging. KrF ønskjer ein restriktiv ruspolitikk. Me trur at tilgjengelegheit, avkriminalisering og legalisering av rusmiddel vil auka rusmiddelbruken i samfunnet. Prioriteringane våre er derfor førebygging, behandling og omsorg framfor avkriminalisering og legalisering.

For mange rusavhengige er det lange ventelister for behandling. KrF ønskjer at det skal bli lettare å få behandling når ein er klar og motivert for det, og at det skal vera lettare å kunna velja ideelle behandlingstilbod.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Styrkja førebygginga ved å auka innsatsen i Politiet, skulen, helsevesen og barnevernet.
- Styrkja samarbeidet mellom det offentlege og ideelle aktørar, og sikra stabil finansiering for ideelle aktørar.
- Styrkja hjelpeapparatet rundt overgangane, til dømes mellom institusjon og lauslating.
- At all bruk og innehaving av narkotika skal vera forboden.
- At norsk alkoholpolitikk skal liggja fast knytt til pris, tilgjengelegheit og forbodet mot reklamering for alkohol.
- At det skal bli lettare å få tilgang på langtidsplassar i rusbehandling for dei som ønskjer dette.

- At oppfølgings- og rehabiliteringsdelen av LAR blir styrkt.
- Stansa nedbygginga av døgnplassar innanfor tverrfagleg spesialisert rusbehandling (TSB).
- At det blir tilbode eigne rusbehandlingstilbod og bustadtiltak for kvinner, gravide og familiar.
- Leggja til rette for fleire differensierte bustadtiltak for menneske med rusutfordringar.
- At behov til pårørande for førebyggjande tiltak, oppfølging og behandlingstilbod blir vareteke og bygd ut.
- At ruskonsulent, arbeid/skule og aktivitet skal vera på plass etter rusbehandling.
- Prioritera rusfrie arenaer for barn og ungdom.
- Sikra stabile og føreseielege rammer rundt Gatehospitalene, og drifta deira.
- At alle kommunar skal dela ut nasesprayen Naloxon (motgift) gratis til rusmiddelavhengige og pårørande.
- At rusmiddelavhengige skal sikrast gratis tilgang til oppfølging av lege, tannlege, psykolog, fysioterapeut og anna helsepersonell.
- Greia ut om anbudsprosessar eignar seg for å sikra eit godt Tverrfaglig Spesialisert Behandlingstilbud (TSB).
- Gjera ettervern til ein del av nasjonalt pasientforløp slik at det blir fastsett fristar for når arbeid/skule, aktivitet, bustad og kontaktperson skal vera på plass etter rusbehandling og at overgangen mellom rusbehandling og ettervern skal vera så saumlaus som mogleg.
- Gi Politiet heimel til auka bruk av narkotikahundar, både i skulegarden og på offentlege stader.
- Auka støtta til frivillige og ideelle organisasjonar som har god kunnskap og kompetanse på det å behandla rusmisbruk, og ettervern i etterkant av behandling.
- Forbetra informasjonen som blir gitt i skulen, med særleg fokus på kva skadeverknader ulike rusmiddel gir og kor lett det er å bli avhengig.

Eldre

Aktive seniorar

Nordmenn er friskare, og me lever lenger. Samtidig skal Noreg gjennom store demografiske endringar i åra som kjem. Det er derfor viktig å leggja til rette for at seniorar med god helse og arbeidslyst kan stå lenger i jobb og oppmuntrast til dette. Som pensjonistar held mange seniorar fram med å vera aktive deltakarar i samfunnet. Samtidig ser me også teikn til aukande utanforskap. Alle treng sosiale fellesskapar og ein meningsfylt kvardag. Me må skapa gode møteplassar i lokalsamfunna, og letta overgangen frå ein aktiv kvardag til den perioden av livet der ein treng hjelp til ein del oppgåver. Einsemd er eit aukande problem også blant eldre, og me treng sosiale fellesskapar som forhindrar einsemd. Digital utanforskap må takast på alvor og førebyggjast.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Leggja til rette for at seniorar som ønskjer det kan delta i både yrkesliv og frivilligheit. Regelverk og økonomiske vilkår må formast ut slik at seniorar blir oppmuntra til å ta ut arbeidsevna si i yrkesliv og frivillig sektor.

- Stimulera til at fleire kommunar tilbyr førebyggjande heimebesøk.
- Styrkja satsinga på den psykiske helsa til eldre.
- Utvikla nye butilbod for eldre i tilknyting til til dømes barnehagar eller studentheimar. '
- Etablera ei tilskotsordning for livsgledetiltak for eldre, som til dømes møteplassar og sosiale fellesskapar, aktivitetar, opplevingar og kulturtilbod. Både kommunar og sivilsamfunnsorganisasjonar skal kunna søkja.
- Vidareutvikla seniorsentera og gi dei nye oppgåver som eldre har behov for, og samlokalisera seniorsenter med frivilligsentralar og lærings- og meistringssenter.
- At dei som ønskjer det skal få tilbod om livsmeistringsskurs og pårørandekurs o.l.
- Styrkja samarbeidde med det frivillige for aktivitetstilbod for eldre.
- Sikra gode transportmoglegheiter for eldre, gjennom tiltak som rosa bussar.
- Gi eldre som ønskjer det opplæring og tilrettelegging i bruk av nødvendige digitalt utstyr gjennom til dømes dei kommunale biblioteka.
- Sikra at viktig informasjon frå styresmaktene også blir send ut ikkje-digitalt.
- **Utvikla** støttekontaktordninga slik at eldre kan bruka henne.

Gode tilbod både heime og i institusjon

Føresetnadane for ein god og trygg alderdom er at kvar enkelt og deira pårørande opplever tryggleik for at tenestetilbod med tilstrekkeleg kapasitet, kompetanse og kvalitet er tilgjengeleg når behovet oppstår. Mange eldre har behov for fleire tenester frå ulike tenesteytarar, på tvers av sektorar og gjerne samtidig. Det er viktig at sjukehus og kommunar har eit godt samarbeid slik at pasientane får god oppfølging. Det må etablerast nye buløysingar som sikrar fellesskap og nærleik til tenester, samtidig som kvar enkelt sjølv kan velja å bu sånn som det passar best. Det er nødvendig å styrkja heimetenesta, og samhandlinga mellom ulike aktørar. Det er viktig å styrkja moglegheita for kommunane for drift og tilstrekkeleg rehabiliterings- og sjukeheimsplassar, og omsorgsbustader for ei verdig eldreomsorg. Både heimebuande eldre og eldre som bur på institusjon skal sikrast eit godt mattilbod og god ernæring.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Styrkja kommunal, ideell og privat utbygging av servicebustader, sjukeheimsplassar, demenslandsbyar, hospice og private bufellesskapar.
- Styrkja Husbankens rolle i utvikling og finansiering av ulike buformer, inklusivt utleigebustader.
- Etablera ei eiga tilskotsordning for servicebustader, og utvida reglane for investeringstilskot og momskompensasjon til å også omfatta desse.
- Leggja til rette for sosiale buformer og fellesskapsareal også i private bygg.
- Auka Husbankens rammer slik at dei kan tilby eldre husbanklån for å kjøpa tilrettelagd bustad.
- Sikra rammer for faste team i heimetenestene, slik at både bebuar, pårørande og tilsette kjenner kvarandre.
- Styrkja det systematiske ernæringsarbeidet og sikra at mat, måltid og ernæring er ein del av alt førebyggjande, behandlande, habiliterande og rehabiliterande arbeid med eldre.

- At alle kommunar jamleg utarbeider brukar- og pårørandeundersøkingar i eldreomsorga
- Stimulera til etablering av matlagingskurs for åleinebuande eldre.
- Støtta frivillige aktørar si innsats knytt til fellesskap rundt måltid.
- Styrkja matgledeskorpora.
- Samarbeida med trussamfunna slik at eldre i institusjonar blir gitt moglegheit til og tilbod om nokon å snakka med om åndelege og eksistensielle spørsmål.
- La tilskotsordninga til Husbanken for heildøgnsomsorg også gjelda for ideelle aktørar.
- Vera ein aktiv pådrivar for å ta i bruk fleire digitale hjelpemiddel og utvikla konsept knytte til digital heimeoppfølging.
- Styrkja samarbeidet mellom skule og sjukeheimar med hospiteringsplassar for elevar i ungdomsskulen.

Kvalitet og kompetanse i eldreomsorga

Eldreomsorga skal ha tenester med kvalitet, innhald og kapasitet tilpassa behovet til den enkelte. Eldreomsorga må bidra til at kvar enkelt kan meistra livet lenger og vera trygge på at dei får god hjelp når det er behov for det. Tilsette skal kunna bruka og vidareutvikla kompetansen sin i tenestene.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Satsa på kompetansen til dei tilsette, og auka innsatsen for å behalda og rekruttera personell.
- Ha ein opptrappingsplan for bemanning i eldreomsorga, og vurderer behovet for ei rettleiande minstenorm for bemanning og kompetanse i sjukeheimar og heimetenester basert på helse- og omsorgsbehov.
- Sørgja for at sjukeheimar og andre omsorgstilbod for eldre har leiarar med helse- og leiarkompetanse, og dessutan redusera leiarspennet i helse- og omsorgstenestene.
- Jobba for å rekruttera fleire menn til helse- og omsorgstenestene gjennom tiltak som «menn i helse».
- Førebyggja fysisk og psykisk vald, seksuelle og økonomiske overgrep mot eldre gjennom informasjon til både eldre, pårørande og tilsette i eldreomsorga.
- Sikra tilstrekkeleg legebelegg på sjukeheimane, og la praksis på sjukeheimar vera ein del av LIS1-løpet for legar.
- Styrkja kunnskapen og kompetansen på tru og eksistensielle spørsmål hos helsepersonell.
- Leggja til rette for etterutdanning og desentraliserte studiar ut frå det ulike behovet i fylka. Dette gjennom føreseielege tildelingar og styrkt finansiering
- Innføra eit nasjonalt norskkrav i eldreomsorga for tilsette med pasientkontakt. Tilsette må kunna visa til å ha bestått språkklasser B1.

Forsterka innsats mot demens

Stadig fleire i Noreg får demens, og mange lever lengre med demens enn for nokre år sidan. Menneske med demens er ei aukande gruppe. Det er eit sterkt behov for å styrkja demensomsorga og satsa meir på hjerneforskning for å finna gode løysingar for

førebygging, behandling og støttande oppfølging. At fleire lever lenger gjer at risikoen for at fleire blir ramma av delirium, ein akutt forvirringstilstand som gjerne førekjem hos eldre med generelt svekt helse når dei blir ramma av andre sjukdommar. Samfunnet treng auka kunnskap om delirium, og det er viktig at helsepersonell blir sikra kompetanse på feltet.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Styrkja hjerne- og demensforskinga for å møte auken i demensrelaterte helseutfordringar.
- Fjerna aldersgrensa i demensutgreiinga, slik at alle som treng det skal greiast ut av spesialistar.
- At alle kommunar har eit dagaktivitetstilbod til innbyggjarar med demens, med både sosiale, kognitive og fysisk stimulerande aktivitetar.
- Sikra at det blir nok utdanna nødvendige spesialistar, som nevrologar, for å møte den kommande utfordringa frå demens og andre sjukdommar i hjernen og nervesystemet.
- At pårørande til personar med demens tidleg får god informasjon og kunnskap og dessutan avlasting og hjelp når dei har behov for det.
- Innføra krav om kurs i demens og delirium for ufaglærte i primærhelsetenesta.
- Styrkja forskinga på barnedemens.

Helse

Noko av det viktigaste me har er helsa vår. Folkehelsepolitikken skal bidra til å halda folk friske, redusera sjukdom og hjelpa menneske til å leva betre med helseplager og sjukdommar. Fysisk, mentalt og sosialt velvære er viktig for å meistra livet. Pasienten skal vera i sentrum i helsetenestene, og tilbodet av helsetenester må vera trygt og likeverdig over heile landet.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Prioritera det førebyggjande folkehelsearbeidet ved å leggja til grunn prinsippet om å førebyggja der ein kan og reparera der ein må.
- Ha ei helseteneste som set behovet til pasienten i sentrum, og sikra eit helsetilbod av høg kvalitet over heile landet.
- Halda løyvingane til psykisk helse og rusomsorg på eit høgt nivå.
- Anerkjenna pårørande som ein viktig ressurs, og bidra til å fremma god helse og gode tilbod for pårørande i krevjande omsorgssituasjonar.
- Sikra at Saminor får midlar til å gjennomføra siste trinn av forskinga på urfolk og helse i Finnmark og samiske kommunar.

Førebyggjande folkehelsepolitikk

Det aller viktigaste helsearbeidet er å førebyggja tap av helse. Ein god og førebyggjande folkehelsepolitikk skal leggja til rette for at kvar enkelt kan ta gode og sunne val for eiga helse. Folkehelsa i Noreg er god, men ulikskapar i levkår og fysiske omgivnader gir store sosiale helseforskjellar. Folkehelsearbeid må bidra til å jamna ut levkårsforskjellar, verna folk mot miljøfarar og gi alle høve til fysisk aktivitet og friluftsopplevingar.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Prioritera innsats for å få bukt med sosiale helseforskjellar.
- Leggja til rette for auka fysisk aktivitet og friluftsliv for alle aldersgrupper for å førebyggja livsstilssjukdommar og fremma god helse.
- At psykisk helse skal vera ein integrert del av folkehelsearbeidet, mellom anna arbeidet for å motverka einsemd.
- Tilby gratis legemiddel til røykjeslutt på nasjonalt nivå.
- Ha ei sunn skatteveksling slik at sunne matvarer blir billigare og usunne dyrare.
- Innføra tydeleg merking av ultraprosessert mat med åtvaringar mot høgt innhald av sukker, salt og feitt.
- Sikra at folkehelse held fram med å vera det overordna målet i ruspolitikken, slik at dei negative konsekvensane for enkeltpersonar, tredjepersonar og samfunn blir reduserte.
- Hegna om dei alkoholfrie sonene i samfunnet, og sikra at idretten er ein del av dei.
- Oppretthalda lovverket mot alkoholbruk på offentleg plass.
- Arbeida for at prikkbelastningssystemet blir stramma inn.
- Sørgja for at kommunane har betre og hyppigare kontrollar for å hindra sal av alkohol til ungdom under 18 år.
- Føra ein restriktiv, solidarisk og tryggleiksskapande alkoholpolitikk ved å styrkja eit løyving- og kontrollsystem som avgrensar tilgjengelegheit, reduserer den alminnelege skjenketida frå 03.00 til 02.00, vidareutviklar Vinmonopolet som alkoholpolitisk verkemiddel, strammar inn skjenking på flyplassar, opprettheld reklameforbodet og held avgiftene på eit nivå som avgrensar forbruket.
- Setja ned eit offentleg utval som skal foreslå tiltak for å nå målet om ti prosent reduksjon av det skadelege alkoholforbruket innan 2035, og ytterlegare reduksjon etter dette.
- Forsterka det sjølvmodsførebyggjande arbeidet, og gi det ei endå tydelegare innretning mot menn.
- Styrkja tobakksskadelova for å nå målet om at alle fødde i 2010 og seinare skal vera tobakks- og nikotinfrie, under dette greia ut eit forbod mot sal til alle fødde i 2010 og seinare.
- Sørgja for at vurderinga til kosthaldsråda baserer seg på menneske si helse. Kosthaldsråda skal ikkje vektleggja miljøkrav.

Avhengnad av rusmiddel eller spel har store konsekvensar for kvar enkelt, pårørande og for samfunnet. Me må leggja til rette for arenaer der avhengnad ikkje blir trigga, og dei som ønskjer hjelp må få det.

Kristeleg Folkeparti vil:

- At det blir innført eit forbod mot betalte lootboksar/forundringspakkar i dataspel.
- Styrkja Akans arbeid for førebygging og handtering, også på rus- og legemiddel.
- Sikra gode hjelpetilbod for spelavhengnad, og at desse er raskt tilgjengelege.
- Innføra forbod mot marknadsføring retta mot barn i dataspel.

Pårørande

Pårørande spelar ei viktig rolle i livet til, og oppfølginga av, sine nære og kjære. Mange har eit stort ønske om å stilla opp, og samfunnet er heilt avhengig av den ressursen pårørande utgjer. Me treng fleire tiltak som styrkjer moglegheita pårørande har til å vera til stades, utan å sjølv slita seg ut.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Stimulera til at kommunane utarbeider ein eigen pårørandestrategi.
- Gå gjennom ordningane for omsorgslønn og pleiepengar, med sikte på ei heilskapleg ordning for pårørande som sjølv utfører omsorgstenester.
- Greia ut innføring av pårørandedagar etter modell for omsorgsdagar for barn under 12 år.
- Sørgja for at pårørande blir gitt støtte og rettleiing gjennom mellom anna kurs og samtalegrupper.
- Greia ut avlasting på resept, slik at friske yrkesaktive ikkje forsvinn ut av arbeidslivet på grunn av viktige pårørandeoppgåver.
- Leggja til rette for gode avlastingstilbod for eldre med heildøgns avlasting for pårørande til heimebuande eldre, der den eldre sjølv ønskjer å bu heime.
- Sikra økt og rett bruk av velferdsteknologi som kan hjelpa eldre å bu i sin eigen heim så lenge som mogleg, og der det er fagleg forsvarleg.
- Gi pårørande til dei som slit med rus eit godt samtale- og hjelpetilbod der dei kan dela erfaringar og få råd om korleis dei skal handtera ulike situasjonar som kan oppstå.

Primærhelsetenesta

Dei fleste helsetenester blir gitt gjennom dei kommunale tenestene. Ei stabil og tilgjengeleg fastlegeordning og gode legevakttenester i heile landet er viktige for å sikra eit likeverdig tilbod. Etter samhandlingsreforma har mykje avansert behandling vorte overført til kommunane, men det har også vorte langt fleire pasientar som skal få ulike hjelpetilbod. Fleire lever lenger, og dette gjer at fleire treng hjelp samtidig.

Fastlegeordninga treng ei endring som bidreg til rekruttering. Dagens ordning gjer at mange vel bort fastlegeyrket, og kan i verste fall gå ut over pasienttryggleiken. KrF vil løfta statusen til primærhelsetenesta. Framover vil det vera behov for fleire i jobb i helsetenestene, og at fleire har helse til å stå lenger i jobb.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Sikra stabilitet i fastlegeordninga, og at ho blir vidareutvikla i takt med behovet i samfunnet.
- Ha ei legevaktteneste som sikrar befolkninga trygge og gode tenester ved akutte tenester.
- Sikra at næringsdrift med høg del aktivitetsbasert finansiering, der legen eig eigen praksis, består som hovudmodellen for norske fastlegar. Finansieringa av ordninga må styrkjast.

- Endra fastlegeforskrifta slik at ikkje legar kan påleggjast uavgrensa arbeid på legevakt.
- Seia nei til forslaget til Ekspertutvalet om å flytta listeansvaret frå fastlegen til eit fastlegeselskap, for å vareta det personlege listeansvaret som ein grunnpilar i fastlegetenesta.
- Føra vidare og styrkja Alis-ordninga.
- Ha ei betre integrering mellom fastlegetenesta og dei andre kommunale helse- og omsorgstenestene, og opna for meir delegering av oppgåver og større grad av profesjonsnøytrale takstar.
- Sikra dei prehospitale tenestene over heile landet, under dette ei tilgjengeleg ambulanseteneste.
- Prioritera dei tverrfaglege helsetenestene for barn og unge.
- Fjerna krav om legeattest ved helsegrunnar til skulefråvær.
- Gjennomføra ein nasjonal opptrappingsplan for jordmortenesta for å sikra god oppfølging av gravide og ein trygg fødsels- og barselomsorg over heile landet.
- Styrkja kunnskap, kompetanse, førebygging og oppfølging av fødselsdepresjon.
- Ha ein gjennomgang av finansieringa av kommunehelsetenesta og spesialisthelsetenesta for å sikra at kvinnehelse blir prioritert.
- Ha eit krav om kjønnsperspektiv i all medisinsk og helsefagleg forskning.
- Gjennomføra digitaliseringa av helsekort for alle gravide.
- Gi alle kvinner som har fødd tilbod om ein samtale med jordmor eller fødselslege innan dei første tre vekene etter fødsel, og sikra at alle får heimebesøk frå jordmor i same periode.
- At ein del av barselomsorga skal vera tilbod om minst ein time hos fysioterapeut, for å sjekka bekken/magemuskulaturen eller andre fysiske utfordringar etter svangerskap og fødsel.
- Høgna kompetansen til legar og helsestasjonar for å hjelpa kvinner som har vore utsette for kjønnslemlesting.
- Oppretta eit nasjonalt kompetansesenter for fødsels- og barselomsorg, mellom anna for å førebyggja fødselsskadar.
- Innføra fritak for eigendelar på helsetenester for barn opp til 18 år, inkludert fysioterapi og psykologtenester.
- Sikra forskning på kvinnerelaterte helseutfordringar, og dessutan sikra god informasjon om kvinnerelaterte sjukdommar som PCOS, endometriose, overgangsalder, lipødem mm.
- Prøva ut ordningar der sjukepleiarar eller anna helsepersonell tek over ein del av fastlegeoppgåvene.

Sjukehus og spesialisthelseteneste

Helsetenestene og sjukehusa skal gi eit trygt tilbod over heile landet. Pasientane skal setjast i sentrum gjennom at behovet til pasientane blir høyrte og at dei blir møtte med kunnskap, respekt og behandling av høg kvalitet. Ventetida skal vera så kort som mogleg. Helsetenestene og sjukehusa skal vera utoverretta og nært folk, og tilbodet må balansera behovet for nærleik og spesialisering. Ventetidene på behandling i spesialisthelsetenesta må ned.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Sikra eit trygt sjukehusstilbod av høg kvalitet over heile landet, innanfor trygge og forsvarlege rammer.
- Ha 50 prosent innsatsstyrt finansiering i spesialisthelsetenesta, og halda spesialisthelsetenesta utanfor ved gjennomføringa av ei ABE-reform.
- Forlaupsfinansiera svangerskaps-, fødsels-, og barselomsorga.
- Leggja til rette for hospiterings- og rotasjonsordningar som sikrar god kompetanseflyt mellom store og små sjukehus.
- Styrkja den demokratiske styringa av sjukehusa gjennom å innføra krav om at avgjerder som omhandlar sjukehusstruktur, store investeringar og vesentlege endringar i helsetilbodet til befolkninga blir gjenstand for politisk behandling.
- Skilja mellom drift og investeringar i sjukehusbudsjetta, og styrkja finansieringa av store og nødvendige investeringar.
- Sikra at dei ideelle sjukehusa med lokalsjukehusansvar blir inkluderte i alle viktige prosessar i dei regionale helseføretaka, på lik linje med dei offentlege sjukehusa.
- Gjeninnføra fritt behandlingsval.
- Styrkja døgnplassane i rehabiliteringa.
- Styrkja samarbeidet med dei ideelle sjukehusa gjennom helsefellesskapane, og sikra at offentlege og ideelle sjukehus er likeverdige partar regionalt og lokalt.
- Sikra at elektroniske pasientjournalar og samhandlingssystemeir i helsetenesta blir teke i bruk på ein måte som varetek pasienttryggleiken og frigir tid i arbeidskvardagen til dei tilsette.
- Styrkja ettervernet for kreftpasientar
- Arbeida for at alle pasientar får god informasjon før, under og etter behandling.
- Sikra at barn sine rettar som pårørande når mor eller far har alvorleg sjukdom blir varetekne.
- Styrkja forskinga på kjønnskorrigerande behandling, slik at retningslinjer og praksis byggjer på god evidensbasert kunnskap.
- Leggja det beste for barnet og føre var-prinsippet til grunn for barn og unge som ønskjer kjønnskorrigerande behandling, med 18-års aldersgrense for irreversible inngrep. Behandlingstilbodet til personar med kjønnsinkongruens skal i størst mogleg grad vera nasjonalt.
- Evaluera lova om endring av juridisk kjønn frå 2016
- Sikra at ambulansetilbodet i distrikta ikkje blir lagt ned, og endra måten ein reknar responstid på utanfor tettbygde strøk.
- Greia ut alternativ til dagens styringsform, helseføretakmodellen, for spesialisthelsetenesta.
- Styrkja innsatsen på forskning, behandling og oppfølging av utmattingstilstandar, av dette også relatert til Covid-19.
- Jobba for å få ned helsekøane ved å ta i bruk dei private og ideelle aktørane.
- Styrkja sjukeheimsprestetenesta, sjukehusimamtenesta og andre livssynstilbod, og satsa på fleire stillingar i heile landet
- Oppretta eit nasjonalt senter for endometriose i Noreg, og fremma samarbeid med dei seks sentera i Sverige og Danmark
- Auka støtte til Amatheia for at dei framleis skal kunna halda fram med å driva det gode lågterskeltilbodet sitt.

God tannhelse er ein viktig faktor for livskvaliteten. Det har noko å seia for både ernæring og sosialt liv, og mange utset å gå til tannlegen på grunn av tannlegeskrekk. Eit godt samarbeid mellom den offentlege og private tannhelsetenesta er viktig for å sikra befolkninga eit godt tilbod. Personar som slit med tannlegeskrekk, må få god oppfølging.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Sikra den offentlege tannhelsetenesta tilstrekkeleg finansiering for å vareta dei lovpålagde oppgåvene dei har, og leggja til rette for godt samarbeid mellom privat og offentlig tannhelseteneste for å vareta behovet til resten av befolkninga for tannhelsetenester, under dette tannregulering. Det må særleg prioriterast at økonomisk og sosialt vanskelegstilte har tilgang til nødvendig tannbehandling.
- Styrkja tilbodet til tannbehandling for personar med sterk angst for tannbehandling, under dette offer for seksuelle overgrep og tortur.
- Vidareutvikla dei regionale odontologiske kompetansesentera.
- Innføra årleg frikortgrense for tannhelsetenester.

Psykisk helse

Ei god psykisk helse er avgjerande for menneske si livskvalitet og for moglegheit til å meistra kvardag, skule og jobb. Det er eit særleg behov for å styrkja tilbodet til barn og unge.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Prioritera tiltak og samarbeid med organisasjonar som førebyggjer psykiske helseutfordringar, som bidreg med tidleg innsats og som hjelper personar med å meistra kvardagen.
- Sørgja for at spesialisthelsetenesta har tilstrekkelege finansiering, slik at det vil vera mogleg å nå målsetjingane med innføring av pakkeforløp innan psykisk helse og rus.
- Evaluera pakkeforløp innan psykisk helse fortløpande.
- Styrkja kompetansen til helsearbeidarar om traume etter vald og overgrep slik at denne pasientgruppa blir sikra adekvat traumebehandling og -omsorg.
- Styrke kapasiteten i det psykiske helsevernet med ein klar ambisjon om å redusera ventetida for behandling av psykiske lidningar.
- Prioritera det ambulante behandlingstilbodet i psykisk helsevern.
- Styrkja behandlingstilbodet innan psykisk helsevern i kriminalomsorga.
- Forsterka skulehelsetenesta, særleg innan psykisk helse, og forbetra samarbeidet mellom heim og skule.
- Arbeida for at kravet om psykolog i alle kommunar kan gjennomførast.
- Forsterka innsatsen mot unødig medikamentbruk hos personar som søker psykisk helsehjelp, med vekt på kvardagsrehabilitering og kvardagsmeistering.
- Arbeida for at det ikkje skal vera meir enn tre veker ventetid for personar under 23 år.
- Sikra forskning på den psykiske og fysiske helsa til minoritetskvinner.
- At behandling skal kunna givast delvis eller heilt digitalt etter individuell vurdering.
- Arbeida for at Fontenehuset blir eit nasjonalt tilbod.

- Satsa på lågterskeltilbod og lågterskelarenaer der ein kan få hjelp raskt for både pasient og pårørande.
- At Youth Aware of Mental Health (YAM) må givast som tilbod til alle ungdomsskuleelevar i heile landet.
- At Rask Psykisk Helsehjelp utan tilvising frå fastlegar må innførast i heile landet. Satsinga skal finansierast over statsbudsjettet.
- Bevara hjelpetelefonane, og bidra til at dei har føreseielege økonomiske rammer.
- Auka talet på stillingar innan barne- og ungdomspsykiatrien i spesialisthelsetenesta.
- At pasientar i psykiatrien må få eit godt ettervern for å hindra tilbakefall.
- Sikra at kommunen har tilrettelagde fysiske fasilitetar for KAD-plassar innan psykiatrien.
- At det blir sett av ekstra nasjonale forskingsmidlar for bruk av tvungen psykisk helsevern/bruk av tvangsmiddel, og at ein opprettar eit nasjonalt kompetansesenter for forskning og idéutvikling for rett bruk av tvinga i psykiatrien.
- Sikra gode rammer og eit tilbod som faktisk sikrar oppfølging gjennom heile sjukdomsforløpet i møtet med barnevern, rus og psykiatri.
- Sikra at Tidleg oppdaging av psykose (TOPS) blir gjennomført i heile landet, med kontakttelefon, tidleg evaluering og behandling, gruppeoppfølging for familiar og pårørande, og tiltak for integrering i skule og arbeidsliv.

Kompetanse og bemanning

Optimal og rett behandling i helsetenesta krev at det er god nok kompetanse og høg nok bemanning. Helsetenestene vil ha store bemanningsbehov framover, og befolkninga har store forventingar til kva helsehjelp og kva tenester dei skal få. Skal ein klara å gi optimal behandling både i primærhelsetenesta og i spesialisthelsetenesta, må det vera god nok kompetanse og høg nok bemanning.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Styrkja praksisrettleiinga for helse- og sosialfaga ved å innføra same ordning som praksisrettleiarar for lærarstudentar.
- Ha auka kapasitet innan helsefaglege utdanningar, inkludert praksisperiodar og Lis-løpet, og bidra til betre rekruttering til tenestene.
- Sikra auka bruk av tverrfaglege team i helsetenestene.
- Oppretta femårig einskapleg jordmorutdanning.
- Innføra krav om 120-poengs master for å bli spesialsjukepleiar.
- Ha fleire utdanningsstillingar for spesialsjukepleiarar, og etablera måltal for intensivsjukepleiarar.
- Gi studentane innan medisinske fag god etisk refleksjonsevne og kunnskap om å vareta pasientens fysiske, psykiske, sosiale og åndelege behov.
- La ideelle ha høve til å få lønstilskot til vidareutdanning og kompetanseheving.
- Redusera unødvendig undersøkingar og motverka overbehandling gjennom mellom anna støtte til kampanjen "Gjer kloke val".
- Vidareutvikla avtalespesialistordninga for å avlasta sjukehusa, gi betre tilgang på spesialisthelsetenester og forhindre auka sosial ulikskap i helse.

- Auka talet på studieplassar på psykologutdanninga, under dette etablera studieplassar på nye studiestader.

Eit inkluderande arbeidsliv

Deltaking i arbeidslivet er det viktigaste verkemiddelet me har mot fattigdom og utanforskap. Noreg har ein velfungerande arbeidsmarknad, der dei fleste er i jobb. Dei seinare åra har delen unge som fell utanfor utdanning og arbeidsliv vore aukande. Unge, personar med «hol i CV-en», enkelte minoritetsgrupper og menneske med nedsett funksjonsevne er særleg utsette for å bli støytt ut av arbeidslivet. Det er også viktig å leggja til rette for at fleire kan stå lenger i jobb. Å inkludera fleire i arbeidslivet vil krevja at samfunnet strekkjer seg, og større grad av fleksibilitet hos offentlege aktørar som NAV.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Halda fram samarbeidet mellom arbeidstakersida, arbeidsgiversida og det offentlege som eit viktig verkemiddel for å nå måla om eit ryddig og inkluderande arbeidsliv.
- Gjeninnføra målet om at fem prosent av nye stillingar i staten skal fyllast av personar med nedsett funksjonsevne eller «hol i CV-en», og utvida målet til at dette også skal gjelda for kommunesektoren.
- Vurdera frikopling av diagnosar og rett på ytingar i NAV.
- Auka tida for avklaring før vurdering av uføretrygd for unge, spesielle knytt til sjukdommar med lang behandlingstid.
- At personar med uføretrygd som ønskjer å komma tilbake i arbeid skal få auka rett til vidare oppfølging og tiltak.
- At det skal vera mogleg å gå frå arbeidsavklaringspengar til dagpengar for menneske som er ferdig avklarte, men er utan jobb.
- Fjerne maksgrensa for utdanningstiltak i NAV.
- Sikra auka tilgang på skreddarsydd tenester, slik at systemet blir tilpassa kvar enkelt og ikkje motsett. Slå saman all oppfølging/ytingar for unge under 30 år til ei felles yting med mål om arbeid, kvalifisering og utdanning som erstattar dagpengar, arbeidsavklaringspengar, uføretrygd, tiltakspengar, sosialhjelp og kvalifiseringsprogram.
- Forsterka innsatsen mot langtidsarbeidsløyse og ungdomsarbeidsløyse.
- Ha auka bruk av lønstilskot og arbeidstrening for å gi fleire høve til å delta i arbeidslivet.
- Arbeida aktivt mot aldersdiskriminering.
- Forbetra Inkluderande arbeidsliv-samarbeidet for å skapa eit arbeidsliv med plass til alle gjennom å førebyggja sjukefråvær og fråfall.
- Ha eit betre samarbeid mellom helsetenestene og arbeidsmarknadstiltaka, slik at fleire får rett tilrettelegging til tiltak som arbeid og utdanning, som er viktig for å meistra livet.
- At NAV i større grad legg til rette for folkehøgskuleår som tiltak for unge som har falle utanfor jobb og skule.
- Ha større fleksibilitet for behovet til næringslivet for å leiga inn arbeidskraft.
- Etablera og finansiera fleire VTA og VTA-O-plassar.

- Leggja til rette for at endå fleire bedrifter vil tilsetja personar med nedsett funksjonsevne, ved å støtta organisasjonar som HEILT MED.
- Innføra ein likelønsstandard i samarbeid med partane i arbeidslivet, der arbeidsgivarar både i det private og det offentlege blir pålagt å gjennomføra lik lønn for likt arbeid og dokumentera dette (etter Islandsmodellen). Likelønn er nødvendig for å gi like pensjonsrettar for kvinner og menn.
- Støtta bruk av moderat kjønnskvoltering i utdanningsprogram og i yrke med særleg skeiv kjønnsbalanse, så lenge søkjarane elles stiller tilnærma likt.
- Ha auka bruk av inkluderande kontraktar frå staten.
- Gi betre høve til å arbeida etter fylte 72 år.
- Redusera avkortinga av uføretrygd ved arbeid.
- La personar som får yting frå NAV lettare bruka restarbeidsevne.

Asyl, innvandring og integrering

KrF vil verna om asylinstituttet. Me vil ha ein human, rettferdig og ansvarleg asylpolitikk som styrkjer rettstryggleiken for dei som er på flukt. Samtidig er det viktig å sikra innvandringspolitiske omsyn. Alle som får opphald i Noreg må sikrast god integrering, og deltaking i arbeidslivet er ein viktig faktor i integreringa.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Verna om asylinstituttet. Norsk asylpraksis må vera forankra i Flyktningkonvensjonen og tilleggspkollane til konvensjonen.
- Sørgja for raskare busetjing av personar som får opphald, og rask retur av personar utan lovleg opphald i Noreg.
- Ta utgangspunkt i barnet sitt beste og leggja stor vekt på situasjonen til barna i behandlinga av asylsaker som omhandlar barn og deira omsorgspersonar.

Rettstryggleik for asylsøkjjarar og innvandrarar

Retten til å søkja om asyl i eit anna land dersom ein opplever å bli forfølgd eller driven på flukt i sitt eige heimland er ein menneskerett. Dei som har eit reelt behov for vern skal få opphald, medan dei som ikkje har vernebehov må reisa tilbake. Det er viktig med rask avklaring av asylsøknader, samtidig som behandlinga må vera forsvarleg og grundig.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Gå gjennom utlendingslovas §38 og tilhøyrande forskriftsverk og retningslinjer, med sikte på at terskelen for når det blir lagt avgjerande vekt på barnet sitt beste i visse typar saker blir senka.
- Redusera saksbehandlingstida for familieegjenforeining, og kartleggja sårbarheiter, rettar og plikter for personar som kjem til Noreg gjennom familieegjenforeining. Personar som kjem gjennom familieegjenforeining må få nødvendig språkopløring, kunnskap og informasjon om rettar og pliktar.
- Personar som har fått opphald i Noreg gjennom familieetablering eller familieegjenforeining og deretter blir dømde for vald mot ektefellen sin, skal mista

retten til å nytta ordninga igjen. Personen vil ikkje kunna returnera til Noreg for ny familieetablering.

- Sikra papirlause migrantar og tilreisande EØS-borgarar rett og tilgang til nødvendig helsehjelp.
- At barnevernet skal ha omsorgsansvaret for einslege mindreårige asylsøklarar mellom 15 og 18 år.
- At asylsøklarar som har sannsynleggjort identiteten sin skal få mellombels arbeidsløyve medan asylsøknaden blir behandla.
- Gi mellombels arbeidsløyve til asylsøklarar frå land med høg innvillingsgrad.
- Innføra topartsprosess i Utlendingsnemnda (UNE), og sikra moglegheit til personleg oppmøte.
- Auka talet på timar gratis rettshjelp til asylsøklarar.
- Avskaffa tidsavgrensa opphaldsløyve til fylte 18 år for einslege mindreårige asylsøklarar.
- Gi ungdom med endeleg avslag rett til skule medan dei ventar på utreise eller ny behandling av søknaden.
- Gjeninnføra rimelegheitsvilkåret i internfluktvurderinga i asylsaker.
- Innføra ein definisjon av statsløyse i lovverket, ein statsløyseprosedyre.
- Styrkja rettstryggleiken for konvertittar i Noreg, og heva kompetansen på trusforfølging og konvertittar i utlendingsforvaltninga.
- Etablera nye retningslinjer for tru og livssyn som tek utgangspunkt i UNHCRs retningslinjer om religionsbasert asylmerknad.
- At barn som hovudregel ikkje skal straffast eller utvisast frå Noreg sjølv om foreldra har fått opphald på feilaktig grunnlag. Dette gjeld også etter fylte 18 år.
- Senka butidskravet til tre år for å få permanent opphald for borgarar utanfor EØS.
- Innføra makstid på opphald i asylmottak før behandla søknad og løyva midlane som trengst for å overhalda dette.
- Vurdera å innføra andre sanksjonsmoglegheiter, i tillegg til utvising, for brot på reglane i utlendingslova.
- Gjennomføra ei nøye kartlegging av situasjonen i norske asylmottak og utarbeida krav til sosial aktivitet, fasilitetar og bemanning spesielt med omsyn til barn og familiar.

Menneske på flukt

Dei siste åra har krig og konflikt komme stadig nærare. Rekordmange menneske er på flukt frå krigar, væpna konflikter, autoritære regime, klimautfordringar eller forlèt landet sitt i håp om eit betre liv ein annan stad. Noreg må samarbeida med EU og FN om tiltak for vern til flyktningar og migrantar, og jobba internasjonalt for vern til menneske på flukt.

Kristeleg Folkeparti vil:

- At Noreg skal ta imot talet på kvoteflyktningar i samsvar med tilrådingane frå FN's høgkommissær for flyktningar, og arbeida for eit tett europeisk samarbeid om ansvarsfordelinga ved mottak av flyktningar.
- At etablerte/integrerte flyktningar med dokumentert vernebehov ikkje skal sendast ut av landet.

- Arbeida for at menneske med medisinske behov, kvinner og barn, personar med nedsett funksjonsevne og sårbare minoritetar blir prioriterte ved utveljing av kvoteflyktningar.
- Bevara kyrkjeasylinstituttet.
- Samarbeida internasjonalt og ha ei målretting av humanitær innsats for å førebyggja årsakene til flukt og migrasjon.
- Auka den humanitære hjelpa og bistanden til menneske på flukt og land som har fått mange flyktningar.
- Motsetja seg at asylsøkjjarar blir sende til tredjeland i påvente av behandling av asylsøknaden.
- Så langt som mogleg unngå at asylsøkjjarar blir returnerte dersom dei står i fare for å bli internflyktningar i opphavslandet.

Integrering

Integreringspolitikken skal sikra at alle som får opphald og buset seg i Noreg skal få bruka ressursane sine og bidra til fellesskapen. Velfungerande integrering og inkludering avheng både av god eigeninnsats frå kvar enkelt innvandrar, av innsatsen frå ulike fellesskapar innvandraren møter og av samfunnet samla sett. Målet må vera at fleire innvandrarar kjenner tilhøyrse til det norske samfunnet og har eit godt og stabilt fotfeste i arbeidslivet.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Gi kommunane gode rammer for å få flyktningar, og sikra at tilskotet dekkjer dei reelle kostnadene som gjer det mogleg å integrera ulike flyktningar og asylsøkjjarar.
- Styrkja integreringsarbeidet som eit samspel mellom offentleg og frivillig innsats, og i større grad involvera frivilligheita, idrettsrørsla og trus- og livssynssamfunna i kvardagsintegreringa.
- Etablere ei mentorordning for å kunna engasjera kompetente og motiverte pensjonistar som mentorar i samband med arbeidslivstrening for innvandrarar (og andre langtidsarbeidsledige).
- Utvikla eit meir heilskapleg opplegg for kartlegging og oppfølging av flyktningar, asylsøkjjarar og innvandrarar i framkomstfasen.
- Vidareutvikla introduksjonsprogrammet og andre kvalifiseringsordningar med mål om at fleire skal lære seg norsk og komma seg raskare i arbeid. Kvalifisering må setjast i verk straks etter ein har komme til mottak. Det må bli lettare å kombinera norskopplæring og anna kvalifisering med familieliv og deltaking i ordinært arbeid. Det skal, der det blir rekna som nødvendig, bli utarbeida eigne tiltaksprogram for kvinner.
- Utarbeida ei prøveordning med frivillige familiepartnarar som kan følgja opp og hjelpa familiar etter at introduksjonsprogrammet er over.
- Arbeida for at alle med lovleg opphald i Noreg skal få nasjonalt ID-KORT.
- Fornya og forbedra norskopplæring som sikrar at alle får eit tilbod om opplæring på eit tilfredsstillande nivå.
- Gi minoritetsspråklege barn og unge gode norskkunnskapar, grunnleggjande ferdigheiter og fagleg kompetanse, mellom anna ved å styrkja støtta til opne

barnehagar, tilby gratis kjernetid i barnehage og SFO, og styrkja tidleg innsats i skulen.

- Evaluera prøveprosjekt for hurtigbusetjing av einslege og mindreårige asylsøkjjarar og vurderer om ordninga skal bli permanent.
- Sørgja for raskare og betre ordningar for godkjenning av utdanning og realkompetanse frå andre land.
- Styrkja den barnefaglege kompetansen i heile asylkjeda frå innkost til busetjing i kommunen.
- Gi utvida rett og plikt til norskopplæring for kvinner som har vore i fødselspermisjon, tilsvarande lengda på permisjonen.
- Gi langtidsvêrenda og ureturnerbare asylsøkjjarar rett til arbeid, skulegang og ordinær helsehjelp.
- At kravet om tre års opphaldstid før permanent opphaldsløyve blir endra til tre år også for overføringsflyktningar, personar som har opphald på grunn av sterke menneskelege omsyn eller søknad om vern og familieinnvandring.
- Sikra at barn på asylmottak også får vera med på fritidsaktivitetar uansett status på asylsøknad.
- Gi høve til løna arbeid for dei som ventar på effektivering av utvisingsvedtak.
- Tilby gratis norskopplæring til alle som kjem til Noreg, uansett grunn. Dette vil fremma sysselsetjing og inkludering, og dessutan sikra likebehandling av alle nykomne.
- Utvida ordningar for språkopplæring knytt til arbeid og praksis.
- Greia ut særskilde økonomiske insentiv til praksisplass og inngang til arbeidsmarknaden for innvandrarar.
- Sikra at både statlege og kommunale arbeidsplassar aktivt må rekruttera menneske med minoritetsbakgrunn, og dessutan forsterka verkemiddel for at fleire menneske med minoritetsbakgrunn blir vurderte i søknader til stillingar i arbeidslivet.
- Styrkja støtta til livsopphald for alle innvandrarar med forsørgjaransvar under opplæring.
- Leggja til rette for at frivillige organisasjonar kan bidra i tilboda på mottak.
- Ha integreringstiltak på alle mottak.
- Sikra raskare prosess for kontroll og godkjenning av oppgitt utdanning, slik at flyktningar og asylsøkjjarar kan komma raskare ut i relevant arbeid eller etterutdanning for norsk godkjenning av høgare utdanningsnivå.

Teknologi

Den teknologiske utviklinga endrar samfunnet vårt i ein fart me ikkje har opplevd før. Ny teknologi og digitalisering av samfunnet kan gi oss betre livskvalitet og helse, skapa nye arbeidsplassar og skapa ei berekraftig framtid. Utviklinga må likevel styrast klokt for å sikra at teknologien blir utvikla og nytta til alle menneske sitt beste. Målet må vera å få det beste ut av teknologien, og motverka uheldige verknader av den.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Innta ei føre-var-tilnærming til utvikling og bruk av kunstig intelligens, både i privat og offentlig sektor. Bruken av kunstig intelligens bør basera seg på etiske prinsipp, sikra personvernet og vareta god digital tryggleik.
- Føra ein forskings- og næringspolitikk som styrkar og vidareutviklar framveksande teknologimiljø.
- Sørgja for at offentlig sektor kan utnytta moglegheitene digitalisering og ny teknologi gir for å løysa oppgåvene sine på nye og innovative måtar.

Teknologi skal utviklast og brukast til det felles beste. Dette krev ein vilje til å føra ein aktiv politikk i møte med dei teknologiske endringane. Utan regulering og demokratisk kontroll kan ny teknologi gi større sosiale forskjellar og utanforskap, undergrava demokrati og menneskerettar, og gi meir ustabilitet i verda.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Styrkja kompetansen på teknologisk utvikling og framsyn i forvaltninga.
- Etablera ein global ambassadør for KI i Utanriksdepartementet, og styrkja kapasiteten deira på framveksande teknologiar.
- At Noreg skal delta i internasjonale KI-forum for å bidra til å forma og etablera internasjonale standardar.
- Vurdera om det er behov for endringar i genteknologilova som kan bidra til meir forskning og innovasjon med låg risiko og høg nytteverdi.
- Ha gode rammevilkår for teknologisk innovasjon, både i næringslivet og i offentlig sektor.
- Greia ut korleis me kan hindra at teknologiplattformer brukast til å manipulera politiske prosessar samtidig som liberale rettar blir varetekne.
- Utøva demokratisk kontroll med teknologiselskap for å sikra personvern, openheit og menneskerettar.
- Arbeida for internasjonale reguleringar som avgrensar moglegheita teknologiselskapa har til å kjøpa og selja personopplysningar.
- Forby kommersiell ansiktsgjenkjenning og anna biometrisk fjernidentifisering i det offentlege rommet.
- Forby avhengnadsskapande mekanismar, og dessutan sikra effektiv og avskrekkande handheving av regelverket overfor næringsdrivande som bryt barns rettar på nett.
- Sikra at personvern blir vareteke og at barn ikkje blir utsette for reklame på einingane til skulen og i tenester elevane nyttar som ein del av undervisninga.
- At Noreg tek grep, både på nasjonalt og internasjonalt nivå, for å verna norske internettbrukarar mot uønskt overvaking og påverking gjennom internettsselskaps datainnsamling, og sikra dei full kontroll over kva deira personlege data blir brukte til.
- At Noreg skal vera ein pådrivar for eit internasjonalt system som sikrar at globale teknologiselskap betaler skatt, og forhindra monopoldanningar.
- Sikra at skule- og utdanningssystemet gir alle god teknologikompetanse heile livet.
- At Noreg skal støtta og ta ei leiande rolle i det internasjonale arbeidet for ein traktat som forbyr utvikling, overføring og bruk av dødelege autonome våpensystem.

- Motverka digitale klasseskilje ut frå kunnskap, økonomi og tilgang til teknisk utstyr/nettkapasitet. Offentlege tenester skal ikkje utelukka brukarar som ikkje meistrar digitale verktøy, og skal sikra alle rettane deira.
- Gi moglegheit for forbrukarar med avgrensa digital tilgang til å betala for varer og tenester utan å bli belasta med urimeleg høge fakturagebyr og andre betalingsgebyr.
- Sikra at kontantar framleis skal vera gyldig betalingsmiddel i Noreg.

Forvaltaransvaret teke på alvor

Jorda si toleevne er pressa til det ytste. Forbruket vårt ligg langt over det jorda faktisk har av naturressursar. Resultatet er avskoging, mangel på ferskvatn, jorderosjon, tap av biologisk mangfald og meir klimagassar i atmosfæren. Klima- og miljøendringane øydelegg naturen og livsgrunnlaget vårt, truar liv, helse og menneskerettar, skaper meir fattigdom og ulikskap, og tvingar fleire menneske på flukt. For å løysa klimakrisa og naturkrisa må me utfasa bruk av fossil energi og sørgja for at sosial og økonomisk utvikling skjer utan auka forbruk av ikkje-fornybare naturressursar.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Følgja opp Paris-avtalen og sikra at Noreg kuttar sine egne klimagassutslepp i tråd med målet om å avgrensa og stabilisera den globale oppvarminga til 1,5°C.
- Vera ein pådrivar for internasjonalt forpliktande avtalar som omfattar alle dei store utsleppslanda og sikrar ei balansert byrdefordeling.
- Arbeida for store, raske og tilstrekkelege klimakutt i alle sektorar, og auka Noregs innsats for å kutta klimautslepp i utviklingsland.
- At Noreg skal vera eit føregangsland for utviklinga av ein sirkulærøkonomi og redusera det materielle forbruket, under dette energiforbruket.
- Sikra ei langsiktig og berekraftig forvaltning av naturressursane våre, med ulike naturtypar og biologisk mangfald.

Klima

Klimakrisa krev at Noreg blir omstilt til eit nullutsleppssamfunn innan 2050. Omstillinga vil bli krevjande, men Noreg har gode føresetnader for å lykkast med det grøne skiftet. Me har økonomiske musklar, sterke kunnskaps- og teknologimiljø og er ein stor produsent av fornybar energi. For å nå målet om å bli eit nullutsleppssamfunn innan 2050 må me skapa ein lågutsleppsøkonomi med nye, grøne arbeidsplassar, me må omstilla olje- og gassnasjonen til eit fornybarsamfunn, me må utvikla dei mest miljøvennlege transportsystema i verda og me må kutta klimagassutslepp i alle sektorar. Klimakrisa kan berre løysast gjennom eit forpliktande, globalt samarbeid. Noreg må ta ei leiroll ved å bidra med store, raska og tilstrekkelege kutt heime.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Jobba for å nå målet om reduksjon i norske klimagassutslepp med minst 55 prosent innan 2030, minst 80 prosent innan 2035 og at Noregs utslepp skal reduserast til netto null seinast i 2050. Det langsiktige nullutsleppsmålet skal gjelda alle sektorar, ikkje berre CO₂. Det norske klimamålet må vera kopla til EUs klimamål.
- Velja verkemiddel for klimakutt ut frå prinsippet om at den som forureinar skal betala, og som sikrar at klimamåla blir oppnådde mest mogleg effektivt.
- Laga sektorvise planar for korleis alle samfunnssektorar skal vera utsleppsfrie innan 2050.
- Heva CO₂-avgifta gjennom ein føreseieleg og aukande prisbane som er tilstrekkeleg for at Noreg når forpliktingane sine i Paris-avtalen og nasjonale klimamål.

- Vidareføra EUs kvotemarknad som det sentrale verkemiddelet for å kutta klimagassutslepp i konkurranseutsett næringsliv, men vera open for fleire avgifter der kvotemarknaden ikkje strekk til. Fiskeriflåten skal ha fritak for CO₂-avgift.
- Innretta Noregs finansielle verkemiddel og regelverk slik at dei best mogleg reduserer klimarisiko og bidreg til klimaomstilling.
- Ha ein tydeleg strategi for bruk av karbonfangst og -lagring (CCS).
- Støtta opp under Det grønne klimafondet (GCF) som hovudkanalen i det internasjonale samfunnet for klimafinansiering, og trappa opp det norske bidraget i perioden der særleg finansiering av klimatilpassing, og dessutan vektlegging av FN's nye tap og skade-fond, blir prioritert.
- Jobba for at Noreg skal bli tropisk fritt for avskoging, gjennom mellom anna å utelukka produkt med høg risiko for avskoging gjennom reguleringar og avgifter.
- Bruka regulatoriske verkemiddel for å fasa inn låg- og nullutsleppsteknologi etter kvart som teknologien blir utvikla.
- Utvikla kontrollmetodar som er berekraftige for samfunnet og som unngår byråkratisering.

Internasjonal klimainnsats

Internasjonal klimainnsats handlar ikkje berre om solidaritet eller rettferd. Ei verd der me ikkje lykkast med å stansa klimaendringane eller sikra betre levekår for dei som rammast hardest av klimaforandringane er ei verd med meir konflikt, meir økonomisk uro, og fleire klimaflyktningar. Bidrag til klima- og miljøtiltak er dermed også ei investering i ei betre framtid, med meir velstand og meir tryggleik for framtidige generasjonar, både i Noreg og resten av verda.

I tillegg til auka offentlege investeringar blir det avgjerande å utløysa meir privat investeringskapital. Ei raskare oppskalering av klimainvesteringsfondet kan vera eit av dei viktigaste klimatiltaka Noreg kan gjera. I tillegg kan statlege garantiordningar vera effektive verkemiddel for å utløysa privat kapital, som også potensielt kan vera sjølvfinansierande gjennom garantipremiar.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Auka finansiering både til utsleppskutt, klimatilpassing og tap og skade i dei mest sårbare landa.
- Vesentleg trappa opp storleiken på den statlege garantiordninga for fornybar energi i utviklingsland, og halda tapsavsetjingane utanfor bistandsbudsjettet.
- Styrkja Norfunds klimainvesteringsfond betydeleg, og halda finansieringa utanfor bistandsbudsjettet. Fondet bør finansierast fullt ut «under streken» i statsbudsjettet.
- Styrkja Verdsbanken sin kapasitet og prioritet til å støtta satsing på overgang til fornybar energi i utviklingsland.
- At Noreg har ei aktiv pådrivarrolle i internasjonale prosessar for å utvikla innovative løysingar og meir ambisiøse avtalar knytt til internasjonal klimainnsats.
- At Noreg jobbar målretta for etableringa av ei internasjonal CO₂-avgift for skipsfart og sivil flytrafikk der inntektene blir brukte til omstilling av næringane.

- At Noreg er ein pådrivar for å utvida sektorane som blir omfatta av kvotesystemet, å senka talet på kvotar som kan kjøpast og seljast og å leggja til rette for at andre land og regionar enn Europa også kan ta i bruk eit liknande system gjennom FN.
- Forsterka det norske samarbeidet for å redusera utslepp frå land med store CO2-utslepp, slik som Kina, India og Sør-Afrika.

Ein sirkulær økonomi

Noreg har eit svært høgt forbruk som medfører store klima- og miljøutfordringar. I dag forbruker me mykje meir enn det som er berekraftig for kloden. Dette er ei etisk utfordring som må omsetjast i målretta politisk handling. Ei grøn omstilling må innebera avmaterialisering og meir berekraftig forbruk og produksjon.

Kristeleg Folkeparti vil:

- At Noreg skal vera eit føregangsland i utviklinga av ein grøn, sirkulær økonomi som utnyttar ressursane betre, mellom anna ved å innføra målretta nasjonale støtteordningar for å stimulera til meir sirkulær økonomi.
- Utvikla eit system for utvida produsentansvar som gir insentiv til lengst mogleg levetid på produkt, mest mogleg ombruk og materialgjenvinning, og utfasing av helse- og miljøfarlege kjemikaliar i produkt. Fleire produkt enn i dag må få ein utvida reklamasjonsrett på fem år.
- Arbeida for at all emballasje skal vera eigna for gjenbruk eller resirkulering innan 2035.
- Innføra emballasjeavgift for å unngå unødige avfall og leggja til rette for alternativ gjenvinnbar emballasje som ikkje er plast.
- Fjerna moms på reparasjon på til dømes hushaldselektronikk, mobiltelefonar, sko, tekstil og sportsutstyr.
- Greia ut nullmoms på utleige av eigd verktøy og turklede/turutstyr, slik at folk ikkje skal måtte gå til innkjøp av varer som blir brukte sjeldan.
- Gjennomføra ein heilskapleg strategi for å redusera unødvendig forbruk og matsvinn i offentlege institusjonar.
- Greia ut innføring av merkekrav til klesbransjen som støttar opp om betre og meir informerte forbrukarval med omsyn til haldbarheit, materialbruk (nedbrytbarheit og gjenvinnbarheit), kjemikaliebruk og produksjonsforhold (arbeidsforhold).
- Innføra ei ordning med haldbarmerking på varige forbruksvarer, som antydgar kor lenge forbrukarar kan venta at eit produkt skal vara, og dermed bidra til å gjera lang levetid til eit større konkurransefortrinn enn det er i dag.
- Innføra «ja takk»-prinsippet for uadressert kommersiell reklame og post.
- Sikra at matkastelova blir innført.
- Stimulera til ombruk av massar og byggjemateriale.
- At Noreg forhindrar at avfall og kjemikaliar blir eksporterte til land som ikkje har tilfredsstillande avfallshandtering etter norsk standard.
- Stimulera til at avfallsstasjonar samarbeider med det frivillige med tanke på gjenbruk av varer.

Natur og miljø

Vi må ha som mål å overlevera natur og miljø i betre stand til etterkommarane våre, enn då me sjølv overtok ansvaret. Målet med all politikk skal vera å løysa dagens utfordringar utan at det går på kostnad av behovet til framtidige generasjonar. Naturen skal ikkje berre vernast fordi det er livsgrunnlaget vårt, men også fordi han har eigenverdi.

Naturressursane skal ikkje misbrukast eller overforbrukast, men brukast for å skapa betre liv for alle menneske, og bevarast for framtidige generasjonar. Tap av naturmangfald, og spreiding av miljøgifter, mikroplast og avfall er blant dei største utfordringane i vår tid.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Sikra ulike naturtypar og biologisk mangfald, og trappa opp restaurering av tapt natur.
- Intensivera arbeidet med å redusera miljøgifter og avfall i jord, vatn og luft.
- Sikra ei langsiktig og berekraftig forvaltning av naturressursane våre.
- Arbeida for auka internasjonalt fokus for å få bukt med marin forsøpling.

Naturvern og biologisk mangfald

Mange stader i verda er naturen trua. Sårbare naturområde og økosystem blir øydelagde. Dyr, plantar og andre organismar forsvinn truleg tusen gonger raskare enn det som er tilfelle under naturlege omstende. I Noreg er omkring tusen artar kritisk eller sterkt trua. Tapet av naturområde, økosystem og artar er ein trussel mot alt liv på jorda. Ein rik og variert natur har stor eigenverdi, og dekkjer dei grunnleggjande behova våre og gir verdiskaping og livskvalitet. Den internasjonale naturavtalen er eit steg i rett retning for å sikra berekraftig forvaltning og vern av natur- og biomangfaldet i verda.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Sikra at Noreg innfrir Naturavtalen om bevaring og reparering av minst 30 prosent av lands- og sjøarealet, og sikra at eit representativt utval av norske naturtypar blir teke vare på for framtida, gjennom nasjonalparkar, naturreservat, landskapsvernområde og marine verneområde.
- At det skal leggjast stor vekt på omsynet til naturmangfald i arealplanlegging og vurdering av infrastrukturprosjekt, konsesjonar, energi- og kraftutbygging og utbygging av hyttefelt. Utbetring og utbygging av vegprosjekt bør helst ta utgangspunkt i eksisterande vegtrasear.
- Sikra at skogen blir vunnen ut på ein berekraftig måte og inngår i sirkulære verdikjeder, og at nye hogstfelt gjenplanta, og sikra skogvern fordelte over fylka i landet kor frivillig vern blir styrka og offentleg eigde skogareal blir brukte til dette. Vern av skog skal gjennomførast på ein slik måte at det får minst moglege konsekvensar for avverkinga og skognæringas bidrag til det grønne skiftet. Spesielt urskog må varetakast som biotop for naturmangfald.
- Innføra mål om arealnøytralitet med grenser for naturtap og mål om restaurering. Alle kommunar må innføra naturbudsjett for å oppfylla dette målet.
- Trappa opp restaurering av natur, og greia ut ei ordning der utbyggjarar av naturområde bidreg økonomisk til restaurering av natur.
- Sikra framleis rett til berekraftig og tradisjonell hausting frå naturen, som jakt, fangst og fiske.

- Arbeida for marint vern innan 2030 i tråd med FN's berekraftsmål. Noreg har eit særleg ansvar for tilstrekkeleg verneomfang i arktiske område. Iskantdefinisjonen må fastsetjast i tråd med miljøfaglege råd.
- Arbeida for effektiv og omgåande handling for å stansa tapet av biologisk mangfald, både i Noreg og gjennom internasjonalt samarbeid, i tråd med internasjonale mål.
- Betra miljøtilstanden og leggja vinn på eit mest mogleg naturleg artsmangfald i regulerte vassdrag, samtidig som ein tek omsyn til reguleringsevna til vasskrafta, klimabidrag, verdiskapingspotensial og flaumdempingseigenskapar i revisjonen av gamle vasskraftkonsesjonar.
- Følgja opp og vidareutvikla strategien for bier og andre pollinerande insekt.
- Intensivera arbeidet for å sikra ei berekraftig forvaltning av villaksbestandane våre ved å aktivt nedkjempa lakseparasittar og lakselus, hindra rømming av oppdrettsfisk ved å stimulera til forskning på betre metodar, føra vidare kalkingsverksemda og sikra berekraftig regulering av laksefisket i sjø og vassdrag.
- Følgja opp Noregs forpliktingar som vertsland for Europas einaste villreinstamme.
- Sikra at Noreg tek sin naturlege del av ansvaret for levedyktige bestandar av dei fem store rovviltartane bjørn, ulv, jerv, gaupe og kongeørn. Det må sikrast tilstrekkelege midlar til registrering av rovdyrbestanden. Raske uttak av skadedyr, og dessutan å forhindra at bjørn, ulv, jerv og gaupe etablerer bestand utanfor kjerneområda, er ein viktig del av forvaltninga.
- Sikra ei meir effektiv lisensjakt på jerv, og dessutan betre registrering av gaupebestanden.
- Ha eit generelt forbod mot utbygging på myr, og stilla krav om reetablering i dei tilfella der det av samfunnskritiske omsyn er nødvendig med naturinngrep.
- Styrkja arbeidet mot spreiding av framande artar, mellom anna gjennom å spreia informasjon og auka folk si forståing for høg-risikoartar.
- Avgrensa utbygging av hyttar i sårbar natur.
- At Noreg bidreg med ekspertise, engasjement og støtte til internasjonal innsats for berekraftig vern og forvaltning av natur og biomangfald.
- Arbeida for ei rettferdig og ambisiøs implementering av naturavtalen.
- Utnytta pukkellaksen som ein matressurs, samtidig som ein hindrar spreiding og varetek ansvaret Noreg har for atlantisk laks.

Rein jord, reint vatn og rein luft

Forureining av jord, vatn og luft gjennom utslepp av miljøgifter og uforsvarleg handtering av avfall er alvorlege truslar mot vår eigen og kommande generasjonars helse, mot miljøet og mot den framtidige matforsyninga. Me må verna helsa til folk og miljøet gjennom å redusera forureining, hindra at miljøgifter hamnar i naturen og fremma ei betre behandling av avfall.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Sikra økonomisk støtte til vidare opprydding og overvaking av marint eigarløyst avfall.
- Ha ambisiøse mål for utfasing av miljøgifter og mikroplast, og arbeida for ein giftfri kvardag.

- At alle skal ha krav på å få vite om produkt eller tenester inneheld miljøgifter eller helseskadelege stoff.
- Forsterka arbeidet med å kartleggja og rydda opp i gamle miljøgiftutslepp og villfyllingar.
- Redusera lokal luftforureining og påskjønna effektive tiltak for å sikra luftkvalitet rundt dei store byane.
- Vidareutvikla og styrkja oljevernberedskapen i Nord-Noreg ved hjelp av strenge myndigheitskrav og involvering av lokale aktørar. Nord-Noreg bør bli ein spydspiss internasjonalt i arbeidet med oljevern.
- Greia ut ei returordning i samarbeid med fiskerinæringa for linebruk, teiner, fiskekar og andre reiskapar av samansette materiale. Det må stillast krav om at nye teiner og garn har mekanismar som forhindrar lang tid med «spøkjelsesfiske» om dei blir mista.
- Reinsa elvar og vatn som er forureina etter nedlagd gruvedrift.
- Intensivera sedimentsopprydding i norske hamner og fjordar.
- La fiskeflåten kunna levera marint eigarløyst avfall kostnadsfritt
- Stimulera til auka bruk av landstraum på norske hamner.
- Avgrensa lysforureininga. Forureiningslova bør brukast for å hindra lysforureining på same måte som annan type forureining.

Oslofjorden er i ei alvorleg krise. Me har kunnskapen som trengst for å redde fjorden. Tilrådde faglege tiltak må setjast i gang med ein gong. Det er viktig at tiltaka blir samordna med Sverige og Danmark, slik at fiskebestandane i Kattegat, Skagerak og indre del av Nordsjøen blir bevart. KrF vil innføra tydeleg regelverk og nødvendige støtteordningar.

KrF vil:

- Innføra eit totalt fiskeforbod av fisk for heile Oslofjorden nord for svenskegrensa til Svenner fyr.
- Innføra eit totalforbod mot å tråla botnen i området.
- Intensivera tiltak i landbruket for å redusera avrenning til elvar og bekker.
- Bidra til etablering av kantsoner mellom dyrka mark og vassdrag.
- Bidra til bygging av fangdammar for sedimentering før utsleppa når sjøen.
- Ha statleg støtte til bygging av kommunale reinseanlegg med nitrogenreinsing.
- Halda fram forskinga for å finna årsakssamanhengane til at fisken forsvinn.

Energi

Fornybar og utsleppsfri energi

Tilgang på rein og rimeleg energi er eit viktig konkurransefortrinn for norsk næringsliv og industri. Me må finna rett balansegang mellom det auka behovet for kraft framover, og behovet til nærmiljøa for ei skånsam utbygging som ikkje byggjer ned naturen meir enn nødvendig. KrF vil ha kjernekraft som ein del av den framtidige energimiksen i Noreg, samtidig som me tek vare på vasskrafta og vurderer korleis vindkraft både til havs og på

land, og dessutan andre ikkje-utnytta fornybare energiresursar best kan takast i bruk. I regionar kor geotermisk energi har stort potensiale, vil denne energiberaren bli eit viktig satsingsområde for å sikra ein stabil energimiks.

Dei siste åra har det vore ei stor auke i etterspurd kapasitet hos nettselskapa, utan ei tilstrekkeleg utbygging av kraft og nett. Dette har ført til at ei rekkje aktørar står i kø for tilknytning til nettet. For å møte denne etterspurnaden må det byggjast ut meir kraft og nett. Samtidig må me vera meir restriktive til kva prosjekt som får tilgang til energien som knapp ressurs, og prioritera prosjekta som bidreg til verdiskaping og grøn omstilling.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Sikra at fornybar energi har gode vilkår og vekstmoglegheiter, slik at det kan sikrast nok rein kraft til den grøne omstillinga.
- Leggja til rette for opprusting av eksisterande vasskraftverk og utbygging av ny vasskraft og småkraftverk der dette kan forsvarast ut frå naturomsyn.
- Oppretthalda vetoretten til kommunane for nye vindkraftkonsesjonar på land. Nye vindkraftprosjekt skal vera ønskte av vertskommunane, og ha avgrensa konfliktar mot naturmangfaldet.
- Sikra at vertskommunar beheld dei noverande skatteinntektene og i framtida vidare blir sikra ein varig del av verdiskaping basert på overlevering av naturressursar.
- Sikra vertskommunane innsyn og klage tilgang over eigedomsskattegrunnlaget for vasskraftanlegg.
- Ha tidleg og tett samarbeid med reindrift ved spørsmål om utbygging i reindriftsområde i samsvar med prinsippet om fritt og førehandsinformert samtykke.
- Byggja framtidens straumnett med tilstrekkeleg kapasitet til å sikra forsyningstryggleiken for straum, jamna ut prisforskjellar i Sør-Noreg og på nettleige mellom straumprissonene og sikra grunnlag for næringsutvikling over heile landet.
- At regionale nettselskap skal bidra til meir utbygging og betre kapasitet i nettet. Reguleringsmodellen for nettselskapa skal justerast og sikra rettferdig fordeling av nettleige.
- Bidra til teknologiutvikling og realisering av prosjekt innan havvind, karbonfangst og -lagring, og gjenbruk av karbon. Økonomisk ansvarskjensle og grundig forskning og høyring av fagmiljø må liggja til grunn for realisering av havvindprosjekt.
- Ha gode rammer for forskning, utvikling, utprøving og kommersialisering av ny fornybar energiteknologi.
- Forsterka moglegheitene for eigenprodusert energi frå hushald, burettslag og landbruk.
- Sikra at landstraum kan vera eit reelt alternativ i alle hamner, og gjennomføra nødvendig utbygging av nettet.
- Effektivisera bruken av energi og stimulera til auka straumsparing for forbrukarar og næringslivet.
- Innføra strengare kriterium for å få tilgang til straumnettet. Nettselskapa må prioritera prosjekt som bidreg til verdiskaping, grøn omstilling, beredskap og nasjonal tryggleik og dei må kunna avvise prosjekt som ikkje bidreg til dette.
- Sikra at små modulære reaktorar er i drift i Noreg innan 2040.

- Vera pådrivar for eit nordisk samarbeid for forskning og oppbygging av kjernekraft i Norden.
- Ha trygg og sikker lagring av avfall ved kjernekraftproduksjon.
- Bruka eigenskapane til kjernekrafta til å sørgja for nasjonal tryggleik innan kraftforsyning, matproduksjon, digital infrastruktur og bevaring og styrking av Noregs beredskaps- og forsvarsevne.
- Vera positive til at private aktørar etablerer kjernekraft, men sikra at nasjonal eigarskap blir vareteken i eit generasjonsperspektiv gjennom løysingar inspirert av heimfallsretten for vasskraft.
- Reversera avgjerda om elektrifisering av Melkøya, og heller krevja bruk av CCS.
- Sørgja for at forskingsmidlar blir gjort tilgjengeleg til forskning på straumproduksjon frå kjernekraft og dessutan fusjonsforskning.
- Sikra at verkemiddelapparatet sidestiller kjernekraft med andre grøne energikjelder.
- Jobba for å redusera saksbehandlingstida hos NVE for nett og ny kraftproduksjon.
- Føra vidare ei straumstøtteordning som skjermar forbrukar frå dei verste pristoppene samtidig som det blir stimulert til investering i energieffektivisering i eigen bustad.
- Sikra at private og profesjonelle utbyggjarar av lokal energiproduksjon får føreseielege rammevilkår for søknad, støtte, skatt og avgifter som er gunstige og stimulerande for lønnsame investeringar på lang sikt.
- Sikra at statlege og kommunale bygg har lokal energiproduksjon der det er mogleg.
- Utarbeida ein nasjonal strategi for forbrukarflexibilitet som sikrar høg utnytting av straumnettet gjennom modellar og marknader som tek omsyn til lokale energi- og fleksibilitetsressursar.
- Delta i europeisk og internasjonal forskning på neste generasjons kjernekraft, då spesielt saltsmeltereaktorar.
- Sjå til Finland for modell for lagring av radioaktivt avfall.
- Omfordela inntekta ved utanlandshandel på straum til områda med høg prissmitte.

Ein oljenasjon i omstilling

Olje- og gassutvinning har sikra og vil framleis sikra fellesskapen eventyrlege inntekter. Sektoren og leverandørindustrien har og vil framleis sysselsetja mange langs kysten og bidrege til verdslaiande teknologiutvikling. I dagens geopolitiske situasjon har også Noreg forsterka posisjonen som ein trygg og stabil leverandør av energi til Europa. Samtidig står sektoren overfor store omstillingar i tida framover. For det første er norsk sokkel ein «moden» sokkel, og utvinningstempoet vil gå ned i åra som kjem. For det andre er Noreg forplikta av Parisavtalen, og me må gjennom eit grønt skifte for å sikra ein meir miljøvennleg og berekraftig verdiskaping, samtidig som me held kompetansen oppe næringa har opparbeidd seg over mange år.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Leggja til grunn at Paris-avtalen og lov om klimamål, og dessutan omsyna til klimarisikoen for norsk økonomi og europeisk energitryggleik, set rammene for

vidareutviklinga av petroleumsverksemda på norsk sokkel. Framtidige lisenstildelingar må avgrensast til utvidingar eller forlenging av allereie eksisterande produksjon i modne område.

- Arbeida for at kompetanse- og fagmiljø innan olje- og gassnæringa blir vidareført på ein måte som sikrar framtidig tilgang til energi, og hindra at teknologi og leverandørindustri går tapt for tidleg.
- Sikra varig vern mot oljeleiting og petroleumsaktivitet i havområda utanfor Lofoten, Vesterålen, Senja, Jan Mayen, Mørebankene og kystnære område i Skagerrak.
- Sikra at det ikkje blir opna for oljeleiting i område nordaust i Barentshavet.
- Styrkja arbeidet med energieffektivisering og utfasing av fossile energikjelder i alle sektorar.
- Auka overføringane til det statlege investeringsselskapet Nysnø for å sikra lønnsame investeringar i ny klimavennleg teknologi.
- Avstemma norsk regelverk og rammevilkår innan karbonfangst og -lagring med handelspartnarane våre slik at norske lager for CO₂ blir konkurransedyktige.
- Inngå bilaterale avtalar for å kunna tillata transport og lagring av CO₂.
- Greia ut ein Gassco-modell for utbygging av CO₂-infrastruktur frå kontinentet til Noreg.
- Vidareutvikla petroleumsforskinga for å bidra til innovasjon og meir klimavennleg teknologi for offshore energiproduksjon.
- Sørgja for gode rammevilkår for forskning og etablering av næring og industri som nyttar seg av karbonnøytrale/karbonnegative produksjonsmetodar.
- Sikra at den viktige kunnskapen frå oljeindustrien blir nytta til innovasjon og utvikling innanfor det grønne skiftet.
- Støtta forskning og bruk av alternative råstoff til olje, kol og gass i næringar som bruker desse, eksempelvis i plastproduksjon.
- Stimulera til meir bruk av avansert berekraftig biodrivstoff som erstatning for fossile drivstoff.
- Stilla krav til at alle oljeplattformer har nullutslepp gjennom CCS eller kraft frå eigen kraftproduksjon.
- Seia nei til bruk av kraft frå land til elektrifisering av sokkelen.

Trygg økonomisk styring

Verdiar må skapast før dei kan delast. Orden i økonomien, høg sysselsetjing og verdiskaping er avgjerande for tryggleiken til enkeltmenneske og familiar, og for å sikra berekrafta til velferdssamfunnet over tid. I åra som kjem må norsk økonomi omstillast, slik at det blir gjennomført eit grønt skifte og blir skapt nye jobbar i fastlandsøkonomien.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Føra ein ansvarleg og føreseieleg økonomisk politikk som gir tryggleik for innbyggjarar og bedrifter over heile landet.
- Følgja handlingsregelen og tilpassa pengebruken og nye satsingar til situasjonen i økonomien.
- Halda fram omstillinga i økonomien slik at han stimulerer til eit grønt skifte og grøn konkurransekraft.

- Kutta subsidiane til havvind.

Sosial marknadsøkonomi på norsk

Den kristendemokratiske tanken om ein sosial marknadsøkonomi handlar om å kombinera økonomisk fridom, eigedomsrett og verdiskaping med sosial balanse og rettferd. Samfunnet treng menneske som vil skapa og satsa, og politikken må stimulera til entreprenørskap og eigarskap. Marknaden skal tena fellesskapen.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Føra ein økonomisk politikk som bidreg til auka produktivitet, auka investeringar og verdiskaping.
- Styrkja den private eigarskapen og sjølveigardemokratiet i den norske økonomien gjennom tiltak som sikrar at fleire deltek i økonomien som eigarar i bedriftene.
- Sikra statleg eigarskap der dette er nødvendig for å sikra sentrale samfunnsoppgåver, kompetansemiljø og hovudkontorfunksjonar.
- Verna hovudprinsippa i dagens arbeidsmiljølov, og sikra eit omstillingsdyktig arbeidsliv med tryggleik for arbeidstakarar, seriøse arbeidsgivarar og eit velfungerande og effektivt trepartssamarbeid.
- Arbeida for å motverka ufrivillig deltid.
- Arbeida for å redusera bruken av mellombelse stillingar.
- Skjerpa innsatsen mot useriøse marknadsaktørar og stilla strenge etiske krav til alle som skal selja varer og tenester.
- Styrkja samarbeid mellom ulike aktørar i både offentleg og privat sektor og delta i internasjonalt samarbeid for å få bukt med økonomisk kriminalitet og cyberangrep.
- Arbeida mot sosial dumping på land og sjø.
- Forsterka innsatsen mot arbeidslivskriminalitet og svart økonomi, mellom anna ved å styrkja Arbeidstilsynet og sentera mot a-krim.
- Halda oppe forbodet mot reklame for alkohol, tobakk og pengespel, og forbodet mot marknadsføring retta mot barn.
- Auka avgiftene på alkohol til tilrådingane frå særavgiftsutvalet og auka avgiftene på tobakk.
- Arbeida for å avgrensa forbruksgjeld i Noreg, og innføra strengare restriksjonar mot reklame for forbrukslån.
- Redusera inkassogebyr til eit nivå som gjer inkasso mindre lønnsamt for næringsdrivande.
- Jamna ut dei geografiske og sosiale ulempene som kan oppstå ved avgiftsendringar.
- Forsterka det grøne skattesiftet ved å gjera det billigare å gjera miljøvennlege val og dyrare å forureina.
- Ha ein gradvis auke av CO₂-avgifta.
- Avvikla taxfree-ordninga.
- Støtta opp om internasjonale initiativ i kampen mot skatteparadis, og styrkja land-til-land rapporteringa.
- Halda fram nedtrappinga av avgiftsfordelane for elbilar.

- Redusera eingongsavgifta til alle motorvogner som er registrerte som 7sju- til niseter.

Næringsskattlegging

Eit sterkt næringsliv er avgjerande for velferdssamfunnet vårt. Eit nærverande og engasjert lokalt næringsliv er avhengige av føreseielege og stabile rammevilkår, og eit skattenivå som mogleggjer konkurranse på like vilkår. KrF vil ha ein stabil og føreseieleg skattepolitikk, som legg til rette for eit skapande og konkurransedyktig næringsliv og norsk eigarskap.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Fjerna formuesskatten på arbeidande kapital.
- Vurdera kva skattevekslingar for næringslivet som best vil leggja til rette for innovasjon, verdiskaping og lokal eigarskap.
- Gjera endringar i skattlegginga av havbruk i Noreg slik at ordninga blir mindre byråkratisk og har lågare skattetrykk.
- Vurdera å styrkja og utvida skatteinsentivordninga.
- Endra exit-skatten slik at han motverkar skattemessig utflytting utan at han samtidig hindrar nødvendig og ønskjeleg mobilitet.
- Endra opsjonsskattlegginga slik at det skal vera større moglegheiter for å eiga delar i eiga verksemd og betre insentiv til å skapa vekstbedrifter for framtida.

Ei omfordelende personskattlegging

Skattesystemet er eit viktig verktøy for å bidra til omfordeling og utjamning mellom ulike grupper. Omfordeling og utjamning bør i hovudsak skje gjennom eit progressivt skattesystem, og reduksjonar i personskattlegging må komma breie grupper til gode.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Halda skatte- og avgiftsnivået om lag på dagens nivå, men auka bruttoskattlegginga av dei høgaste inntektene.
- Vurdera avvikling av utlånsforskrifta.
- Ha auka formuesskatt på dei dyraste primærbustadene.
- Sikra det same nivået av rettar og vern for forbrukarar når dei leiger og leasar som ved kjøpt av varer. Tiltak for å sikra dette bør greiast ut gjennom eit lovutval som har som mål å innføra ei forbrukartenestelov.
- Bruka skattar og avgifter for å gjera det meir attraktivt å både reparera og kjøpa brukte framfor å kjøpa nytt.

Eit berekraftig velferds- og pensjonssystem

Det økonomiske handlingsrommet vil i åra framover bli påverka av at petroleumsinntektene blir reduserte, at økonomien skal omstillast i eit grønt skifte og at det blir færre arbeidstakarar per pensjonist. Det er ei stor oppgåve å sikra eit økonomisk berekraftig fundament for velferds- og pensjonssystemet i framtida.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Trygga hovudlinjene i velferds- og pensjonssystemet gjennom ei ansvarleg økonomisk politikk og forvaltning av petroleumsformuen.
- At ved auke i pensjonar skal dei som har minst prioriterast.
- Gi betre høve til å arbeida etter fylte 72 år.
- Følgja opp tilrådingane til Sysselsettingsutvalet om ei omlegging av sjukepengeordninga, slik at arbeidsgivarane blir motiverte til å få langtidssjukmelde tilbake til arbeid og arbeidstakarane kan bruka gradert sjukmelding i større grad.
- At NAV kan komma tidlegare i gang med arbeidsretta tiltak for sjukmelde og lettare kunn kombinera sjukmelding med utdanning.
- At tiltakspakken med mentor, lønstilskot og integreringstilskot også skal gjelda sjukmelde arbeidstakarar i eiga bedrift.
- Setja ned ein «ansvarskommisjon» som skal vurdere kva oppgåver og ansvar som kan overtakast av familiar, sivilsamfunn og lokalmiljø. Ei betre ansvarsfordeling vil styrkja den delen av samfunnet som ligg mellom staten, marknaden og det frivillige, og sikra berekrafta til velferdsstaten
- Innføra sorgpermisjon etter modell frå Danmark.

Ein enklare og meir effektiv offentlig sektor

Offentlege tenester og forvaltning skal vera brukarorientert, effektiv, resultatorientert og moderne. Dette krev ein offentlig sektor som tek i bruk nye arbeidsmetodar og ny teknologi.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Halda fram arbeidet med digitalisering av offentlege tenester. IKT-tryggleiken må varetakast, og tilpassast eit nytt trusselbilet.
- Forsterka samarbeidet om digitalisering med kommunesektoren, under dette tiltak for rett og auka bruk av velferdsteknologi.
- Forsterka innsatsen for klart språk i kommunikasjonen til forvaltninga med innbyggjarane.
- Effektivisera offentlig sektor gjennom tiltak som ABE-reform (avbyråkratiserings- og effektiviseringsreform).
- Evaluera effekten av nye lovkrav som blir innført, og fjerna krav og rettar som ikkje bidreg til betre måloppnåing.
- Leggja til rette for tilgjengelege tenester ved å vurdere plassering av statlege publikumstenester ved kommunale servicekontor.
- Sørgja for betre etterleving av regelverk om universell utforming av IKT-løysingar i offentlig sektor.
- Arbeida for å halda leiarlønningane i offentlig forvaltning og offentlig eigde selskap på eit moderat nivå.
- Setta ned eit effektivitetsutval for å identifisera kostnadsdrivande strukturar og foreslå reformer.
- At offentlig sektor ikkje skal stilla høgare utdanningskrav enn nødvendig.

Statens pensjonsfond utland

Statens pensjonsfond utland (SPU) er eit av dei største investeringsfonda i verda. Det er viktig at fondet framleis blir forvalta basert på faglege vurderingar ut frå eit mål om høgast mogleg avkastning til moderat risiko, men med klare etisk motiverte utestengingskriterium.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Styrkja Noregs Bank og forvaltninga av SPU ved å følgja opp forslaget frå Gjedrem-utvalet om å skilja ut fondsforvaltninga i eit eige særlovselskap.
- Innføra etiske retningslinjer også for norske kommunar og fylkeskommunar sine investeringar i aksjar og obligasjonar i utlandet, etter modell frå SPUs etiske retningslinjer og UNCTADs retningslinjer.
- At etikkrådet framleis skal ha ei rolle i SPUs forvaltning.
- At SPU bidreg til betre bransjepraksisar for utvikling av ansvarleg kunstig intelligens.
- Fjerna geografiske avgrensingar på SPUs investeringar i unotert infrastruktur for fornybar energi og auka øvre ramme for slike investeringar frå to prosent til fem prosent.

Levande lokalsamfunn over heile landet

Lokaldemokratiet

Eit velferdssamfunn blir bygd nedanfrå, ved å visa tillit og gi ansvar til dei nære og naturlege fellesskapane rundt folk. For å byggja samfunnet nedanfrå treng me levande lokalsamfunn over heile landet. Me må gi folk større innverknad i utforminga av sitt eige lokalmiljø og leggja til rette for livskraftige lokalsamfunn over heile land og vekst i heile Noreg.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Gjennomføra eit lokaldemokratiløft for å sikra at fleire av avgjerdene fattast nærare der folk bur.
- Føra ein politikk som skaper nærleik til tenestene og grunnlag for gode lokalsamfunn over heile landet.

Levande lokaldemokrati

Grunnlaget for levande demokrati er levande lokalsamfunn der folk og lokale folkevalde har stor innverknad i utforminga av sitt eige lokalsamfunn. Det gjer me mellom anna ved å styrkja det lokale sjølvstyret og flytta makt nedover frå staten til lokaldemokratiet. Ein føresetnad for eit godt lokaldemokrati er at kommunane og fylkeskommunane har oppgåver, fridom og tilstrekkeleg ressursar til å gjennomføra eigne politiske val etter regionale og lokale forhold og prioriteringar.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Sikra kommunane inntekter og økonomisk handlingsrom til å kunna gi gode og likeverdige tenester over heile landet, og gi moglegheit for lokale prioriteringar.
- Gjennomføra eit lokaldemokratiløft med ei opprydding i lovpålagde krav, øyremerkingar og bemanningsnormer med sikte på å sikra kommunane auka handlingsrom til å nytta personellressursane sine meir effektive og målretta.
- Regelen skal vera: Lokaldemokrati når det er mogleg og statleg styring når det er nødvendig.
- Øyremerking skal berre brukast ved innføring av nye ordningar eller medvitne og tidsavgrensa satsingar for å løfta eit felt særskilt.
- Bemanningsnormer blir nytta når ein ser eit gjennomgåande problem med for låg bemanning i ein sektor som ein generell trend.
- Det skal ikkje innførast nokre nye, bindande bemanningsnormer i neste stortingsperiode. Eksisterande normer skal evaluerast for å sikra at dei bidreg til måloppnåing.
- Gjennomføra ei opprydding av søknadsbaserte midlar for kommunane, og i staden auka rammeoverføringane til kommunane
- Utvida handlingsrommet i forsøkskommuneordninga etter modell frå Danmark.
- Styrkja kommunane som planstyresmakt, under dette leggja til rette for "planvask" og særleg styrkja plankompetansen i kommunar med sårbare fagmiljø.
- Klargjera ansvaret mellom fylkeskommunen og statsforvaltaren i arealsaker, og redusera dobbeltarbeid.

- Sikra likast mogleg praksis mellom statsforvaltarane i landet i utføringa av tilsyn og styresmaktsoppgåver.
- Sikra at vertskommunar beheld dei noverande skatteinntektene og i framtida vidare blir ein varig del sikra av verdiskaping basert på overlevering av naturressursar.
- Stimulera vass- og avløpsbransjen til auka effektivisering og fleire regionale samarbeid.
- Sikra jamnare og lågare vass- og avløpsgebyr, under dette statlege investeringstilskot, redusert meirverdiavgift og ei forlenging av avskrivingstida i budsjett- og rekneskapsforskrifta.
- Behalda fylkeskommunen som eige forvaltningsnivå.
- Halda fram overføring av oppgåver, makt og mynde frå staten til kommunane og fylkeskommunane. Alle oppgåver som blir overførte frå staten skal vera fullfinansierte.
- Leggja aktivt til rette for at kommunar kan slå seg saman dersom det er eit lokalt ønske om dette, mellom anna gjennom å halda oppe og styrkja økonomiske insentiv og ha rettleiarar for gode lokale prosessar.
- Halda fast på generalistkommuneprinsippet. Det vil seia at alle kommunar skal levera det same lovpålagde basistilbodet av tenester til innbyggjarane.

Livskraftige distrikt og gode bysamfunn

Ulike delar av landet står overfor ulike utfordringar og moglegheiter. KrF vil på alle område føra ein aktiv distriktpolitikk som gjer det mogleg å bu, arbeida og driva eit aktivt næringsliv, og som sikrar eit godt offentleg tenestetilbod over heile landet. God stadutvikling er viktig for trivsel og tryggleik, busetjing, næringsutvikling og varetaking av miljøomsyn. Noreg treng livskraftige distrikt, tettstader i utvikling og gode by- og bygdesamfunn.

Kristeleg Folkeparti vil:

- I alle saker føra ein politikk som sikrar mest mogleg nærleik til tenestene.
- Sikra god infrastruktur i alle delar av landet, både i form av transportløyningar, mobildekning og breibandsutbygging.
- Leggja til rette for verdiskaping og arbeidsplassar i alle lokalsamfunn, mellom anna ved å gi dei statlege verkemidla ein tydelegare distriktsprofil og sikra meir lokal og regional påverking på næringspolitikken.
- Styrkja tiltakssona i Nord-Troms og Finnmark med nye verkemiddel og likestillta Nord-Troms og Finnmark gjennom inntektssystemet.
- Halda fram arbeidet for at fleire statlege arbeidsplassar skal flytta ut av Oslo. Det skal også gjennomførast forsøk med fleire desentraliserte einingar i statlege verksemdar.
- Sikra ei heilskapleg koordinering ved flytting, nedlegging og skiping av statlege arbeidsplassar, slik at ikkje nokre lokalsamfunn blir ramma urimeleg hardt ved endringar.
- Behalda og styrkja Merkur-programmet som skal leggja til rette for butikkdrift også i område der kundegrunnlaget er for lite til ordinær drift.

- Føra vidare byvekstavtalane og sikra minimum dagens nivå på statleg finansiering. Dette inneber framleis satsing på utbygging av store kollektivtiltak i dei store byområda.
- Sikra gode verkemiddel for regionsenterbyane.
- Styrkja arbeidet med områdesatsing i dei store byane for å løfta bydelar med sosiale utfordringar.
- Gjennomføra forsøk med tilskot til sanering av tomme/gamle bygningar i distrikta.

Bustad

Bustaden vår og områda me bur i er svært viktige for velferda og livskvaliteten vår. Bustadpolitikken skal sikra at alle har ein trygg og god stad å bu, og at flest mogleg får høve til å eiga sin eigen heim. Buområde må utviklast slik at dei legg til rette for sosial kontakt, nærleik til grøntområde og natur og ei berekraftig utvikling. Det er eit politisk ansvar å hindra auka forskjellar innanfor bustadområdet. Ein viktig faktor for å bidra til dette er å sikra tilstrekkeleg høg utbyggingstakt av nye bustader.

Bustad og nærområda har mykje å seia for oppveksten til barn og unge. Det er viktig med ein politikk som bidreg til at menneske bur bra, og at alle skal kunna skaffa seg og behalda eigna bustad. Menneske i låginntektsfamiliar leiger ofte bustad og flyttar oftare enn andre. Dette gir lågare butryggleik og lågare livskvalitet for barn i utsette familiar. Det er eit mål å sikra stabilitet for dei som leiger bustad.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Føra vidare sjølveigardemokratiet i den norske bustadmodellen.
- Auka takten i bustadbygginga, for å auka tilbodet og bidra til reduserte prisar.
- Vurdera avviking av utlånsforskrifta.
- Sikra auka digitalisering i saksbehandlinga av plan- og byggjesøknader, og ha meir bruk av kunstig intelligens.
- Føra vidare tydelege krav til bustader og uteområda på bustadene i regelverket, slik at bukvalitet ikkje er noko som blir definert av marknaden åleine, mellom anna ved at:
 - Bustadar og bustadområde blir utvikla på ein måte som sikrar auka sosial kontakt og fleire møteplassar, til dømes ved at det blir bygd bustader med indre, lukka gardsrom.
 - Bustadområde blir utvikla slik at det er god tilgang på leikeplassar og arenaer for eigenorganisert fysisk aktivitet og friluftsliv.
 - Bustadar blir bygde slik at klimaavtrykket blir minst mogleg og at arealbruken er berekraftig.
 - Bustadområde blir bygde slik at ein så stor del som mogleg av reisene til bebuarane kan gjennomførast til fots, på sykkel eller med kollektivtrafikk.
- La ideelle aktørar få ei tydelegare rolle i det bustadsosiale arbeidet.
- Sikra gode forbrukarrettar for nye bustadsalsmodellar.
- Utvida tiltakspakken i Husbanken for familiar med fleire barn som har behov for større bustad.

- Gi kommunane forkjøpsrett på ein større del av hus og leilegheiter i alle utbyggingsprosjekt slik at desse kan sikrast til vanskelegstilte på bustadmarknaden.
- Sikra barnefamiliar som leiger bustad meir føreseielege og stabile rammer rundt buforholdet sitt.
- Gjera bustøtteordninga meir føreseieleg og tilpassa lokale forhold.
- Leggja til rette for samarbeid mellom kommunane og ideelle aktørar som Frelsesarmeen for å sikra langtidskontraktar til leigetakarar på bustadmarknaden.
- Ha ein pilot med Omsorg+ for personar innan rus og psykisk helse.
- Ha betre finansieringsordningar for bustad for grupper med låg inntekt gjennom å sjå på bustøtteordningar, leige til eige-prosjekt og auka husbankfinansiering.
- Gi kommunane auka tilgang til å innføra lokalt regelverk knytt til korttidsutleige av bustad.
- Styrkja BSU-ordninga
- Leggja til rette for bygging av høghus rundt kollektivknutepunkt for å sikra arealeffektivitet, redusert transportbehov og berekraftig byutvikling.

Tru og livssyn

Det moderne Noreg er forma av ein sterk kristen kulturarv, samtidig som samfunnet blir prega av eit stadig større trus- og livssynsmangfald. Tru og religiøs praksis er ei samfunnsskapande kraft, ein naturleg del av samfunnet og ein sentral del av livet til innbyggjarar over heile landet. Mennesket er meiningssøkjande, og over 75 prosent av befolkninga er medlem av eit trus- og livssynssamfunn. Trus- og livssynssamfunn er viktige fellesskapsarenaer, dei bidreg til å løysa sosiale utfordringar og er viktige kulturberarar.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Byggja eit livssynsoppe samfunn med rom for menneske si tru.
- Verna trus- og livssynsfridommen til den enkelte, og respektera eigenarten og retten til dei ulike trus- og livssynssamfunna til sjølvråderett.
- Hegna om den kristne og humanistiske arven som verdigrunnlaget i samfunnet, slik det er formulert i Grunnlova § 2.
- Halda oppe søndagen som ein annleisdag og behalda dei kristne heilagdagane som ein del av den felles rytmen i samfunnet.
- Gi alle elevar høve til å vera med på skulegudstenester.
- Føra vidare ordninga med vigsel i regi av trus- og livssynssamfunn.
- Gjennomføra bevaringsstrategien for kulturhistorisk verdifulle kyrkjebygg med ei årleg statleg løyving på minimum 500 millionar kroner frå kyrkjebevaringsfondet.
- Styrkja samisk og kvensk kyrkjeliv.
- Sikra kyrkja rammar til å vareta den viktige rolla si i beredskapsarbeidet nasjonalt og lokalt.

Ei føreseieleg finansiering

I den norske samfunnsmodellen er det naturleg og rett at staten finansierer trus- og livssynssamfunna, slik det kjem fram i Grunnlova. I tillegg til støtta frå det offentlege,

finansierer ein mange trus- og livssynssamfunn gjennom økonomiske bidrag frå medlemmene. KrF vil støtta opp under dette gjennom skattefrådrag og andre ordningar som gjer det attraktivt å gi til trussamfunn og frivillige organisasjonar.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Føra ein aktivt støttande trus- og livssynspolitik med gode finansieringsordningar som likebehandlar alle trus- og livssynssamfunn.
- Sikra den særlege stillinga til Den norske kyrkja som landsdekkjande og demokratisk folkekyrkje gjennom lovgiving og føreseielege finansieringsordningar. Den norske kyrkja skal ha ressursar til oppdraget sitt over heile landet og overfor menneske i alle livssituasjonar.
- Auka maksgrensa for skattefrådrag for gåver til trussamfunn og frivillige organisasjonar til minst 100.000 kroner.
- Auka grensa for frådrag for økonomiske bidrag frå næringslivet til trussamfunn og frivillige organisasjonar til fem millionar kroner.
- I samarbeid med sektoren vurderer ordningar som gjer det lettare for kapitalsvake trussamfunn å få tilgang på eigna lokale.
- Gjera om ordninga med momskompensasjon for frivillige organisasjonar til ei regelstyrt ordning med full kompensasjon.
- Gjeninnføra og forsterka tilskotsordninga til private kyrkjebygg.
- Halda oppe ordninga med at trussamfunn med minst 50 medlemmer får økonomisk støtte, og vurderer ordningar for at også trussamfunn med færre medlemmer enn dette kan få støtte.

Eit livssynsøpe samfunn

KrF vil leggja til rette for eit livssynsøpe samfunn med rom for menneske si tru. Samfunnet må ta dei åndelege behova til menneske på alvor, og i skule, arbeidsliv og velferdstenestene skal tru møtast med respekt og kunnskap.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Gjennomføra eit kompetanseløft om tru og betydninga av trua i menneske sine liv for tilsette i velferdstenestene som møter menneske i sårbare livssituasjonar.
- Gi pasientar og eldre i institusjonar, personell i Forsvaret og menneske under kriminalomsorga tilbod om samtalar om åndelege og eksistensielle spørsmål.
- Sikra aksept for tru og livssyn i kriminalomsorga, Forsvaret, helsetenesta og eldreomsorga gjennom å sikra at alle får mat som er akseptabel for religiøse minoritetar.
- Sikra retten til å uttrykkja tru gjennom bruk av religiøse symbol, smykke og plagg i det offentlege så lenge dette ikkje er til hinder for læring, deltaking og utføring av arbeidsoppgåver.
- Auka kompetansen om tru og betydninga av trua for enkeltmenneske i utlendingsforvaltninga.
- Sikra retten til å skifta religiøs tru og gi vern til menneske som risikerer forfølging etter konvertering.
- At elevar i offentlege ungdomskolar og vidaregåande skular skal ha rett til å halda religiøse møte på skulen.

Vi lever i ei tid kor mange opplever det vanskeleg å vera open om trua si i offentlegheita. Dette gjeld særleg menneske som tilhøyrrer eit trussamfunn som utfordrar det politisk korrekte. KrF vil arbeida for eit samfunn der me møter kvarandre med kunnskap og respekt, også når me ikkje er samde. Det norske samfunnet er breitt og mangfaldig, og me er ikkje tente med ei utvikling der me for lett definerer visse grupper utanfor den breie, norske fellesskapen.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Støtta opp under det breie arbeidet med religionsdialog i Noreg
- Sikra alle trus- og livssynssamfunn sin rett til å bestemma i lære- og ordningsspørsmål og tilsetjingar.

Trus- og livssynspraksis må kunna utfalda seg i det offentlege rommet, og trus- og livssynssamfunna må vera partnarar i utviklinga av velferdssamfunnet. Trus- og livssynsfridommen er ein grunnleggjande menneskerett og ein føresetnad for eit fritt samfunn. Den fremste oppgåva til staten i trus- og livssynspolitikken er å sikra og verna trus- og livssynsfridommen.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Gjennomføra eit økonomisk forpliktande løft for diakoni, sosialt arbeid og integreringsarbeid i regi av trus- og livssynssamfunna, og stimulera til auka samarbeid mellom trus- og livssynssamfunna og kommunane for å løysa sosiale utfordringar.
- Anerkjenna og støtta opp under rolla til trussamfunna som kulturarena og kulturaktør.

Frivilligheit og ideelle

Det sivile samfunnet har lagt grunnlaget for at Noreg har vorte eit av dei beste landa i verda å bu i. Dugnad, frivilligheit og ideelle verksemdar sprunge ut av frivillige samanslutningar har vore og er avgjerande for utviklinga og vidareføringa av det norske velferdssamfunnet og demokratiet. Det sivile engasjementet kan truast av ein ekspanderande stat. Å vera frivillig har stor verdi også for enkeltmennesket som bidreg. Me må gi sivilsamfunnet gode vekstvilkår, for å styrkja sosial fellesskap, mangfald og maktbalanse i det norske samfunnet.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Stimulera til auka frivilligheit.
- Prioritera den frivillige, medlemsbaserte idretten.
- Arbeida for at ein større del av velferdstenestene blir drivne av ideelle aktørar.

Sterk frivilligheit

Noreg er verdsleiande på frivillig arbeid, og frivillig innsats er ein berebjelke i demokratiet og velferdssamfunnet. KrF vil at dei frivillige organisasjonane skal utvikla seg på sine eigne premissar. Frivilligheita skal visast tillit og vera mest mogleg fri frå politisk styring.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Støtta opp under frivilligheita gjennom gode, breie og ubyråkratiske finansieringsordningar. Støtte til frivillige organisasjonar skal i størst mogleg grad givast som ubundne midlar.
- Fjerna «moms på dugnad», ved å gjera om ordninga med momskompensasjon for frivillige organisasjonar til ei regelstyrt ordning med full kompensasjon.
- Gi tilskot gjennom fleirårige avtalar for å gjera det meir føreseieleg for sektoren.
- Auka maksgrensa for skattefrådrag for gåver til trussamfunn og frivillige organisasjonar til minst 100 000 kroner.
- Auka grensa for frådrag for økonomiske bidrag frå næringslivet til trussamfunn og frivillige organisasjonar til fem millionar kroner.
- At dei økonomiske rammevilkåra for frivilligsentralane må styrkjast. Frivilligsentralane utgjer ryggrada i det frivillige arbeidet i svært mange kommunar, og bør ha ei koordinerande rolle i det frivillige arbeidet i kommunen.
- At det skal leggjast til rette for at alle kan delta i frivillige organisasjonar, uansett bakgrunn og funksjonsevne.
- Sikra frivillige organisasjonar tilgang på lokale til å gjennomføra aktivitetane sine ved å leggja til rette for bruk av kommunale bygg.
- Styrkja moglegheita studieforbunda har til å hindra utanforskap og bidra til inkludering.
- Sørgja for at det blir etablert ei statleg støtteordning for erstatning av gummigranulat på idrettsbanar til nytt og dyrare miljøvennleg granulat.

Idrett og friluftsliv

Idretten er Noregs største folkerørsle, og det er viktig å ta vare på dette frivillige engasjementet og leggja til rette for breidd og mangfald i norsk idrett. Eigenorganisert og organisert idrett og fysisk aktivitet har positive effektar, både for kvar enkelt og for samfunnet. Idrettspolitikken må styrkja både eigenorganisert, breidde- og toppidretten. Noreg har ein sterk turkultur, og hyttar, stiar og ruter blir ofte forvalta av frivillige. Denne tradisjonen skal me ta vare på.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Vidareføra og styrkja rammevilkåra til eigenorganisert idrett og fysisk aktivitet.
- Prioritera den frivillige, medlemsbaserte idretten, slik at ein kan halda oppe og utvikla eit omfattande og godt aktivitetstilbod der folk bur.
- Arbeida for at det blir bygd fleire gode idrettsanlegg som gir flest mogleg høve til å driva idrett og fysisk aktivitet, og som speglar aktivitetsprofilen i befolkninga.
- At idretten skal vera ei alkoholfri sone.
- Sikra grunnlaget for ein etisk og fagleg kvalifisert toppidrettssatsing, mellom anna ved å styrkja finansieringa av norsk toppidrett, føra vidare landslagsmodellen, og leggja til rette for studiar for toppidrettsutøvarar
- Leggja til rette for at Noreg skal kunna ta på seg internasjonale meisterskapar.

- Bevara og styrkja den norske spelmodellen og gå imot at det blir opna for nye lotteri og pengespel i konkurranse med dagens spel.
- Auka den økonomiske støtta til friluftsforskingane, mellom anna gjennom meir langsiktige prosjektmidlar.
- Bidra til å sikra at hytter og ruter som blir drifta og halde ved like av frivillige friluftsforskingar kan haldast i stand, og at tradisjonsrike turisthytter kan rehabiliterast.
- Sikra ein nasjonal tiltakspakke for inkludering i idretten for å komma barrierar i møte som økonomi, funksjonsnedsetjing, likestilling og tidleg fråfall.

Ideell sektor

Det norske velferdssamfunnet vart bygd av ideelle aktørar som såg sosiale behov og som fremma løysingar for å møte dei. Ideell sektor har ein eigenverdi, bidreg til mangfald og er viktige sosiale entreprenørar.

Foreiningar, stiftingar og kyrkjelydar er som verdibaserte verksemdar eit viktig korrektiv til offentlege og kommersielle aktørar.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Arbeida for at ein større del av tenestetilbodet innan barnehage, barnevern, helse og omsorg skal drivast av ideelle aktørar, og setja ambisiøse og tidfesta mål for kvar enkelt sektor. Måla skal ikkje gå ut over krava til kvalitet i tenestene og effektiv drift.
- Sikra at styresmaktene tek i bruk heile handlingsrommet for å gi ideelle aktørar positiv særbehandling ved offentlege anskaffingar, og ein større kontinuitet for ideell sektor i anskaffingar som eksempelvis lengre kontraktar og tidsavgrensa driftsavtalar.
- Etablere eit innovasjonsfond for finansiering av nye tenestetilbod hos ideelle aktørar for å sikra sosial innovasjon i regi av ideelle aktørar som har avgrensa høve til å byggja investeringskapital som kan skytast inn i ny verksemd.
- Arbeida for å sikra at ideelle aktørars historiske pensjonsforpliktingar på alle forvaltningsnivå blir dekte gjennom tilskotsordningar eller laupande avtalar med styresmaktene.

Kultur

Kunst og kultur har ein verdi i seg sjølv, og har mykje å seia for kvar enkelt og som samfunnsbyggjande kraft. Eit rikt og variert kulturliv er ein av føresetnadene for eit levande demokrati, med ytringsfridom og ei opplyst offentlegheit. Kunst og kultur skal utfordra og vera mangfaldig, sterk, uavhengig og tilgjengeleg for alle. Frivilligheit og personleg engasjement er berejvelen i eit fritt, sterkt og variert kulturliv, samtidig som det profesjonelle kulturlivet med sine utøvarar og infrastruktur må støttast opp under.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Føra ein kulturpolitikk som gir rom for både amatørar og profesjonelle, og som gjer kunst og kultur tilgjengeleg for alle.

- Prioritera løft for lokalkulturen og for barne- og ungdomskultur.
- Bevara språka i Noreg og ta vare på det kollektive samfunnsminnet gjennom vern av kulturarv og kulturminne.

Eit mangfaldig og tilgjengeleg kunst- og kulturliv

Kunst- og kulturpolitikken skal gi både amatørar og profesjonelle høve til å utvikla sine skapande evner og gi flest mogleg av oss andre varierte kulturopplevingar. Å dela opplevingar med andre er viktig for å kjenna samhøyr og fellesskap.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Sikra kunstnarisk fridom frå politisk styring og eit mangfaldig kulturliv. Det offentlege skal i særleg grad bidra til å støtta opp under kunst og kultur av høg kvalitet som ikkje har kommersielt potensial.
- Vidareutvikla tilbod som «Den kulturelle skolesekken» og «Den kulturelle spaserstokken».
- Leggja til rette for korverksemd i Noreg, som til dømes demenskor.
- Gjennomføra eit løft for barne- og ungdomskultur, som gir barn og unge like høve til å delta i kulturaktivitetar, kulturell ballast, opplæring og glede i møte med ulike kulturuttrykk og større moglegheit til å skapa si eiga frivilligheit.
- Sikra at kulturtilboda er tilgjengelege for alle, uavhengig av funksjonsevne.
- Sikra tilskot til produksjon og publisering av ny norsk innspelt musikk.
- Stimulera til desentralisering i kulturlivet, og sørgja for betre finansiering av kulturinstitusjonar og kulturbygg i heile landet.
- Utvikla ordningar som gjer det meir attraktivt for private å støtta opp under kunst- og kulturlivet, som til dømes gåveforsterkingsordninga.
- Ha rammevilkår som legg til rette for ein innovativ og konkurransedyktig film- og mediebransje som kan utvikla film og andre audiovisuelle produksjonar på norsk og samisk av høg kvalitet.
- Verna om opphavsretten, og implementera EUs opphavsdirektiv på ein måte som særleg anerkjenner opphavspersonar.

Språk og litteratur

Språk er grunnlaget for tenking og samhandling, ein viktig del av kulturarven og ein føresetnad for deltaking i demokratiet. Me må aktivt sikra gode bruks- og opplæringsvilkår for dei offisielle språka i Noreg og dei to likestilte målformene i norsk. Samtidig må det leggjast til rette for kvalitet, breidd og mangfald i innhald og sjangrar både innan fag- og skjønnlitteratur.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Sikra ei reell likestilling mellom bokmål og nynorsk i Noreg. Eit språk i mindretalsposisjon har eit vanskelegare utgangspunkt enn eit språk som blir nytta av fleirtalet. Det må derfor vera ei prioritert oppgåve å løfta statusen til nynorsk som bruksspråk, og fjerna hindringar som nynorskbrukarar møter.

- Arbeida for at ASK (alternativ og supplerande kommunikasjon) blir innlemma i språklova og føra ein aktiv politikk som sikrar rettane til brukarar av minoritetsspråk, teiknspråk og ASK.
- Stimulera til auka leselyst og auka leseferdigheiter gjennom litteraturformidling. Å auka evna befolkninga har til å ta til seg kunnskap er også viktig i eit beredskapsperspektiv.
- Verna om og styrkja dei sentrale verkemidla i litteraturpolitikken, Norsk kulturråds innkjøpsordningar, meirverdiavgiftsfritak og fastprisordninga for nye bøker.
- Auka den offentlege støtta til å skriva, omsetja, gi ut og låna sakprosa gjennom innkjøpsordningane i Kulturrådet, og auka talet på heimlar til forfattarar og omsetjarar av sakprosa gjennom kunstnarstipendet til staten.
- Satsa på folke- og skulebiblioteka, mellom anna gjennom å styrkja arbeidet med digitale plattformer og nye modellar for drift av bibliotek, og dessutan bokbussane.
- Styrkja dei nasjonale leseprosjekta.
- Sikra at nye bøker raskt kjem ut som lydbøker.

Kulturarv og kulturminnevern

Gode arkiv og museum tek vare på det kollektive samfunnsminnet, og desse institusjonane har ei viktig demokratisk samfunnsrolle når det gjeld å utvikla og formidla kunnskap om historia og samtida vår. Kulturminna og kulturmiljøa me tek vare på og sikrar for ettertida er viktige kjelder til kunnskap og opplevingar og for utviklinga av lokalsamfunn.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Føra ein medviten arkivpolitikk for å sikra dokumentasjon om samfunnet som skal kunna brukast til å forstå samtid og fortid, og til å bevare og vidareutvikla Noreg som rettsstat og demokrati.
- Sikra gode rammevilkår for musea i landet, og sørgja for at museumssektoren har autonomi til å reisa kritiske spørsmål både ved fortida og samtida.
- Arbeida for at Gulatingslova kjem til Noreg og at formidlinga om demokratiutviklinga i Noreg blir styrkt mellom anna gjennom tingstad-nettverket og formidlingssenter på Gulatinget.
- Gjennomføra eit kulturminneløft der menneske, frivillige, organisasjonar, lokale lag og foreiningar står sentralt.
- Auka løyvingane til Kulturminnefondet.
- Arbeida aktivt for å avgrensa forfall og tap av Noregs bygningsarv.
- Styrkja tradisjonshandverksfaga, både i den vidaregåande utdanninga og gjennom studieforbunda.
- Gjennomføra bevaringsstrategien for kulturhistorisk verdifulle kyrkjebygg med ei årleg statleg løyving på minimum 500 millionar kroner frå kyrkjebevaringsfondet.
- At Stiklestad nasjonale kultursenter må rustast til nasjonaljubileet i 2030 for å oppfylle rolla som ein sentral aktør i å forvalta Olavsarven.
- Ta vare på og utvikla Noregs verdsarvområde, og arbeid for at det blir utarbeidd forplikande finansieringsordningar for å sikra objekt med verdsarvstatus.

Samferdsel

Noreg er eit langstrekt land. Gode, moderne og trafikksikre transportsystem er avgjerande for å skapa ein enklare kvardag og gode bu- og arbeidsmarknadsområde, halda oppe spreidd busetjing og redusera avstandsulempene for norske bedrifter. Ved å prioritera påliteleg og kostnadseffektiv transport, vil me bidra til vekst og utvikling i distrikta og sørgja for at alle har tilgang til nødvendige tenester, uavhengig av geografisk plassering. Transportsektoren står samtidig midt i det grønne skiftet. KrF meiner Noreg bør vera ein føregangsnasjon for miljøvennleg samferdsel og klimakutt.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Binda landa saman og redusera avstandsulempene med gode og framtidsretta transportløyningar, slik at me kan halda oppe busetjing og verdiskaping i heile landet.
- Prioritera tiltak som aukar trafikktryggleiken, særleg for barn og unge.
- Ta i bruk ny teknologi som gir nye og større moglegheiter for god mobilitet i by og i distrikt.
- Sikra eit godt og føreseieleg transporttilbod for bebuarar og næringsliv i distrikta gjennom stabile og rimelege buss-, ferje- og hurtigbåtruter. Dette inkluderer låge billettprisar, auka frekvens i rutetilbodet og betre tilrettelegging for miljøvennlege løyningar.
- Styrkja ras- og skredsikringa ved å ta i bruk ny teknologi og innovative løyningar.

Infrastruktur som bind landet saman

Gode lokalsamfunn og konkurransekraft for næringslivet over heile landet krev ein godt utbygd og vedlikehalden infrastruktur med høg kvalitet og effektive og sikre transportløyningar. For å få til dette treng me å byggja ny infrastruktur nokre stader, og å sikra vedlikehald andre stader. Me må leggja til rette for heilskapleg og berekraftig godstransport/varedistribusjon. Meir av godset må fraktast på bane og sjø, mindre på veg. Ein større del av passasjertrafikken må over frå fly til bane og annan kollektivtrafikk. Den alvorlege tryggingsspolitiske situasjonen i Europa, og Finland og Sverige sitt innsteg i NATO, forsterkar behovet for å prioritera utbygginga av veg-, hamne- og jernbaneprosjekt som svarer ut behova til Forsvaret.

Kristeleg Folkeparti vil:

- At norsk infrastruktur må byggjast ut frå eit heilskapleg samfunnsperspektiv, og ikkje einsidig leggja vekt på samfunnsøkonomisk lønnsemd.
- Byggja ut infrastrukturen på ein måte som bidreg til å minimera inngrepa i natur og dyrka mark.
- Arbeida for ein trygg, effektiv og framtidsretta vegtransport med redusert reisetid.
- Sørgja for eit nasjonalt program for å ta ned etterslepet på fylkesvegar.
- Auka innsatsen for flaum- og rassikring på utsette veg- og banestrekningar.
- Laga ein gjennomføringsplan for skredsikring av riks- og fylkesvegar.

- Ha eit ferjetilbod langs kysten med høg nok frekvens på avgangar og låge prisar for lokalbefolkninga.
- Fremma bruk av teknologi som gir redusert CO2-utslepp ved bygging av nye veg- og jernbaneprosjekt.
- Føra vidare finansieringa og porteføljen til Nye vegar AS.
- Setja i verk planlegging og gjennomføring av tiltak for å forkorta reisetida mellom norske og skandinaviske byar der tog kan konkurrera med fly.
- Styrkja kapasiteten og frekvensen til toget der tog kan spela ei avgjerande rolle for å knyta saman bu- og arbeidsmarknadsregionar på ein kapasitetssterk og berekraftig måte.
- Ha eit konkurransedyktig jernbanetilbod med nok kapasitet, og vurderer endringar i organisering og ressursutnytting for å oppnå dette.
- Redusera vedlikehaldsetterslepet på norsk jernbane.
- Leggja til rette for ein meir effektiv godstransport på jernbane, slik at meir godstransport kan flyttast frå veg til bane.
- Leggja beredskapsomsyn til grunn for å styrkja Ofotbanen og ein ny jernbane frå Narvik til Troms.
- Vidareutvikla hamnene og skipsleia for å sikra trygg skipsfart, styrkja konkurransekrafta til norsk maritim næring og flytta meir av godstransporten frå veg til sjø.
- Sikra eit godt flytilbod og eit godt nett av flyplassar over heile landet. Det er særleg viktig å vareta kortbanenettet i område der fly er det einaste reelle transportmiddelet.
- Leggja til rette for utvikling og bruk av elektriske fly.
- Seia nei til ein tredje rullebane på Oslo lufthamn Gardermoen.
- At staten skal ta eit ekstra ansvar for fylkesvegar som Forsvaret bruker i øving, beredskap og for forsvarsvegar.
- Jamna ut forskjellane som er mellom dei områda som får dekt store delar av kollektivtilbodet ved at det er statleg finansierte med dei distrikta der det er fylka som er ansvarlege for kostnadene.

Trafikktryggleik

Syklistar og fotgjengarar har høgare skaderisiko enn bilistar. For å vareta trafikktryggleiken samtidig som nullvekstmålet i byområda skal nåast er det viktig med risikoreduserande tiltak i trafikken. Samtidig skjer det framleis for mange dødsulykker på norske vegar, og KrF meiner det er behov for trafikktryggingstiltak som styrkjer arbeidet for å nå nullvisjonen for drepne og hardt skadde i trafikken.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Leggja nullvisjonen for hardt skadde og drepne i trafikken til grunn og prioritera haldningsskapande arbeid, vedlikehald og fornying av infrastrukturen og møtefrie hovudvegar for å auka trafikktryggleiken.
- Føra vidare og finansiera tiltaka i Barnas transportplan, under dette tilrettelegging for fleire hjartesonar.

- Ha ein meir offensiv fartsgrensepolitikk, under dette gi vegeigar skiltstyresmakt på fartsgrenser, vurderer reduserte fartsgrenser på ulykkesutsette strekningar og ha fleire fartsreduserande tiltak inkludert streknings- og punkt-ATK.
- Ha skjerpa reaksjonar mot villmannskøyting, som inndraging av køyretøy og forbod mot varsling om politikontrollar.
- Gjera tydeleg forbodet mot bruk av handhaldt mobiltelefon under køyting.
- Innføra hjelpåbod for firhjulingar klassifisert som traktor.
- Auka aldersgrensa og innføra auka krav til føring av vasskuter.
- Ha promillegrense på 0,2 til på sjøen.
- At dei som tek traktorlappen (klasse T) automatisk skal få godkjent sertifikat på bil med hengjar (klasse BE) når dei tek førarkort klasse B.
- Halda fast ved at trafikktryggleiksarbeidet skal vera kunnskapsbasert, tverrfagleg og tverrsektorielt.

Miljøvennleg transport

Samferdselssektoren står for om lag ein tredel av klimagassutsleppa i Noreg. For å lykkast med å gjera transporten utsleppsfri må alle fossile drivstoff ut av marknaden, og teknologien må skiftast ut i alle køyretøykategoriar. Samtidig må me redusera lokale miljøproblem knytte til transport, som nedbygging av natur og matjord, luftforureining og støy. Veksten i personreiser må komma innanfor kollektiv, sykkel og gonge.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Redusera klimagassutslepp frå sektoren ved å fasa inn null- og lågutsleppsteknologi, og auka omsetninga av berekraftig biodrivstoff.
- Ta i bruk nye verkemiddel for å ta elbilrevolusjonen vidare frå personbilar og bussar til varebilar, lastebilar, anleggsmaskiner og andre nyttekøyretøy.
- Ha ein nasjonal samanhengande infrastruktur for nullutsleppskøyretøy, og sikra utbygging og gode støtteordningar for ladepunkt til kollektive transportmiddel og privatbilar.
- Ha eit mål om at heile transportsektoren bør vera utsleppsfri/karbonnøytral innan 2035.
- I størst mogleg grad gå rett over frå fossil til nullutsleppsbilar.
- Vurdera innføring av vegprising som alternativ til innkrevjing av bompengar. Systemet må differensiera mellom ulik bruk og ulike køyretøy, og særleg ta omsyn til rolla til bilen som framkomstmiddel i delane av landet med lågt eller manglande kollektivtilbod.
- Styrkja rammevilkåra for bruk av hydrogen i transportsektoren, spesielt for tyngre transport.
- Utvikla ein strategi for at Noreg skal bli første nasjon med innanriks luftfart utan utslepp, og bruka moglegheitene kortbanenettet vårt med anbod gir til å ta i bruk utsleppsfrie løysingar for flytrafikken på eit tidleg teknologistadium.
- Sikra at reduserte billettprisar på kortbanenettet først og fremst kjem lokalbefolkninga til gode.
- Bruka omsetningskrav og avgiftspolitikken til å sikra auka bruk av berekraftig biodrivstoff i luftfarten.

- Sikra at innbyggjarar i distrikta også får tilgang til ny teknologi og mobilitetsløysingar.
- Halda oppe staten sin del av finansieringa av store kollektivprosjekt i og rundt dei største byane.
- At staten skal ta terskelkostnadene ved investeringar i nye fornybare transportløysingar for å gjera fylkeskommunal kollektivtransport utsleppsfri.
- Jobba for snarleg innføring av berekraftig karbonnøytralt/ikkje-fossilt drivstoff til konvensjonelle fly på norske flyplassar.
- Sørgja for at fylkeskommunane har ressursar til å drifta eit godt kollektivtilbod i byane og distrikta.
- Sørgja for at infrastruktur på flyplassar er tilpassa drift av el-fly.
- Styrkja den statlege påskjønningssordninga for sykkelveggar, og leggja til grunn eit mål om at 20 prosent av personreisene i byane skal skje med sykkel.
- Arbeida for samanhengande sykkeltrasear for transportsykling i byområde og tettbygde område.
- Jobba for meir fleksible løysingar for bygging av gang- og sykkelveg.
- Fjerna fordelsskattlegginga på kollektivkort betalt av arbeidsgivar.

Post og telekommunikasjon

Postverksemd i Noreg skal sikra alle i landet likeverdige posttenester av høg kvalitet, og heile landet skal ha tilgang til gode og rimelege elektroniske kommunikasjonstenester.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Sikra heile landet gode og likeverdige posttenester.
- Sikra internettdekning og mobildekning av høg hastigheit i heile landet. Der det ikkje er marknadsmessig lønnsamt skal staten ta eit ansvar for like vilkår og utbygging.
- Støtta endringar av posttenesta ut frå nye behov, men samtidig sikra at ei endring av postomberinga skal skje ved eit aktivt val.

Næring og skaparkraft

Å gi alle ein jobb og å ta vare på og skapa arbeidsplassar over heile landet er eit verdispørsmål. Arbeidsplassar og lønnsame næringar utgjer ryggrada i det norske velferdssamfunnet. Me må skapa fleire nye jobbar for å gi enkeltmenneske høve til å leva frie og sjølvstendige liv, for at familiane og dei nære fellesskapane skal kunna vera trygge og for å behalda livskraftige lokalsamfunn. Noreg har rike naturressursar og sterke kunnskapsmiljø over heile landet. Dette legg eit godt grunnlag for gründerskap og innovasjon. KrF vil føra ein framtidsretta næringspolitikk som legg til rette for eit skapande, konkurransedyktig og grønt næringsliv, og i tråd med den haugianske arven vår stimulera til eit næringsliv som løftar folk ut av fattigdom og over i ein inkluderande fellesskap der me samtidig skaper verdiar til beste for landet.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Leggja til rette for ein kultur for entreprenørskap og nyskaping som gir lønnsame, grøne arbeidsplassar over heile landet.
- Ta vare på og gi gode rammevilkår til dei sterke norske næringane.

Kultur for nyskaping

Noreg treng ein høg innovasjons- og omstillingsevne for å styrkja konkurransekrafta vår og for å skapa nye arbeidsplassar i framtida. Me må skapa ein kultur for gründerånd, entreprenørskap og nyskaping, ikkje berre i privat næringsliv, men også i offentleg sektor og blant ideelle aktørar.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Ha gründerkap og entreprenørskap som tema i heile utdanningsløpet og leggja til rette for elev- og ungdomsbedrifter.
- Innføra eit gründerstipend for studentar.
- Gjera det lettare å starta si eiga verksemd og skapa nye arbeidsplassar ved å gi gode rammer for gründerar og oppstartsselskap og styrkja tilgangen til risikokapital.
- Sikra dei sosiale rettane til sjølvstendig næringsdrivande som startar eiga bedrift.
- Styrkja innsatsen til den offentlege investeringa i forskning og innovasjon, auka måltalet for del forskingsinnsats av BNP innan 2030, og forsterka samspelet mellom næringsliv, kunnskaps- og forskingsmiljø og det offentlege verkemiddelapparatet. SkatteFUNN skal førast vidare.
- Auka løyvingane til Forskringsrådet og Innovasjon Noreg for å bidra til meir innovasjon i norske bedrifter.
- Ha gode ordningar som stimulerer næringslivet sin eigen forskings- og utviklingsaktivitet, og føra vidare satsinga på næringsretta forskning og utvikling.
- Stimulera til innføring av kommunale eller interkommunale gründerplanar over heile landet, med moglegheit for matchingmidlar etter gitte, faglege retningslinjer. Formålet er å sikra eit sterkare og meir kontinuerleg fokus på gründerkap, etablera tettare kopling mellom næringsavdelinga i kommunane og lokalt næringsliv/landbruk, og dessutan meir forskingsbasert verkemiddelbruk.
- Etablera regionale satsingar på akseleratorar for små og mellomstore bedrifter, med felles nasjonal modell, som skal bidra til å skapa ny vekst i etablerte små og mellomstore bedrifter over heile landet gjennom innovasjon og/eller ny satsing på eksport.
- Stimulera til meir sosial entreprenørskap ved mellom anna å oppretta eit fond for sosial innovasjon som skal støtta oppstart av nye, ideelle prosjekt som har til hensikt å løysa sosiale utfordringar.
- Støtta og styrkja program som stimulerer til internasjonal vekst for aktuelle gründerbedrifter.
- Leggja til rette for fleire kvinnelege gründerar, og sørgja for at verkemiddelapparatet er samsvarande med kvinnelege gründerars behov.
- Greia ut om dagpengar kan brukast som startkapital for å starta eiga bedrift etter modell frå Storbritannia (New Enterprise Allowance).
- Sikra at statlege sektorstyresmakter utøver skjønn og fleksibilitet ved næringsutvikling i distrikta.

- Oppretta eit nytt omstillings- og innovasjonsråd, under leiing av statsministeren, etter modell frå Finland. Formålet er å sikra fokusert bruk av ressursar og kontinuerleg overvaking av utviklinga for å omstilla og diversifisera norsk økonomi i åra som kjem.
- Gjera det enklare for utanlandske studentar å studera i Noreg, og samtidig etablera ordningar for å lettare henta utanlandsk arbeidskraft med bedriftsspesifikk kompetanse slik at nye vekstbedrifter kan hevda seg internasjonalt.
- Fjerne formuesskatten på arbeidande kapital.
- Styrkja arbeidet med kommersialisering av forskning, retta mot bedrifter som tek i bruk forskning i utvikling av nye produkt og løysingar.

Lønnsame bedrifter over heile landet

Eit sterkt, mangfaldig og konkurransedyktig næringsliv med arbeidsplassar skaper tryggleik, livskvalitet, velferd og ein berekraftig økonomi. Bedriftene må ha rammevilkår som stimulerer til nyetableringar, vekst og utvikling. Næringspolitikken må særleg bidra til å styrkja dei små og mellomstore bedriftene, som er ryggrada i norsk næringsliv, og bidra til norsk og lokal eigarskap.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Leggja til rette for verdiskaping, lønnsamd og nye bedrifter.
- Sikra næringslivet gode og føreseielege rammevilkår og tilgang på risikovillig kapital. Dei næringspolitiske verkemidla og skattesystemet bør innrettast på ein måte som stimulerer til nyskaping og nye arbeidsplassar.
- Forenkla rapporteringskrava og søknadsprosessane i det offentlege. Det bør særleg leggjast vekt på å få til forenklingar for små og mellomstore bedrifter. Digitale verktøy bør takast i bruk for å sikra at opplysningar berre må rapporterast éin gong og det bør etablerast éin inngang til verkemiddelapparatet.
- Ta vare på Noregs sterke industrimiljø, og sikra dei rammevilkår som gjer det mogleg å omstilla verksemda i møte med endra konkurransevilkår, teknologiske endringar og eit grønt skifte. Norsk kraftkrevjande industri skal framleis sikrast tilgang til rein og billig kraft.
- Sikra rammevilkåra for bygg-, anleggs- og eigedomsnæringa ved å halda oppe aktivitet og verdiskapinga i heile Noreg basert på klima- og miljøvennlege løysingar.
- Styrkja Noregs rolle som skipsfartsnasjon og leggja til rette for ei vedhaldande sterk maritim næring. Reiarlagsnæringa må ha føreseielege rammevilkår og ei skatteordning tilsvarande det ein har i Europa. Nettolønnsordninga for norske sjøfolk skal haldast oppe.
- Ha stabile, føreseielege og konkurransedyktige rammevilkår for å leggja til rette for vidare vekst i norsk maritim næring.
- Føra vidare reiarlagsskatteordninga for å sikra at norske reiarlag har konkurransedyktige vilkår.
- Etablere sterkare regionalt nærvær av Eksportfinansiering Norge.
- Leggja til rette for verdiskaping og lønnsamd i reiselivsnæringa og styrkja merkevarebygginga av Noreg som turistmål.

- I dialog med reiselivsnæringa gjennomføra nødvendige lovendringar for å sikra at kommunane har sjølvråderett i spørsmålet om besøksbidrag eller andre former for brukarbetaling som kan nyttast til finansiering av fellesgode og tilrettelegging for ferdsel. Lovendringane må tilpassast slik at ho ikkje blir konkurransevridande for næringa eller rammar heimemarknaden for nødvendige reiser.
- Leggja til rette for at Noreg er eit attraktivt land å etablera nye teknologibedrifter i.

Grøn verdiskaping

Noreg har gode føresetnader for å leia an i det grøne skiftet. Ein grøn marknadsøkonomi må sørgja for berekraft i produksjon og forbruk, og verdiskapinga må skje på ein måte som ikkje skader miljø eller som reduserer klimagassutslepp.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Bidra til teknologiutvikling og realisering av prosjekt innan havvind, karbonfangst og -lagring, og gjenbruk av karbon. Økonomisk ansvarskjensle og grundig forskning og høyring av fagmiljø må liggja til grunn for realisering av havvindprosjekt
- Innføra strengare kriterium for å få tilgang til straumnettet. Nettselskapa må prioritera prosjekt som bidreg til verdiskaping og grøn omstilling, og kunne avvise prosjekt som ikkje bidreg til dette.
- Leggja til rette for at det statseigde investeringsselskapet Nysnø har nok kapital til å kunna investera kraftfullt i selskap som løyser klimautfordringar på ein smart og lønnsam måte.
- Auka bruken av hydrogen, leggja til rette for etableringa av nye verdikjeder og bidra til at hydrogenløysingar kan kommersialiserast.
- Redusera krava til eigenkapital når verkemiddelapparatet gir tilskot til prosjekt der målet er kommersialisering av hydrogenbasert transportteknologi.
- Utvikla ny bioindustri basert på auka bruk av fornybare skogressursar og restprodukt frå dagens skogindustri i Noreg. Omsetningskravet for berekraftig biodrivstoff bør haldast oppe og styrkjast for å sikra ei føreseieleg utvikling innan bioindustrien.
- Stimulera til ytterlegare grøn vekst og konkurransekraft i norsk maritim næring.
- Stimulera til at eksisterande industrimiljø, der Noreg har ein sterk internasjonal posisjon, blir utvikla vidare på nye område og tek ein verdsleiarande posisjon innan grøn industri.

Høgare utdanning og forskning

Kunnskap er grunnlaget for at menneske kan leva frie, sjølvstendige liv, for verdiskaping og for å løysa framtidens utfordringar. Universiteta og høgskulane våre skal forvalta og utvikla ny kunnskap, utfordra konvensjonell tenking og levera innovative løysingar på samfunnsutfordringane. Studentane skal utdannast til å møta morgondagens samfunns- og arbeidsliv, og dannast til å kunna bli aktive medborgarar med analytiske ferdigheiter, etisk refleksjonsevne og evne til kritisk tenking.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Respektera den akademiske fridom og utdannings- og autonomien til forskingsinstitusjonane.
- Gi universiteta, høgskulane, fagskulane og forskingsinstitusjonane rammevilkår som gjer det mogleg å gi høgare utdanning og driva forskning på høgt internasjonalt nivå, og eit tilbod av høg kvalitet over heile landet.
- Sikra velferdsordningar for studentane som gjer lik rett til utdanning reell.

Høgare utdanning

Verden blir endra raskt, og det norske samfunnet står overfor store omstillingar.

Morgondagens samfunn har eit stort behov for personar med høg fagleg kompetanse, kritisk og etisk refleksjonsevne og evne til å tileigna seg og bruka kunnskap på nye måtar, heile livet. Noreg har universitet og høgskular med fagmiljø og utdanning på eit høgt internasjonalt nivå. Samtidig skal me sikra eit høgare utdanningstilbod med eigenart og av god kvalitet over heile landet. Fagskulane er ein viktig del av utdanningstilbodet, og leverer kompetanse som næringslivet og det offentlege treng.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Respektera den akademiske fridommen og ytringsfridommen, og autonomien til utdannings- og forskingsinstitusjonane.
- Gi universiteta, høgskulane, fagskulane og forskingsinstitusjonane rammevilkår som gjer det mogleg å gi høgare utdanning og driva forskning på høgt internasjonalt nivå, og eit tilbod av høg kvalitet i heile landet.
- Gi kvar enkelt utdanningsinstitusjon høve til å vareta, vidareføra og vidareutvikla eigenarten sin.
- Utvikla eit finansieringssystem som behandlar alle universitet og høgskular etter likeverdige kriterium.
- Heva undervisningskvaliteten i høgare utdanning og ta i bruk nye undervisningsformer. Alle som underviser skal ha pedagogisk kompetanse og god undervisning skal meritterast.
- At institusjonane innanfor høgare utdanning sjølv skal kunna bestemma kva studiar dei skal tilby. Særrettar for namngjevne institusjonar til enkelte studiar, som i Gradsforskriften, blir fjerna.
- Halda fast på gratisprinsippet, for å sikra at alle skal kunna ta utdanning uavhengig av sosial bakgrunn.
- Innføra stipendordningar for studentar frå land utanfor EØS, som no må betala full studieavgift for å studera i Noreg, særleg innan fagområde der det er mangel på arbeidskraft i den norske arbeidsmarknaden.
- Opna for at universitet og høgskular i større grad tek i bruk alternative vurderings- og opptaksformer (som intervju).
- Styrkja samarbeidet mellom dei høgare utdanningsinstitusjonane og arbeidslivet, og heva arbeidsrelevansen i studieprogramma.
- Leggja til rette for læring heile livet ved å styrkja etter- og vidareutdanningstilbodet, og leggja til rette for meir desentraliserte utdanningsløp.
- Gjennomføra eit kvalitetsløft for den høgare yrkesfaglege utdanninga, og likestillta fagskulestudentar med andre studentar.

- At finansieringa av private vitskaplege høgskular blir meir likeverdige med statlege institusjonar.
- Sikra gode rammevilkår for folkehøgskulane og bibelskulane.
- Gi folkehøgskule- og bibelskuleelevar rett til to tilleggspoeng.

Studentvelferd

For at alle skal ha høve til å ta høgare utdanning er det nødvendig med gode velferdsordningar for studentane. Studentvelferda skal leggja til rette for at studentar kan studera på heiltid, og det er viktig å leggja betre til rette for studentar med barn.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Auka moglegheita for studielån slik at den totale studiestøtta når 1,5 G.
- Prioritera ein tiltakspakke for studentar med barn, med meir fleksible og tilpassa studieløp, rett til foreldrepengar på minst 3 G i tråd med omlegginga av eingongsstønaden, og ei auka studiestøtte på 2 G fordelt over 12 månader når barnet er mellom 1 og 2 år.
- Sikra tilstrekkeleg utbygging av studentbustader. Alle nye studentbustader skal vera "grøne" med eit lågast mogleg klimaavtrykk.
- Byggja fleire studentbustader tilrettelagde for studentar med barn.
- Styrkja tenestene som skal vareta den fysiske og psykiske helsa til studentane, og åndelege behov, gjerne i samarbeid med studentsamskipnadene.
- Byggja fleire universelt utforma studentbustader.

Forsking

Me treng ny kunnskap som gir betre livskvalitet og helse, legg grunnlaget for nye produkt og tenester, og som gir meir treffsikre avgjerder og løyser samfunnsutfordringar. Behovet for auka produktivitet, grøn og digital omstilling, samfunnstryggleik og beredskap er større enn på lenge. Ei langsiktig og forpliktande satsing på forking er avgjerande for å utvikla nye løysingar, som vil gi oss eit betre samfunn og ei betre verd. Den nye kunnskapen må i større grad skapast i eit samspel mellom høgare utdanningsinstitusjonar, offentleg sektor og privat næringsliv.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Trappa opp den norske forskingsinnsatsen, gjennom både å styrkja offentleg finansiert forking og styrkja rammevilkåret til næringslivet for forking.
- Sikra at mest mogleg av forkinga i Noreg blir finansiert gjennom frie løyvingar og opne forskingsprogram. Forskinga skal ha høg kvalitet og fri frå politisk og kommersielt press.
- Forenkla byråkratiet rundt søknader om forskingsmidlar.
- Styrkja og vidareutvikla ordninga med Senter for framifrå undervisning (SFU).
- Stimulera til auka samarbeid mellom kommunane og forskingsmiljø for å heva statusen på forking på folkehelse, levekår og oppvekst.

- Gjera forskinga meir tilgjengeleg, og stilla høgare krav til formidling av forskning ved tildeling av offentlege forskingsmidlar. Dette er avgjerande for å oppnå størst mogleg tillit til at forskinga formidlar kunnskap som er nødvendig for å løysa viktige samfunnsutfordringar.
- Oppretthalda Noregs deltaking i EUs forskings- og innovasjonsprogram. Norske aktørar må setjast i stand til å lykkast på EUs forskingsarenaer.

Landbruk

KrF vil leggja til rette for eit aktivt, berekraftig og framtidsretta landbruk som forvaltar ressursar til matproduksjon i heile landet. Det må vera plass til små, mellomstore og større bruk. For at dette skal vera mogleg må bonden ha ei inntekt som er til å leva av. Norsk landbruk er ein viktig del av næringslivet. Det bidreg til busetjing, aktivitet, arbeidsplassar, vedlikehald av kulturlandskap og store ringverknader i mange lokalsamfunn over heile landet. Jordbruk og skogbruk spelar ei viktig rolle i det grønne skiftet og er ein nøkkelaktør i morgondagens grønne næringsliv.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Styrkja matvareberedskapen og auka sjølvforsyningsgrada til 50 prosent innan 2030, korrigert for importert forråvare. Sikra eit velfungerande importvern som bidreg til høg norsk matproduksjon.
- Føra vidare samvirkebaserte marknadsordningar med henteplikt av mellom anna dyr, mjølk og egg, og årlege jordbruksforhandlingar.
- Forbetra velferdsordningane i landbruket, spesielt ved sjukdom og fødsjar.
- Innføra gardssparing for unge (GSU) med skattefrådrag på same måte som i BSU-ordninga.
- Innføra Jordbrukskonto, slik at inntekt og skatt kan fordelast over fleire år.
- Oppretta ei mentorordning eller eit fagleg nettverk for nye veterinærar som ønskjer å jobba med produksjonsdyr. Ordninga skal basera seg på pilotprosjektet mellom LMD og Veterinærinstituttet.
- Opna for delvis sletting av studielån for veterinærar som driv praksis over tid i utvalde geografiske område.
- Tetta inntektsgapet mellom bønder og andre grupper innan 2027.
- Styrkja det statlege beredskapstilskotet til alle meieri og slakteri i Finnmark, Troms og delar av Nordland – konkurransenøytralt og blir gitt til bedrifter både innanfor og utanfor samvirke.
- Ha ein gjennomgang av soneinndelinga, og bruka ny teknologi for å vurdere kvar enkelt gard med tanke på storleik, klima og topografi.
- Gjennomføra klimaavtalen i samarbeid med landbruket.
- Ikkje ha særskilde, eigne avgifter på produksjon eller omsetning av raudt kjøtt.
- Bidra til at det offentlege vel norske produkt.
- Leggja til rette for å bevare lokal matkultur og forenkla regelverket slik at større volum lokalmat blir omsett lokalt.
- Styrkja Konkurransetilsynet og Daglegvaretilsynet sitt ansvar for å avgrensa uheldige sider ved maktkonsentrasjonen i verdikjeda for daglegvarer.
- Sikra lik konkurranse mellom eigne merkevarer og uavhengige merkevarer og tydeleg merking av produsent og opphavsland.

- Styrkja posisjonen til bonden i verdikjeda for mat.
- Leggja til rette for meir konkurranse i engros- og distribusjonsleddet og større openheit om praksis og avtaler knytte til dette.
- Arbeida for god dyrevelferd i norsk matproduksjon. Dyr skal behandlast godt, med respekt og vernast mot fare for unødige påkjenningar og belastningar.
- Føra ein jord- og eigedomspolitikkk som støttar opp om den sjølveigande bonden.
- Behalda odelslova, og krevja at kommunane handhevar bu- og driveplikta.
- At det juridiske vernet av matjord blir styrkt, med ein svært høg terskel for nedbygging av all matjord, både dyrka og dyrkbar.
- At årleg omdisponering av dyrka jord skal ned til 2000 dekar årleg.
- At kompenserande tiltak alltid blir gjennomførte når matjord blir planlagd nedbygd.
- Auka satsing på rettleiing og kompetanseheving for bønder i omstillingsfasen.
- Halda fram med å jobba for lågare og restriktiv bruk av antibiotika i jordbruket.
- Sikra bøndene gode erstatningsordningar ved tap av beitedyr på grunn av rovdyr.
- Bevare og vidareutvikla landbruket i dei samiske områda.
- Arbeida for betre psykisk helse blant bønder ved å leggja til rette for fleire sosiale møteplassar og styrkja rådgivingstenester.
- Gjera det lettare for unge å ta over gardane gjennom gode låneordningar.

Sjømatnæringa

Noreg er Europas største sjømatnasjon. Fiskeri- og havbruksnæringa er ei viktig eksportnæring, og potensialet for verdiskaping er framleis stort. Fiskeressursane er den felles eigedommen vår og må forvalast berekraftig og langsiktig til det beste for landet og for befolkninga langs kysten. KrF vil stimulera til at verdiane som blir skapte langs kysten bidreg til lokal aktivitet.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Styrkja Noreg som sjømatnasjon, og arbeida for god marknadstilgang for norske sjømatprodukt.
- Sikra ein forsvarleg, langsiktig og berekraftig forvaltning av fiskeressursane.
- Bevare norsk eigarskap i fiskeri og havbruk, og vurdere tiltak som kan auka rekrutteringa til næringa.
- Føra vidare føresegnene i deltakarlova om aktivitets- og nasjonalitetskrav og ein fiskeflåte eigd av fiskarane.
- Sikra at fiskarane har nødvendig innverknad på prisfastsetjinga, og på fordeling av inntekt mellom fiskeflåten og industri på land.
- Sikra prinsippet om at dei viltlevande marine ressursane i Noreg høyrer til fellesskapen, slik det er fastslått i havressurslova.
- Auka fiskarfrådraget.
- Innføra ei revidert samfiskeordning for den minste flåten.
- Sikra føreseielegheit i fordelinga av kvotar mellom ulike fartøygrupper.
- Arbeida for ein internasjonal aksept for økologisk berekraftig fangst av sjøpattedyr.
- Følgja opp tilrådingane frå kvotemeldinga om ei ordning for å registrera og offentleggjera utviklinga av kvoteprisar.

- At det framleis bør stimulerast til levandefangst og levandelagring av villfisk gjennom tilleggskvotar.
- Ha ein effektiv kontroll mot overutnytting av matfisk i norske farvatn og arbeid for ein slik kontroll også internasjonalt.
- Ha strenge reglar mot dumping av fisk, fiskefusk og feilaktig rapportering, samtidig som ein legg til rette for levering av bifangst.
- Foredla meir av råstoffet i Noreg.
- Greia ut tiltak for å auka delen ferskt råstoff frå trålflåten til fiskeindustrien.
- Innføra følgjande tiltak for å styrkja vernet for villaksen, gi større berekraft og samtidig leggja til rette for ny vekst i oppdrettsnæringa:
 - endra trafikklysordninga slik at ho blir basert på observasjonar av lus på fisken
 - innføra ei teknologinøytral miljøfleksordning for mellom anna nedsenkbare og lukka anlegg
 - styrkja tiltaka mot rømming
 - etablera eit nasjonalt program for marin botnkartlegging langs kysten
- Stilla strenge miljøkrav for å avgrensa utslepp og handtera produksjonsfisk, og samarbeida med oppdrettsnæringa for å sikra berekraftig produksjon.
- Etablerer regelverk og setja av areal for oppdrett av fisk utanfor 1 nautisk mil utanfor grunnlinja og kunngjera fleire løyve for offshore havbruk.
- Skjerpa krava til handtering av reinsefisk i oppdrettsanlegg.
- Auka satsinga på forskning, innovasjon og teknologiutvikling i havbruksnæringa.
- Bruka utviklingsløyve til å utvikla nye og betre løysingar for havbruk og sjømatnæringa, til dømes lukka anlegg.
- At det skal stillast krav om implementering av nyutvikla teknologi ved tildeling av nye utviklingskonsesjonar, til dømes lukka anlegg.
- Samarbeida med næringa for å få bukt med lakselus, sjukdomsspreiing og unngå rømming.
- Opna for tidsavgrensa utleige av akvakulturløyve til eigenproduksjon for å sikra heilårleg råstofftilgang til fiskeindustribedrifter, innanfor ramma for trafikklyssystemet og miljømessig berekraft.
- Få fart på oppreinskinga av spøkjelsesgarn og -teiner, og dessutan stilla nye og strengare krav til fiskebåtar om opprydding og krav til merking av området.
- Vurdera korleis behovet i fiskenæringa for variabel arbeidskraft kan varetakast, samtidig som arbeidsmiljølova hovudsakleg ligg til grunn.

Mineral i bakken og på havbotnen

Noreg har ein berggrunn rik på mineral, og med høg industrikompetanse og strenge miljøkrav er føresetnadene for gruvedrift gode. Samtidig har krigen i Ukraina og ein ny tryggingsspolitisk situasjon forsterka behovet for nasjonal kontroll og auka sjølvforsyning av kritiske mineral.

Overgangen til fornybar energi er svært mineralkrevjande. Me må auka gjenvinninga av mineral me allereie har henta ut, men dette vil ikkje vera nok. Industrien må redusere klima- og miljøavtrykket og utnytta ressursane betre. Samtidig må det sikrast at naturressursane bidreg med inntekter til fellesskapen. I dag eksisterer inga avgift eller kompensasjon til kommunar som blir ramma av mineralutvinning.

KrF er kritisk til det svært mangelfulle kunnskapsgrunnlaget for havbotnmineralutvinning, og vil trykkja på "pauseknappen" for den vidare prosessen med leiting og utvinning på norsk kontinentalsokkel inntil dette er på plass.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Auka gjenvinninga av mineral frå avfall og kasserte produkt, mellom anna gjennom auka tilrettelegging for "Urban gruvedrift".
- Ha ei positiv haldning til mineralutvinning, og leggja til rette for ny aktivitet med strenge miljøkrav. Leiteaktiviteten etter mineral på norsk jord må styrkjast.
- Styrkja FoU-arbeidet i mineralnæringa, for å redusera miljøavtrykket og styrkja norsk mineralindustri konkurranseevne internasjonalt.
- Samarbeida med EU, USA og andre likesinna land om å tryggja forsyninga av kritiske mineral.
- Leggja til rette for betre utnytting av overskotsmassar og prosessavgang frå mineralnæringa, slik at behov for deponi blir redusert. Ei miljøavgift på deponi bør vurderast.
- Gjera konkrete individuelle vurderingar av moglege deponialternativ ved etablering av ny mineralverksemd, med vekt på naturmangfald, økologi og lokale forhold.
- Auka samordninga i og effektiviseringa av behandlinga av søknader om mineralverksemd mellom ulike styresmakter, og understreka viktigheita av kommunal involvering for å avgrensa arealkonfliktar og sikra lokal aksept for ny mineralutvinning.
- Innføra ein rett for kommunar til kostnadsdekning til nødvendig juridisk og anna sakkunnig hjelp i mineralsaker.
- Sikra vertskommunar for mineralverksemd ein rett til både ein verdidel og kompensasjon. Dette bør særleg gjelda mineral som etter minerallova er definert som minerala til staten.
- Vurdera om det bør innførast eigarskapsreglar og tidsavgrensa konsesjonar for strategisk viktige mineral, både i eit marknadsperspektiv og tryggingsspolitisk perspektiv.
- Støtta eit nasjonalt og globalt mellombels forbod mot utvinning av havbotnmineral inntil det finst tilstrekkeleg kunnskap for å sikra at utvinninga kan skje utan skade på vitale verdiar knytte til naturmangfald og økosystemfunksjonar.

Noreg i verda

Verda treng samarbeid meir enn nokon gong. Verda er meir uroleg og uføreseieleg enn før, og fleire land vel å sjå bort frå dei folkerettslege forpliktingane sine. Dette har også skjedd i nærområda våre. Russlands brutale og ulovlege angrepskrig mot Ukraina har varig endra den tryggingsspolitiske situasjonen i Europa, og nødvendiggjer at Noreg, i samarbeid med våre allierte, byggjer opp eit truverdig forsvar for å skremma truslar mot vår og den territoriale integriteten til våre allierte.

Noreg må framleis vera ein pådrivar for å styrkja eit internasjonalt system som byggjer på folkeretten der inngåtte avtalar blir respekterte. KrF vil bruka utanrikspolitikken til å byggja opp under styrken til det liberale demokratiet i verda.

Kristeleg Folkeparti vil:

- At Noreg skal ta ei pådrivarrolle for å styrkja eit regelstyrt internasjonalt system, og vidareutvikla samarbeidet for fred, tryggleik og internasjonal samhandling.
- At Noreg skal prioritera arbeidet med å fremma menneskerettar, demokrati og fred der ein hegnar om folkeretten.

NATO

Det transatlantiske samarbeidet har vore avgjerande for Noregs tryggleik sidan andre verdskrigen, og Noreg bør ta større ansvar for NATOs nordlege flanke. NATO er den viktigaste tryggingssgarantien vår. Noreg må vera ein truverdig og sterk alliert i alliansen.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Sikra framleis norsk medlemskap i NATO og bevare eit godt forhold til forbundsfellane våre i forsvarsalliansen.
- Auka forsvarsutgiftene til tre prosent av BNP i 2027.
- Samarbeida i Norden om strategiske fellesinteresser.
- Opna for allierte basar på norsk jord.
- At NATO skal ha ei proaktiv tilnærming til å førebyggja aggressivt militært eller politisk press mot medlemsland.
- Jobba for at intervensjonar i regi av NATO utanfor medlemsområdet skal skje med eit tydeleg mandat frå FNs tryggingsråd.
- At Noreg skal vera ein pådrivar for å sikra Ukraina ein fullverdig NATO-medlemskap.

Nordområda

Sverige og Finlands innsteg i NATO vil gi Norden eit større tyngdepunkt i NATO, og mogleg- og nødvendiggjer eit styrkt nordisk forsvarssamarbeid innanfor alliansen. Det er i Noregs og NATOs interesse at folk bur og driv næring i nord, og KrF vil styrkja innsatsen for å halda oppe og auka befolkninga i Nord-Noreg.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Sikra ein infrastruktur i Nord-Noreg som støttar opp under behovet til Forsvaret og gjer det attraktivt å bu og driva næring i heile landsdelen.
- Vidareutvikla tiltakssona i Finnmark og Nord-Troms for å bidra til bulyst og busetjing.
- Vareta den norske suvereniteten på Svalbard. Det må leggjast til rette for fleire langsiktige jobbar og innførast insentiv for å gjera det attraktivt for nordmenn å flytta til og bli buande på Svalbard.
- Prioritera auka kapasitet med operative einingar i alle forsvarsgreiner i nordområda, og visa nærvær ved å behalda militære basar, anlegg og leiingsfunksjonar i Nord-Noreg.
- Bevare Arktisk råd som viktig arena for å handtera spørsmål om miljø, klima og berekraftig økonomisk utvikling i Arktis.
- Forsterka beredskapen og redningstenestene i dei nordlege havområda våre.
- Sikra Noregs interesser på og rundt Svalbard med tydelegare militært nærvær.
- Sørge for utvikling, vedlikehald og framleis drift av sjukehus i nord, som ein del av kritisk infrastruktur for landsdelen i både freds- og krigstid.

Samarbeid i Europa og nærområda våre

Noreg må føra ein aktiv europapolitikk som bidreg til framleis demokratibygging og gode fellesløysingar på viktige område. Den tryggingspolitiske situasjonen i Europa har vorte kraftig forverra dei siste åra. Noreg må stå saman med Ukraina i kampen i landet for fridom og demokrati, og støtta landet i prosessen mot NATO- og EU-medlemskap.

EØS-avtalen har vore viktig for Noreg i meir enn 30 år. Denne sikrar tilgang på EUs indre marknad og er svært avgjerande for ein liten, open økonomi som den norske. Avtalen gir også Noreg tilgang på samarbeid innanfor mellom anna utdanning og forsking. Samtidig slepp me å mista nasjonal handlefridom på ein del område som ville omfattast av medlemskap i EU. KrF meiner at våre noverande tilknytingsformer er den beste løysinga på Noregs forhold til EU.

Europarådet og Organisasjonen for tryggleik og samarbeid i Europa (OSSE) er vidare viktige organisasjonar for å fremma tryggleik, demokrati og menneskerettar i Europa.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Halda oppe sanksjonane mot Russland og støtta opp om Ukrainas kamp for sjølvstende og demokrati så lenge som nødvendig.
- At Noreg, i lys av det økonomiske handlingsrommet vårt og store ekstrainntekter som følgje av krigen, trappar opp den militære og sivile støtta til Ukraina betydeleg.
- At Noreg skal ta ei leiarrolle i å bygga opp igjen Ukraina fysisk og institusjonelt, eksempelvis gjennom etableringa av eit eige fond.
- Behalda dagens tilknytingsform til EU, og gjennom EØS-avtalen sikra eit tett samarbeid med Europa, tilgang til EUs indre marknad og andre viktige avtalar, og politisk og økonomisk sjølvråderett på område som er særleg viktige for Noreg.
- Gjennom EØS-samarbeidet bidra til å fremma demokrati og sterkare sivilsamfunn i Europa. KrF aksepterer ikkje at EØS-midlar som er tiltenkte sivilsamfunn blir omprioritert av styresmaktene i mottakarland.

- Styrkja arbeidet for demokrati, rettsstat og menneskerettar gjennom å spela ei aktiv rolle i Europarådet og OSSE. Dersom Noreg blir spurt, bør me igjen ta på oss ansvaret som OSSE-formannskap.
- Styrkja samarbeidet med dei andre nordiske landa, mellom anna gjennom Nordisk råd.

Styrking og reform av FN

FN har ei unik og avgjerande rolle å spela i ei verd med stadig aukande globale utfordringar. Denne arenaen har skapt viktige internasjonale avtalar og resolusjonar, og FNs arbeid med menneskerettar, fredsbygging og tryggingarbeid må styrkjast. Berekraftsmåla går inn i ein sluttspurt og det er avgjerande at verda blir sameint mot nye mål til det felles bestet for alle.

Tryggingrådet er det einaste organet i verda som har rett til å bestemma at det skal gripast inn militært i ein konflikt. Det er også her viktige resolusjonar knytte til krig blir fatta. Maktbalansen i Tryggingrådet speglar ikkje befolkninga i verda, og det er viktig å sikra større legitimitet globalt til dette organet.

Ei utfordring at det sivile samfunnet blir utelate i mange viktige FN-forum. Noreg skal alltid jobba for at desse stemmene blir høyrde i internasjonale prosessar, og me vil også framheva viktigheita av stemmene til barn og unge.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Jobba for å reformera og vidareutvikla FN og FN-organisasjonane for å sikra effektivitet, representasjon og legitimitet.
- Arbeida for at sivilsamfunnet i større grad blir inkludert i forhandlingar og møter i FN.
- Jobba for oppfyljing av flest moglege berekraftsmål og for felles globale mål etter 2030.
- At Noreg skal halda fram med å bidra til internasjonale militære operasjonar som har ei klar forankring i folkeretten og med mandat frå FNs tryggingråd. Me vil arbeida for at midlane som går til internasjonale militære operasjonar ikkje blir teke frå bistandsbudsjettet.
- Løfta fram stemma til barn og unge i større grad i FN-samanhengar.

Fredsløysingar og godt styresett

I ei verd der konfliktar og ustabilitet held fram med å trua liv, samfunn og global tryggleik, forpliktar KrF seg til å vera ei fredsskapande kraft i norsk og internasjonal politikk. Noreg kan intensivera arbeidet med å fremma dialog og støtta berekraftige fredsløysingar som respekterer menneskeverdet. Utdanning er eit sentralt verktøy for fred, og me vil støtta

utdanningsprogram som fokuserer på konfliktløsning, menneskerettar og demokratisk medborgarskap.

KrF vil arbeida for global nedrusting og strengare kontroll med spreiding av våpen. Me vil støtta internasjonale avtalar som fremmar nedrusting og forhindrar spreiding av kjernevåpen og andre masseødeleggingsvåpen. Våpensystem blir stadig meir autonome og kan i større grad operera på eiga hand. Autonome våpensystem er ein trussel mot ei verd med eit minimum av felles spelereglar, der mennesket blir halde ansvarleg for handlingane sine, også i krig. Regulering av desse systema hastar.

Av dei meir enn tretti igangverande krigane og regionale konfliktane i verda er det nokre som får meir mediedekning og merksemd enn andre. Kristeleg Folkeparti meiner Noreg har ei moralsk plikt til å gjera maksimalt for å finna løysingar på dei gløymde konfliktane. Ei fornya internasjonal merksemd er nødvendig for å halda oppe presset på sentrale aktørar som held fram med å utsetja befolkninga for brutale overgrep og menneskerettsbrot.

Demokrati er under press i mange delar av verda. Land med demokratisk styresett er monaleg redusert gjennom dei siste åra. Samtidig blir assistanse etterspurd til styrking av meir demokratiske system og institusjonar frå ulike aktørar i unge og sårbare demokrati og frå land med tryggleiks- og stabilitetsutfordringar. KrF meiner Noreg i større grad må bidra til å styrkja demokratiske prinsipp og verdiar globalt, mellom anna gjennom assistanse til å byggja meir robuste demokratiske institusjonar. Demokratiassistanse må bli eit viktig satsingsområde i norsk hjelp. Internasjonale tiltak og planar skal inkludera eit kjønnsperspektiv for å sikra at kvinner deltek på lik linje med menn i demokrati- og fredsbyggjande arbeid, gjerne i samarbeid med etablerte kvinneorganisasjonar.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Styrkja norsk innsats for ei meir demokratisk verd ved å oppretta eit norsk senter for demokrati med mål om å styrkja demokratiet i utviklingsland.
- At Noreg framleis skal ha eit aktivt fredsengasjement og bidra inn i konfliktførebyggjande arbeid.
- Auka støtta til lokale og internasjonale organisasjonar som arbeider for fred og forsoning.
- Leggja til rette for at kvinner, minoritetsgrupper, religiøse aktørar, barn og ungdom i større grad er delaktige i fredsprosessar.
- Greia ut korleis ein langsiktig plan for konfliktførebygging og fredsarbeid kan utfylla planane for forsvarssektoren og totalberedskapen.
- Aktivt følgja opp implementeringa av fredsavtalar inkl. styrking av institusjonar.
- Auka bidraga inn i FN's fredsbevarande operasjonar og støtta opp under arbeidet til organisasjonen for internasjonal fred og tryggleik.
- Støtta FN's arbeid med nedrusting og jobba for at Noreg signerer atomvåpenforbodet.
- Oppheva skiljet mellom A- og B-materiell i våpeneksportregelverket og offentleggjera all norsk eksport av militært materiell, inklusivt tilslags- og avslagsgrunnlag, og dessutan innføra krav om sluttbrukarerklæring for alle land Noreg sel våpen til, inkludert Nato-land.

- Jobba for nasjonal og internasjonal regulering av autonome våpen slik at det blir sett krav til viktig menneskeleg kontroll.
- Føra ein balansert Midtausten-politikk som tek utgangspunkt i eit ønske om å skapa fred og redusera konflikt, og som respekterer menneskerettar og folkeretten. Løysinga på konflikten mellom israelarar og palestinarar bør ta utgangspunkt i ein framforhandla avtale mellom to partar.
- Anerkjenna Israels rett til å forsvare seg i samsvar med folkeretten.
- Seia nei til boikott av Israel.
- Jobba for tettare diplomatisk samarbeid mellom Noreg og Israel. Me vil byggja opp att tilliten mellom det israelske folket og Noreg, slik at Noreg kan bli ein konstruktiv diplomatisk aktør i regionen.
- At Noreg må flytta den norske ambassaden til Jerusalem så snart dette kan la seg gjera på ein måte som ikkje er til hinder for fredsprosessen, og dersom israelske styresmakter sjølv ønskjer det.
- Støtta utvalde sivilsamfunnsorganisasjonar på begge sider av konflikten som arbeider for konstruktiv dialog, fred og forsoning.
- Arbeida for ein gjennomgang av UNRWAs arbeid og tilknytning.
- Jobba for at det blir retta søkjelys på gløymde konfliktar gjennom humanitære løyvingar, FN-politikk og internasjonale kampanjar.
- At Noreg fordømmer all form for økonomisk krigføring og ulovleg utvinning av mineral, og tek stilling til aktørar nemnt i FN-rapportar frå land som til dømes DR Kongo.
- Sikra målretta innsats mot seksualisert vald og forfølgning i igangverande konfliktar.
- At Noreg skal føra ei tøffare linje overfor land som bryt menneskerettane og fordømma menneskerettsbrot.
- Arbeida for eit internasjonalt forbod mot dødsstraff.
- At Noreg må prioritera innsats for å sikra trusfridommen, ytringsfridommen, forsamlingsfridommen og organisasjonsfridommen.
- Arbeida for å auka låginntektsland innverknad i WTO.
- Jobba for målretta innsats mot religiøs forfølgning.

Utvikling

KrF vil føra ein verdibasert utanrikspolitikk som tek utgangspunkt i interesser som fred og tryggleik, menneskerettar og demokrati, sosial og økonomisk utvikling og klima og miljø. Menneskeverdet blir lagt til grunn. Med det siktar me til at alle menneske har rettar i kraft av å vera menneske. KrF vil særleg prioritera barn og unge i det internasjonale arbeidet vårt.

Globalt vil tida fram mot 2050 pregast av sterk befolkningsvekst i Afrika. Medan befolkninga i store delar av verda blir eldre, vil det afrikanske kontinentet ha ei stadig yngre befolkning. Dette stiller store krav til utdanning, arbeidsmarknad og helsetenester.

Etter koronapandemien har det oppstått ei læringskrise globalt. Sju av ti tiåringar i verda kan ikkje lesa og forstå ein enkel tekst. Å sikra barn tilgang til utdanning, betrar den psykiske helsa, styrkjer mattryggleiken, gir tilgang på reint vatn og gode sanitærforhold og bidreg til meir kunnskap om klima- og miljøkrisa.

Særleg jenter si utdanning blir trua av dårlege sanitære forhold, barneekteskap, kjønnsbasert vald og fattigdom. Ein reknar med at 129 millionar jenter står utanfor skulegang globalt. Verda taper på at store delar av befolkninga blir utestengde frå utdanning. Derfor må me sikra at fleire jenter får tilgang til og fullfører utdanning.

For å få ut potensialet som ligg i ei ung befolkning, er det avgjerande å sikra befolkninga god helse. Derfor er rettferdig fordeling av vaksinar mot smittsame sjukdommar avgjerande. I tillegg må kampen mot ikkje-smittsame sjukdommar trappast opp, mellom anna gjennom meir satsing på psykisk helse og auka kunnskap om samanhengen mellom livsstil og førekomsten av ikkje-smittsame sjukdommar. KrF vil også støtta restriksjonar på industriad og selskap som fremmar produkt som truar folkehelsa slik som alkohol.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Auka delen bistand som går til utdanning og jobba for ein strategi som motverkar læringskrisa.
- Sikra at barn si rett til utdanning blir følgt opp også under konflikter og når barna er på flukt.
- Auka støtta til yrkesfagleg utdanning, entreprenørskap og lokal jobbskaping i afrikanske land.
- Jobba for at menstruasjon og graviditet ikkje blir eit hinder for utdanninga og jobbmoglegheitene til jenter og kvinner
- Halda fram kampen mot barneekteskap, omskjering av jenter og kjønnsbasert vald
- Jobba for rettferdig fordeling av vaksinar internasjonalt.
- Leggja fram ein heilskapleg strategi for barn sine rettar i norsk utviklingspolitikk.
- Føra vidare strategien for kamp mot ikkje-smittsame sjukdommar globalt med spesiell vekt på psykisk helse.
- Jobba globalt for å motverka alkoholrelaterte dødsfall blant unge.
- Sørgja for at Noreg tek leiarskap i det internasjonale arbeidet mot antibiotikaresistens.
- Leggja til rette for at fattige land kan delta i internasjonal handel, mellom anna ved å gi tollfridom til dei fattigaste landa.
- Sikra ein sterkt norsk leiarskap når det gjeld globale helse og kampen mot svolt.

Finansiering av bistanden

Finansieringsgapet me ser i verda er enormt. Utfordringa mange land står overfor blir verken dekte gjennom bistand eller private investeringar. Samtidig kjempar stadig fleire formål om dei same midlane på bistandsbudsjettet. Over tid har dette ført til ei utvatning av bistanden og til at fleire av innsatsane på bistandsbudsjettet ikkje kan seiast å ha effektiv fattigdomsreducerande effekt. Det er på tide å rydda opp.

Kristeleg Folkeparti vil:

- At minst 1 prosent av norsk BNI skal gå til fattigdomsreducerande hjelp.
- At bistanden i hovudsak bør konsentrerast om dei fattigaste landa, særleg i Afrika sør for Sahara, og ikkje på basis av norske interesser relatert til tryggleik, økonomi og/eller migrasjon.
- Ha god kontroll av løyvde hjelpemidlar, for å sikra at midlane blir brukte etter hensikta si.

- Prioritera at bistanden når sårbare grupper.
- At norske styresmakter skal arbeida aktivt i OECD/DAC og andre relevante arenaer for at bistandsdefinisjonen ikkje skal utvidast.
- Leggja fram ein langtidsplan for bistand.
- Føra vidare det særlege fokuset på partnerland i norsk hjelp, som inkluderer samarbeid med styresmaktene.
- Styrkja norske ambassadar og stadlege representasjonar i partnerland med langsiktig utviklingsfagleg kompetanse
- Auka bistanden som blir forvalta gjennom sivilsamfunnsorganisasjonar, særleg i dei mest sårbare landa.
- Sikra at lokal kunnskap blir nytta i skipinga av nye hjelpeprogram, ved bruk av prinsippet om deltakande utvikling.
- At bistand til partnerland med fungerande demokrati i hovudsak skal vera basert på langsiktige hjelpeavtalar med styresmaktene.
- At norsk hjelp i større grad skal bidra til å styrkja demokratiske institusjonar der forholda ligg til rette for det.
- Halda flyktningsutgifter i Noreg utanfor bistandsbudsjettet.
- Vera ein forkjempar for globale, samlande prinsipp for kva som er ansvarleg utlån og låneopptak og vera ein aktiv pådrivar for gjeldslette i ein open, føreseieleg og effektiv prosess der alle kreditorar må til bordet.
- Vera ein pådrivar for ein internasjonal skattekonvensjon.

Forsvar

Noreg treng eit forsvar for å vareta det grunnleggjande og tidlause ansvaret det er å skapa tryggleik for staten, befolkninga og samfunnet. Russlands folkerettsstridige invasjon av Ukraina gjer at Noreg, i samarbeid med forbundsfellane våre i Norden og andre stader, må byggja opp og halda oppe eit truverdig invasjonsforsvar og skremma truslar mot vår og våre den territoriale integriteten til allierte. Forsvars- og tryggingspolitikken må sikra nasjonalt sjølvstende og politisk handlefridom, og bidra til å førebyggja krig og konflikt i Noreg og for våre allierte, i ei verd der tryggingssituasjonen er i endring. Den breie, tverrpolitiske semja om Langtidsplanen for Forsvaret skal leggjast til grunn for forsvarssatsinga dei neste åra.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Styrkja Noregs forsvarsevne stort, og sikra balanse mellom oppgåver, struktur og økonomi, samtidig som ein også gjennomfører nødvendige effektiviseringar.
- Søkja nært samarbeid og koordinering av forsvarsplanar med Sverige og Finland som nye NATO-allierte.
- Behalda og styrkja dagens verneplikt, og sørgja for brei rekruttering til alle forsvarsgreiner.
- At Noreg framleis, saman med allierte i NATO eller i FN-regi, skal kunna bidra til internasjonale militære operasjonar som har ei klar forankring i folkeretten.
- Halda oppe ein balansert forsvarsstruktur med velfungerande kapasitetar innanfor både Hæren, Sjøforsvaret, Luftforsvaret og Heimevernet.
- Prioritera oppgradering og tilrettelegging for kvinner i Forsvaret, både i førstegongstenesta og for vidare teneste i forsvarsgreinene.

- Sørge for at det er gode buforhold ved militærbasane.
- Ha nulltoleranse for mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret.
- Styrke etterretning, overvaking og rekognosering for å sikre moglegheita til å respondera med rett og tilpassa militær innsats når det er nødvendig
- Ha eit godt forsvar mot cyberangrep.
- Auka det sivil-militære samarbeidet for å sikre ein funksjonsdyktig og forsvarleg sanitets- og veterinærteneste i kriser og krig.
- Sørge for gode rammevilkår for Forsvarets trus- og livssynskorps, slik at alt personell kan få tilbod om samtalar og utøva livssynet sitt under tenesta.
- Sikre at dei som har vore i internasjonal teneste får god oppfølging, og gi veteranar den anerkjenninga dei fortener. Personell og familiane deira skal sikrast god oppfølging før, under og etter tenesta. Sivil forskning på veteranar og familiane deira må finansierast.
- Arbeida for betre helsetilbod for skadde veteranar og ei tydeleggjering av ulike behandlingmoglegheiter.
- Arbeida for at det blir etablert desentraliserte veteransenter med relevant kompetanse for rekreasjon. Kompetansen til helsetenesta om veteranar må vidareutviklast.
- Styrke veteranars rettsvern, og ta bort tidsavgrensing for rett på behandling/kompensasjon.
- Sikre framleis god demokratisk kontroll med dei hemmelege tenestene.
- Plikta alle i vernepliktig alder til å gå gjennom eit beredskapskurs, og klargjera rolla deira i ein eventuell krig.
- Styrke det militære overvakinga og nærværet til sjøs, for mellom anna å vareta tryggleiken for oljefelt, fiskefelt og sjøkablar.
- At Forsvaret skal fokusera på å kjøpa inn lokal mat, for å sikre matberedskap i heile landet.
- Avgrensa kinesisk-eigd teknologi i Forsvaret.
- Bruka staten sin eigardel aktivt for å styrke produksjonsevna i forsvarsindustrien. Dette gjeld spesielt innan produksjon av ammunisjon.

Beredskap

Arbeidet med samfunnstryggleik og beredskap må tilpassast den verda me lever i. Det førebyggjande arbeidet mot hendingar som truar sentrale samfunnsinstitusjonar, den felles tryggleiken vår eller tryggleikskjensla til den enkelte, blir stadig viktigare. Når krisa hender, må me ha evne til å ta i bruk våre samla offentlege og sivile ressursar, og me må ha tydelege strukturar og ansvarsforhold. Ein viktig del av Noregs totale beredskap er bidraget til den enkelte, og eit godt samspel mellom det offentlege og det frivillige.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Sikre best mogleg beredskap til kvar tid, mellom anna ved å styrke samhandlinga mellom styresmakter og verksemdar som varetek viktige samfunnsfunksjonar, og jamleg gå gjennom samfunnsberedskapen og den nasjonale kriseleiinga.
- Kartleggja behovet for materiell som er nødvendig for å møte ulike krisesituasjonar, og investera i nødvendig materiell for lagring.

- Sikra gode og oppdaterte nasjonale varslingsystem som gir befolkninga effektiv informasjon ved kriser.
- Vidareutvikla «totalforsvarskonseptet», som legg vekt på sivil beredskap, krisehandtering og robuste samfunnskritiske funksjonar som ein føresetnad for Noregs samla beredskap og forsvar.
- Styrkja samarbeidet med dei frivillige beredskapsorganisasjonane, og ha gode planar for mobilisering av frivillige under kriser og katastrofar.
- Sikra nødvendig norsk eigarskap til kritisk infrastruktur. Ved fare for uønskt utanlandsk eigarskap må staten sikra norske interesser.
- Styrkja staten og kommunane sin beredskap og planverk mot smittsame sjukdommar, epidemiar og pandemiar, mellom anna gjennom deltaking i EUs helseunion.
- Sikra at helse- og omsorgssektoren er godt rusta til førebygging og handtering av alle typar kriser og katastrofar.
- Sikra energiinfrastrukturen mot sabotasje og angrep.
- Ha større beredskapslager i Noreg av dei mest kritiske legemidla
- Greia ut moglegheiter for produksjon av kritiske legemiddel i Noreg, eller for raskt å setja i gang slik produksjon ved krise.
- Sikra ein god beredskapskapasitet i kommunane, og rett rollefordeling mellom brannvesen, politi og helsevesen. Arbeidet med samlokalisering av nødmeldingssentralane til brann- og redningsvesenet og Politiet må førast vidare.
- Forsterka beredskapen og redningstenestene i dei nordlege havområda våre.
- Styrkja hovudredningssentralane med personell for å vareta og vidareformidla erfaringar frå redningsaksjonar og styrkja rolla som øvingskoordinator for redningsapparatet.
- At Redningsselskapet skal vera ein sentral aktør i kystberedskapen og bidra med opplysnings- og ulykkesførebyggjande arbeid til sjøs.
- Styrkja arbeidet med klimatilpassing, førebygging og beredskap mot naturkatastrofar. Løyvingane til NVE for kartlegging og gjennomføring av flaum- og skredsikringstiltak må aukast betydeleg, og dagens finansieringsordning må evaluerast og endrast slik at byrda blir letta for kommunar med særleg store utfordringar.
- Styrkja arbeidet mot truslar i det digitale rommet, auka medvitet både i offentleg og privat sektor og jobba for å sikra offentlege institusjonar og sentrale funksjonar mot dataangrep.
- Sikra god samhandling mellom redningstenesta, kystvakt og andre relevante instansar for tryggleik i norske hamner og farvatn.
- Styrkja kapasiteten til Sivilforsvaret med omsyn til utstyr og mannskap ut frå aktuelt og framtidig risikobilete.
- Arbeida for betre matvaretryggleik, mellom anna ved å leggja gode beredskapsplanar for å sikra at matvareforsyninga og matvareproduksjonen kan haldast oppe under krise og katastrofe, auka sjølvbergingsgrada i Noreg og sikra tilstrekkelege matvarelager.
- Byggja opp att kornlager, og auka insentivet for produksjon av mat hos norske bønder, og vurderer nordiske avtalar for mattryggleik i Skandinavia.
- Gjeninnføra plikt til å byggja tilfluktsrom i utbyggingsprosjekt over ein viss storleik.
- Sørgja at både PST og etterretningstenesta får tilstrekkeleg ressursar for å framleis styrkja Noregs tryggleik.

- Setja i verk tiltaka frå Stortingsmelding 16 (2023–2024) for å vareta robustheita til brann- og redningstenesta som beredskapsaktør i heile landet.

Eit liberalt demokrati

Eit liberalt demokrati med folkestyre, sterke mindretalsrettar og rettsstat er den beste garantien for eit samfunn prega av likeverd, fridom og menneskerettar. Noreg er eit av dei mest demokratiske landa i verda, men ein demokratisk kultur blir ikkje halden oppe av seg sjølv.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Leggja til rette for eit levande folkestyre.
- Hegna om og verna ytringsfridommen, trusfridommen, samvitsfridommen og personvernet.
- Leggja til rette for ei open og opplyst offentlegheit og samfunnsdebatt.

Eit levande folkestyre

Demokratiet står sterkt i Noreg. Folkesuverenitetsideen, at all legitim statsmakt stammar frå folket sjølv, er eit svært viktig prinsipp i det norske demokratiet. Eit levande demokrati blir nært av folkeleg deltaking og nærleik til avgjerdstakarane.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Sikra eit velfungerande og grunnlovfesta lokaldemokrati, og flytta makt og avgjerder nærare dei det gjeld.
- Ta initiativ til å setja ned ein makt- og demokratikommisjon i løpet av neste stortingsperiode.
- Sikra ein god balanse mellom partidemokrati og moglegheita veljarane ha til å endra på vallistene.
- Behalda vala altemnerande annakvart år slik som valordninga er i dag. Stemmerettsalder følgjer myndigalder på 18 år.
- Seia nei til e-val for å sikra frie val.
- Føra vidare prinsippet om at samar i Noreg rår over alle løyvingar spesifikt til samiske formål.
- Hegna om det konstitusjonelle monarkiet.

Eit liberalt demokrati

Eit demokrati må vera liberalt dersom det skal vera fullt ut demokratisk. Det vil seia at borgarane skal ha makta over staten, og at makta til staten over borgarane skal vera avgrensa. Fleirtalet har alltid ein tilhug til å undertrykkja dei som lever, meiner, tenkjer og trur annleis. I eit liberalt demokrati er det ikkje berre rettane til fleirtalet som blir respekterte, men også rettane til mindretalet. Ein føresetnad for dette er at me har rom for usemje, og toleranse for ulike meiningar. KrF er bekymra for framveksten av høgreekstremisme, antisemittisme og radikal islamisme.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Hegna om ytringsfridommen, samvitsfridommen og trusfridommen som sentrale prinsipp i det liberale demokratiet.

- Leggja til grunn at meiningsmangfald er ein styrke. Offentleg støtte skal ikkje brukast som eit pressmiddel til å få organisasjonar, ideelle verksemder og trus- og livssynssamfunn til å endra overtyding.
- Sikra arbeidstakarar samvitsfridom til å reservera seg mot arbeidsoppgåver som etter samvitet deira set dei i ein situasjon der liv blir sett i fare.
- Arbeida for stor grad av openheit om maktutøving, både i forvaltninga og det politiske systemet. Alle offentlege dokument skal vera tilgjengelege med mindre det er særlege grunnar til å halda unna innsyn.
- Sikra at personopplysningar til norske borgarar ikkje blir misbrukte eller kjem på avvegar, og arbeida for enkle moglegheiter for innsyn og kontroll over eigne personopplysningar.
- Arbeida for å styrkja personvernet gjennom meir praktisk rettleiing til private og offentlege verksemder, næringsliv og forbrukarar.
- Leggja til rette for at digitaliseringa i samfunnet skal styrkja personvernet til den enkelte, mellom anna ved å gi enkle moglegheiter for innsyn og kontroll over eigne personopplysningar.
- At vurderingar av nye overvakingsmetodar må takast av domstolane slik at ein overheld kravet i lova om personvern. Så langt det er mogleg, skal tredjepart skjermast frå overvaking.

Ein open samfunnsdebatt

Ein føresetnad for eit levande demokrati er ytringsfridom og ein fri, open og opplyst samfunnsdebatt. Sosiale medium har endra samfunnsdebatten: Ordsiftet har vorte meir polarisert, og nokon opplever belastningar med å delta i demokratiet. I sosiale medium oppstår det ekkokammer, og det har vorte vanskelegare å skilja sanning og fakta frå løgn og desinformasjon.

Kristeleg Folkeparti vil:

- Sikra eit mangfald av frie og uavhengige medium, mellom anna ved å føra vidare mediestøtta for å sikra ein rik flora av både papiraviser og nettaviser som blir gitt ut både nasjonalt, regionalt og lokalt.
- Behalda NRK som eit ikkje-kommersielt allmennkringkastingstilbod av høg kvalitet og sterkt nærvær i heile landet. Styringa og finansieringa må vera føreseieleg.
- Arbeida for at mediestøtteordningane gir rom for innovasjon og nye aktørar i medielandskapet.
- Gjera unntak for all digital journalistikk frå meirverdiavgift, og gjera momsfritaket plattformnøytralt for redaktørstyrte medium.
- Føra vidare modellen med ein kommersiell allmennkringkastar med hovudkontor og sentral nyheitsredaksjon utanfor Oslo.
- At Noreg er pådrivar for eit internasjonalt rammeverk som sikrar at globale teknologi- og medieaktørar betaler skattar og avgifter i dei landa dei opererer i.
- Sikra gode ordningar for sakprosa, dokumentarfilmar og arenaer for samfunnsdebatt.
- Styrkja undervisninga i skulen i demokrati og medborgarskap, og gi elevane kompetanse i kjeldekritikk og kritisk medieforståing.
- Sikra sjølvstendet til dei akademiske institusjonane og forskingsinstitutta.

- At samfunnet stiller opp med godt vern av alle personar som er trua på grunn av sine meiningar og ytringar.

Byggje på verdiar - skape verdiar

www.krf.no